

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Obhájce v trestním řízení
The role of a counsel in the criminal proceedings

Konzultant: Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Zpracovala: Mgr. Helena Müllerová

Březen 2009

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

Poděkování

Děkuji panu Prof. Doc. Jiřímu Jelínkovi, CSc., konzultantovi této rigorózní práce za cenné rady, připomínky a náměty, které mi poskytl při jejím zpracování.

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Advokacie.....	9
2.1. Stručný historický exkurs.....	9
2.2. Advokát jako obhájce v trestním řízení od roku 1950.....	15
3. Právo na obhajobu.....	16
3.1. Pojem obhajoby z hlediska zařazení v právním řádu.....	16
3.2. Právo obviněného na obhajobu.....	20
4. Obhájce v trestním řízení.....	25
4.1. Osoba obhájce a jeho úkol v trestním řízení.....	25
4.2. Obhájce a pokyny obviněného.....	28
4.3. Práva a povinnosti obhájce.....	30
4.4. Zvolený obhájce.....	40
4.5. Nutná obhajoba a ustanovený obhájce.....	45
4.6. Vyloučení obhájce z obhajoby obviněného.....	53
5. Obhájce v jednotlivých stádiích trestního řízení.....	56
5.1. Obhájce v přípravném řízení.....	56
5.1.1. Oprávnění obhájce v přípravném řízení.....	57
5.2. Obhájce v řízení před soudem.....	65
5.3. Obhájce v hlavním líčení.....	67
5.3.1. Postavení obhájce při dokazování v hlavním líčení.....	69
5.3.2. Závěrečná část hlavního líčení.....	75
6. Obhájce v řízení o opravných prostředcích se zaměřením na odvolání.....	78
7. Postavení obhájce v trestním řízení z pohledu věcného záměru trestního řádu.....	83
8. Krátký exkurz postavení obhájce v rámci slovenského trestního řízení.....	87
9. Závěr.....	89
Použitá literatura.....	91
Články v periodikách.....	93
Resumé.....	97

1. ÚVOD

Dovoluji si Vám předložit rigorózní práci na téma „Obhájce v trestním řízení“. Při volbě tématu své rigorózní práce jsem si byla jista, že by mělo být z oboru Trestního práva hmotného a procesního. Tento předmět mě zaujal již při studiích na právnické fakultě. Při rozmyšlení konkrétního tématu pak bylo mým cílem propojení teoretických znalostí s praktickými zkušenostmi, které získávám během praxe advokátního koncipienta. Mám možnost se velice často účastnit úkonů trestního řízení v substituci advokáta – školitele, a to právě v postavení obhájce. Díky těmto poznatkům postupně spojuji teorii s praxí. Vzhledem k tomu jsem zvolila shora uvedené téma.

Domnívám se, že obhajoba v trestním řízení patří k odborně i morálně nejnáročnějším právnickým činnostem. Již ze své praxe mohu uvést, že značně psychicky vyčerpávající se ukázalo, když jsem se podílela na obhajobě osoby, kterou jsem do jisté míry znala i osobně, věřila jsem tvrzení její nevinoty, ale záhy se z předložených důkazů ukázal opak. Taková zátěž je pak na osobu obhájce kladena dvojnásobně, pokud se jedná o osobu, kterou obhájce zná, než když je obviněným někdo, koho vidí poprvé v životě. Ve druhém případě je snazší zachovat k věci opravdu profesionální emocionálně neutrální přístup. Sdílím proto názor, který zastávají mnozí odborníci, ať už teoretici či praktici, že by advokát neměl být obhájcem ve své vlastní věci. A já bych si tuto zásadu či radu dovolila rozšířit i na osoby blízké, což zahrnuje všechny osoby dle zákonné definice uvedené v § 116 občanského zákoníku.

Zvolená materie této práce je značně obsáhlá a dalo by se o ní napsat i několik stovek stran. Já jsem se snažila zaměřit na otázky, které jsou z mého pohledu důležité pro práci obhájce při výkonu obhajoby v trestním řízení. Vedle toho jsem považovala za nutné zdůraznit i některá teoretická východiska a nezbytné předpoklady pro výkon obhajoby obhájcem podle našeho platného právního řádu.

Obsahově jsem práci rozdělila do sedmi kapitol, které se dále dělí na jednotlivé části. Snažila jsem se postupovat systematicky, aby jednotlivé části mé práce na sebe obsahově navazovaly a byly přehledné.

V kapitole druhé, která následuje po této úvodní části, se zabývám stručným pohledem na advokacii, jakožto nezávislou profesní samosprávu, která má v České republice monopol na zajištění obhajoby v trestním řízení. Obsahem této kapitoly je stručný historický vývoj advokacie, postavení advokátů a právní úpravy.

Následující kapitola rozebírá pojem práva na obhajobu. V první části se snažím zdůraznit důležitost a význam této ústavněprávní zásady a poukázat na její odraz jak ve vnitrostátní tak i v mezinárodněprávní úpravě. V druhé části této kapitoly se věnuji jednotlivým právům, která jsou v souladu s naším právním řádem obsahem práva obviněného na obhajobu, včetně práva na právní pomoc obhájce.

Ve čtvrté kapitole se zaměřuji na samotného obhájce, jeho postavení a úkoly v trestním řízení. V první části vymezuji jeho postavení v trestním řízení, jako právního zástupce osoby, proti níž se vede trestní řízení. Jsou zde uvedeny nezbytné zákonné předpoklady a podmínky pro výkon funkce obhájce, základní zásady a rámec jeho činnosti. V druhé části této kapitoly se zabývám vztahem obhájce a obviněného z hlediska vázanosti obhájce pokyny obviněného. Jsou zde vymezeny skutečnosti, kterými obhájce není vázán vůbec a naopak, s uvedením případných důsledků. Obsahem třetí části této kapitoly je pak rozbor jednotlivých práv a povinností obhájce. Tímto souborem práv a povinností obhájce je vymezeno jeho právní postavení v trestním řízení. Mezi povinnostmi jsem kladla důraz na povinnost mlčenlivosti, neboť se domnívám, že představuje základ pro obhajobu, který umožňuje vytvoření důvěry mezi obhájcem a obviněným, která je nezbytná k náležitému hájení oprávněných zájmů obviněného v trestním řízení. Jedná se o základní pilíř, bez kterého by osoba obhájce zcela postrádala smysl a funkci v trestním řízení. Dále je zde uveden výčet jednotlivých práv obhájce, která mu umožňují prosadit oprávněné zájmy obviněného a zajistit zákonný průběh jednotlivých úkonů. Ve čtvrté části této kapitoly popisují postavení zvoleného obhájce, udělení plné moci a její přijetí ze strany obhájce.

Zdůrazňuji volnost obviněného ve výběru, kterého obhájce si zvolí pro svoji obhajobu a nezbytnost projevení souhlasu ze strany obhájce. V této části není opomenuta ani problematika institutu plurality obhájců se zohledněním pozitivní i negativní stránky této kolektivní obhajoby. Pátá část čtvrté kapitoly obsahuje rozbor nutné obhajoby a postavení ustanoveného obhájce. V této části zmiňuji jednotlivé případy, ve kterých obviněný musí mít obhájce, a to i přes svůj nesouhlas. Nutná obhajoba je popsána jako další pilíř zajišťující právo na obhajobu, kdy zákonodárce v zákonem stanovených případech stanovil povinnost zastoupení osobou znalou práva a znalou způsobu obhajoby v trestním řízení. V závěru této části jsou pak zmíněny důvody pro zproštění ustanoveného obhájce. V závěrečné šesté části čtvrté kapitoly jsem zařadila úpravu vyloučení obhájce z obhajoby. V souladu se zákonnou úpravou zmiňuji překážky, pro které je zvolený obhájce z obhajoby vyloučen a ustanovený obhájce bude zproštěn povinnosti obhajovat obviněného v trestním řízení.

Pátá kapitola této práce je věnována postavení obhájce v jednotlivých stadiích trestního řízení. Nezabývala jsem se všemi atributy, které postavení obhájce v trestním řízení představuje, ale snažila jsem se vybrat, dle mého názoru, nejvýznamnější aspekty působení obhájce v jednotlivých stadiích. V souladu se zachováním chronologického pořadí, se první část této kapitoly zabývá účastí obhájce v přípravném řízení. Nejprve jsem se snažila zdůraznit důležitost postavení obhájce již v této počáteční fázi trestního řízení. A dále pak jsem se zaměřila na důležitá oprávnění obhájce, která jsou mu v tomto stadiu trestním řádem poskytnuta, a to zejména právo účasti při vyšetřovacích úkonech; právo vyhledat, předložit a navrhnout provedení důkazů; právo prostudovat spis a uplatnit návrhy na doplnění dokazování. Další část této kapitoly je věnována obhájci a jeho působení v řízení před soudem. Jedná se o fakultativní stadium trestního řízení, jehož cílem je odstranění vad přípravného řízení a zajištění hladkého průběhu hlavního líčení. I v této fázi může obhájce využít zjištěných nedostatků a skutečností svědčících ve prospěch obviněného tak, aby dosáhl rozhodnutí odpovídající některé formě odklonu jako např. podmíněné zastavení trestního stíhání, nebo schválení narovnání.

Ve třetí a závěrečné části páté kapitoly jsem zařadila působení obhájce v rámci hlavního líčení, jakožto nejdůležitějšího stadia trestního řízení. Tato část je pak zejména zaměřena na úsek dokazování, v němž by měl obhájce vystupovat maximálně aktivně, aby tak dostal svým povinností a svému postavení, které mu stanoví trestní řád. Zaměřila jsem se na výsledky obžalovaného, svědků, důkaz znaleckým posudkem. Na závěr této části jsem zařadila závěrečnou řeč obhájce, která by měla shrnout průběh hlavního líčení se zaměřením na skutečnosti a důkazy, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu alespoň zmírňují a měla by obsahovat závěrečný návrh obhájce týkající se obsahu rozsudku.

Obsahem šesté kapitoly je činnost obhájce v řízení o opravných prostředcích se zaměřením na odvolání.

Sedmá kapitola se zabývá věcným záměrem nového trestního řádu. Snažila jsem se zde vylíčit zásady, principy a některé nové instituty, které tato nová úprava přináší do trestního řízení v souvislosti s reformou české justice.

V závěrečné osmé kapitole mé práce jsem se pokusila o stručný exkurz do právní úpravy postavení obhájce na Slovensku. Je zde nastíněn vývoj této úpravy po rozdělení Československého státu s komparací některých institutů obhajoby ve slovenské a české úpravě.

V předložené práci jsem se snažila o ucelený obraz postavení obhájce v trestním řízení se zaměřením na některé praktické problémy a s poukázáním na meze trestní obhajoby.

2. ADVOKACIE

V úvodních kapitolách mé práce považuji za nutné zastavit se u advokacie jako takové. Advokacie má totiž v České republice monopol na obhajobu v trestním řízení. Obhájcem proto může být pouze advokát. Nelze tedy práci na téma obhájce v trestním řízení začít jinak než stručným vývojem advokacie, postavením advokátů a právní úpravou advokacie tak, abych mohla lépe vysvětlit postavení obhájce v trestním řízení.

2.1 Stručný historický exkurs

Slovo „Advokát“ pochází z latinského slova advocatus, což znamená přivolaný. Ve starém Římě se takto označoval přítel znalý práva či právní zástupce. Advokacie má za sebou poměrně dlouhou historii. Začala se postupně formovat v době, kdy se právní řád stával pro jednotlivce natolik složitým, že si již nevystačil s vlastními znalostmi práva a vyhledával radu těch, kteří se na studium práva zaměřili více. Právní pomoc byla zprvu vykonávána jako povolání čestné, za kterého se nesměla pobírat odměna. Později byl tento zákaz zrušen a právní pomoc byla poskytována za odměnu limitovanou maximální částkou. Od 3. st. před n. l. byli advokáti začleněni do specifického stavu, který však nebyl samostatný, ale byl podřízen úřední moci. Nutná obhajoba v Římě zavedena nebyla. To až církevní právo zavedlo nutné zastoupení pro chudou část obyvatel. O zavedení advokacie v Čechách se dozvídáme z pramenů 13. století, které nasvědčují tomu, že se strany objevovaly u soudu spolu s osobou, která jim napomáhala v ochraně jejich práv. Nicméně není jisté, zda již tyto osoby vykonávaly tuto činnost za odměnu jako své povolání. Tuto jistotu získáváme až z pramenů ze 14. století. Vliv na vznik advokacie jako povolání mělo na jedné straně církevní právo a na straně druhé prostá potřeba pomoci při orientaci v právu. Formálně byla advokacie v Čechách zřízena nařízením pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic v roce 1356.

Z počátku zastupování u soudu fungovalo tím způsobem, že lidé si k soudnímu jednání mohli vzít prakticky kohokoli, s kým se chtěli radit nebo komu chtěli svěřit svou řeč. Byla to pak osoba jakéhosi „řečníka“. Tím mohl být kdokoli, kdo byl schopen jednat u soudu, tedy každý svobodný občan. Jedna podmínka však přeci jen existovala, a sice že s tím musel souhlasit soudce. Úkolem řečníka bylo činit přednesy, klást otázky druhé straně, předkládat důkazy apod. Nebyl však v postavení zástupce strany. Byl jejím pomocníkem a rádcem. Vše, co řečník řekl, muselo být stranou potvrzeno, jinak se k tomu nemohlo přihlížet.

Možnost nechat se zastupovat zástupcem - plnomocníkem nebyla zdaleka tak volná jako přibrat si řečníka. V některých případech to bylo zcela vyloučeno. Podle středověkých pramenů tomu tak bylo při vysvěcení púhonu, při přísaze v kapli a při zápisu vysouzené při do desek.¹ Musela být dodržena zvláštní forma zplnomocnění – zápis v deskách. Bylo možné nechat se zastoupit i řečníkem z povolání. Zemské zřízení z roku 1530 upravovalo zastupování chudých, zakazovalo podílnictví na předmětu sporu, zakazovalo dvojí zastupování a stanovilo i sazbu odměny za zastoupení. Nejstarší sazba za odměnu řečníkovi podle městského práva je z roku 1355, přičemž odměna byla odvozena z deseti vysouzených kop a činila pak dva groše. Pokud bylo vysouzeno pod kopu, řečník obdržel 6 haléřů. Byla určena i pokuta, pokud řečník požadoval více, a to 10 kop českých grošů.

Počátek 17. století přinesl postupné sjednocení práva ve všech habsburských zemích. Mimo jiné byl zaveden písemný proces namísto procesu ústního, což mělo nevyhnutelný dopad na řečnické povolání. Řečníka vystřídal prokurátor, tj. zástupce strany, který za stranu podával spisy a prováděl jiné procesní úkony a dále advokát, který spisy sepisoval. Obnovené zřízení zemské pro Čechy jasně zdůrazňovalo, že není rozdíl mezi těmito dvěma funkcemi.

Strana měla naprostou volnost v rozhodnutí o tom, koho si ustanoví svým zástupcem. Nespornou výhodou však měli advokáti, neboť ti vystudovali právo a byli schopni vykonávat veškeré úkony, které si soudní spor vyžadoval. Naproti

¹ Schelleová, I.: Organizace soudnictví, notářství a advokacie, Linde Praha a.s., 1997, s. 353.

tomu prokurátoři zastupovali stranu jen v tom rozsahu, v jakém jim to umožnily jejich znalosti. Advokáti mohli vystupovat jen u toho soudu, u kterého vykonali přísahu.

V dalším vývoji právní úpravy byla postupně přidávána další pravidla výkonu advokacie. Dne 5. srpna 1748 byl přijat dvorský dekret, který umožnil soudu odvolat advokáta. Patent ze dne 26. srpna 1751 zakazoval vedení svévolných sporů a úmyslné protahování soudního řízení. Nařízení ze 14. dubna 1755 a dvorský dekret z 5. ledna 1767 rozšířili požadavek absolvování předepsaného právnického studia na všechny advokáty. Narozdíl od rakouských zemí nebyl v Čechách výkon advokacie upraven komplexně, ale zůstalo pouze u řešení jednotlivých otázek. Mimo jiné byl u soudů vyšší instance zaveden tzv. *numerus clausus* advokátů, tedy jejich zákonem omezený počet. Roku 1781, tzv. Josefínským soudním řádem však byl zrušen, ovšem roku 1821 opět zaveden. Zajímavostí je, že od roku 1826 příslušelo jmenování advokátů Nejvyššímu soudu.²

Zlomem ve vývoji advokacie bylo nepochybně vydání advokátního řádu dne 16. srpna 1849 č. 364 ř. z., který již definitivně zrušil stav omezeného počtu advokátů a jejich jmenování přesunul na ministra spravedlnosti. Tento řád měl pouze omezenou platnost. Nahradil ho advokátní řád č. 96/1868 ř. z., který zakotvil volný přístup k advokacii, a to při splnění zákonem stanovených podmínek (státní příslušnost, svéprávnost, doktorát práv, právní praxe v délce nejméně 7 let, advokátní zkouška). Advokátní zkouška se vykonávala u vrchního zemského soudu v Praze před čtyřčlennou komisí, jmenovanou předsedou soudu.³ Po úspěšném vykonání zkoušky a složení přísahy u krajského soudu se uchazeč zapsal do listiny advokátů a tím získal oprávnění k výkonu advokacie. Advokacie byla koncipována jako svobodné a nezávislé povolání. Dohled nad výkonem advokacie vykonával již výbor advokátní komory a disciplinární pravomoc byla svěřena disciplinární radě. Disciplinárními tresty byly: písemná důtka, peněžitá pokuta, zastavení výkonu advokátní praxe na určitou dobu

² Schelleová, I.: Organizace soudnictví, notářství a advokacie, Linde Praha a.s., 1997, s. 355.

³ Malý, K. a kolektiv.: Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945, 2. upravené vydání, Linde Praha a.s., 1999, s. 222.

a vyškrtnutí advokáta z listiny advokátů. Tato samosprávná povaha advokacie byla nezbytnou podmínkou pro její nezávislý výkon, který tak mohl zajišťovat náležitou ochranu občanských práv. V lednu roku 1869, kdy advokátní řád nabyl účinnosti, bylo v Praze pouhých 66 advokátů. Jejich počet však začal obratem rychle narůstat.

V období první republiky mohl být do seznamu advokátů zapsán každý svéprávný československý občan, který prokázal splnění následujících podmínek:

- dosažení právnického vzdělání včetně titulu doktor práv na jedné z československých právnických fakult,
- zapsání do seznamu kandidátů advokacie a výkon zaměstnání po dobu pěti let výlučně u advokáta,
- úspěšné složení praktické advokátní zkoušky.

Organizace advokacie byla autonomní.⁴ Advokáti působící ve stejném obvodu tvořili advokátní komoru. Komora měla charakter veřejnoprávní korporace s nuceným členstvím a svými orgány (valná hromada a volený výbor). Sídla advokátních komor byla v Praze pro Čechy, v Brně pro Moravu, v Opavě pro Slezsko a Hlučínsko, v Turčianském sv. Martině pro Slovensko. Rozsah poskytování právní pomoci spočíval v tom, že advokát byl oprávněn zastupovat strany před všemi soudy, úřady i mimo ně, a to ve věcech jak soukromoprávních tak veřejných. Kárná odpovědnost a kárné řízení spadalo do pravomoci zvláštní kárné rady, která byla právně upravena zákonem č. 40/1872 ř.z. Dohled nad advokací vykonával ministr spravedlnosti, a to buď přímo, nebo prostřednictvím orgánů advokátní komory. Výkon advokacie byl, již stejně jako notářství, chápán jako svobodné povolání. Právní úprava první republiky byla zachována i během druhé světové války.

K zásadním změnám však samozřejmě došlo po událostech, které do všech oblastí naší společnosti přinesl únor 1948. Vše směřovalo ke sjednocení advokacie na celém území naší republiky, k jednotné úpravě její organizace a činnosti. Byl odstraněn jakýkoli soukromopodnikatelský charakter advokacie

⁴ Schelleová, I.: Organizace soudnictví, notářství a advokacie, Linde Praha a.s., 1997, s. 356.

a autonomie advokacie byla zachována jen omezeně. Opětovně se v tomto roce do advokacie prosadil princip *numerus clausus*, který byl definitivně opuštěn až v roce 1990.⁵

Zákon č. 322/1948 Sb. zrušil dosavadní advokátní komory a zřídil v sídle každého krajského soudu tzv. Krajské sdružení advokátů. Členy těchto sdružení se ze zákona stali advokáti, kteří vykonávali advokacii v jeho obvodu. Advokátní koncipienti byli v pracovním poměru ke krajskému sdružení. Orgánem advokacie s celostátní působností se stalo Ústředí sdružení advokátů. Činnost advokátů byla pod kontrolou sdružení, a to včetně odměňování, na kterém sdružení participovalo. Odměny za poskytování právní pomoci museli advokáti vyúčtovat krajskému sdružení, které pak z nich vyplácelo advokátům odměny v závislosti na rozsahu a kvalitě jimi poskytovaných služeb.

V další fázi „poúnorového“ vývoje byl přijat zákon č. 114/1951 Sb., který založil tzv. advokátní poradny. Na jejich činnost dohlíželo Ústředí advokátních poraden se sídlem v Praze jako nejvyšší orgán advokacie. Vrchní dohled nad advokací stále zastával ministr spravedlnosti. Soukromý výkon advokacie nebyl dovolen.⁶

S rokem 1968 a vznikem československé federace je spojena další právní úprava advokacie, a to zákon č. 118/1975 Sb. a č. 133/1975 Sb. Tyto zákony rozdělily advokacii mezi oba státy federace, právní úprava zůstala nicméně stejná. Advokacie nebyla považována za státní orgán, na rozdíl od soudů a státních notářství. Občanský zákoník řadil advokacii mezi tzv. socialistické organizace, které poskytují občanům a organizacím služby.⁷ V zákoně bylo řečeno, že advokacie se podílí spolu se soudy, státním notářstvím, prokuraturou a jinými státními orgány na poskytování právní ochrany právům a právem chráněným zájmům občanů a organizací, zejména poskytováním právní pomoci.⁸

Organizace advokacie odpovídala federativnímu uspořádání státu. Orgány advokacie byly voleny. Právo volit a být zvolen bylo přiznáno všem advokátům.⁹

⁵ Macková, A.: Právní pomoc advokátů a její dostupnost, Praha, C. H. Beck 2001, s. 43.

⁶ Císařová, D., Fenyk, J., Kloučková, S., Mandák, V., Matula, V., Púry, F., Repík, B., Růžek, A.: Trestní právo procesní, 3. aktualizované vydání, Linde Praha, 2004, s. 179.

⁷ Schelleová, I.: Organizace soudnictví, notářství a advokacie, Linde Praha a.s., 1997, s. 358.

⁸ Schelleová, I.: Organizace soudnictví, notářství a advokacie, Linde Praha a.s., 1997, s. 358.

⁹ Císařová, D., Fenyk, J., Kloučková, S., Mandák, V., Matula, V., Púry, F., Repík, B., Růžek, A.: Trestní právo procesní, 3. aktualizované vydání, Linde Praha, 2004, s. 179.

Samotný výkon advokacie se stále prováděl v rámci advokátních poraden, kam byl zařazován příslušný počet advokátů a dalších pracovníků. Advokátní poradny působily v jednotlivých okresech a v obvodech hlavního města Prahy a Bratislavy. V každém kraji bylo dále zřízeno krajské sdružení advokátů, u kterého byly sdruženy všechny advokátní poradny v kraji. V hlavním městě Praze fungovalo městské sdružení advokátů. Nejvyšším orgánem bylo stále Ústředí české advokacie a vše dozoroval ministr spravedlnosti.

V čele advokátní komory vystupoval vedoucí, což byl vždy advokát. Jeho činnost především spočívala v organizaci a řízení činnosti ostatních advokátů, advokátních koncipientů a dalších pracovníků. Je zajímavé, že právě vedoucímu advokátní poradny byla svěřena pravomoc rozhodovat o tom, kdo bude občanům ustanoven jako obhájce v zákonem stanovených případech. Dále rozhodoval o tom, zda právní pomoc bude poskytnuta bezplatně nebo za sníženou odměnu.

Další změny nastaly až s příchodem roku 1989. Tento rok a především změny s ním spojené přinesly zcela novou právní úpravu advokacie inspirovanou obdobím první republiky. Tato nová právní úprava byla představována zákonem ČNR č. 128/1990 Sb., o advokacii z 25. dubna 1990. Tento zákon vymezil výkon advokacie jako poskytování právní pomoci provozované jako nezávislé povolání zpravidla za úplat. Vedle tohoto zákona byl přijat i zákon č. 209/1990 Sb., o komerčních právnících a právní pomoci jimi poskytované. Komerční právníci byli orientovaní v podstatě na obchodní právo a zastupování podnikatelských subjektů. Poskytování právní pomoci bylo rozděleno mezi advokáty a komerční právníky. V oblasti advokacie tedy nastala tzv. dvojkolejnost. Každá tato skupina měla svoji vlastní komoru s vlastními vnitřními předpisy. Nutnost této duální úpravy si vyžádala potřeba začlenit dosavadní tzv. podnikové právníky do sféry působnosti v oblasti poskytování právních služeb.

Vrcholem vývoje právní úpravy advokacie pak bylo vydání současného zákona o advokacii v roce 1996¹⁰.

¹⁰ Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii ze dne 13. 3. 1996.

2.2 Advokát jako obhájce v trestním řízení od roku 1950

Trestní řád č. 87/1950 Sb. obsahoval určitá omezení v rámci výkonu obhajoby advokátem. V řízení před státním a vojenským prokurátorem a státním a vojenským soudem mohl jako obhájce vystupovat pouze advokát zapsaný do speciálního seznamu vedeného ministerstvem spravedlnosti ve spolupráci s ministerstvem národní obrany. V naléhavých případech, kdy advokát nebyl k zastížení, mohl být ustanoven obhájcem i soudce nebo zaměstnanec, tzv. soudce z povolání činný u soudu. V rámci vojenského soudnictví mohl, a to opět v naléhavých případech, vykonávat obhajobu též činný důstojník práv.

V souladu s trestním řádem č. 64/1956 Sb. mohl jako obhájce v trestním řízení vystupovat pouze advokát. I tento zákon však zavedl omezení. A sice stanovil, že v oboru vojenského soudnictví a v řízení o trestných činech, o kterých příslušelo rozhodování krajskému soudu, může být obhájcem pouze advokát zapsaný v seznamu vedeném ministerstvem spravedlnosti. V případech nutné obhajoby, ustanovoval obhájce z řad advokátů předseda senátu a v přípravném řízení prokurátor, vždy v součinnosti s advokátní poradnou. V oboru vojenského soudnictví mohl být za stanovených podmínek ustanoven i důstojník v činné službě.

3. PRÁVO NA OBHAJOBU

3.1 Pojem obhajoby z hlediska pramenů práva

Prvotním a velice důležitým bodem této práce je vymezení pojmu obhajoby, a to zejména se zaměřením na zásadu práva na obhajobu. Právo na obhajobu¹¹ je představováno souborem práv obviněného, která mu zajišťuje právní řád, aby se mohl s jejich pomocí hájit v trestním řízení a prokázat tak svoji nevinu nebo alespoň prokázat skutečnosti, které jeho vinu zmírňují. Důležitost a nezbytnost tohoto práva dokazuje to, jaký důraz na jeho úpravu kladou ústavněprávní ale i mezinárodněprávní prameny práva.

Na úrovni mezinárodněprávní je právo na obhajobu upraveno v několika smlouvách o lidských právech. Tyto smlouvy jsou pro nás závazné s odkazem na článek 10 Ústavy, který stanoví, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu a mají přednost před zákonem. Takové mezinárodní smlouvy mají přímou účinnost, tj. jsou bezprostředně závazné a není třeba k jejich aplikaci v našem právním řádu vydávat další právní předpisy. Proto není možné tuto skutečnost opomenout a je nutné aplikovat tyto smlouvy i v rámci trestního řízení.

Mezi takové mezinárodní smlouvy, kterými je Česká republika vázána bezesporu patří Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, vyhlášený v Chartě OSN, který ČSSR podepsala dne 23. 3. 1976 a vyhlásila ve Sbírce zákonů pod č. 120/1976. V čl. 14 odst. 3 Paktu jsou upravena práva vztahující se k obhajobě obviněného, a to následovně: „Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má mít tyto minimální záruky:

- a) má být neprodleně a podrobně informován v jazyce, jemuž rozumí o povaze a důvodu obvinění vznesenému proti němu,

¹¹ V rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 592/2000 se uvádí: „Právo na obhajobu je jedním z nejdůležitějších základních práv osob, proti nimž se trestní stíhání vede, a směřuje k dosažení spravedlivého rozhodnutí, vydaného nejen v zájmu trestně stíhané osoby, ale nepochybně také v zájmu demokratického právního státu, založeného na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Stát proto musí zajistit takové podmínky, aby uvedené principy bylo možné realizovat cestou příslušných procesních záruk postavení obhájce i obviněného“.

- b) má mít dostatek času a možností pro přípravu své obhajoby, a spojení se s obhájcem, kterého si zvolí podle svého výběru,
- c) má být souzen bez zbytečného odkladu, za své přítomnosti a obhajovat se osobně nebo prostřednictvím obhájce, kterého si sám zvolí,
- d) má být poučen o svých právech a má mu být poskytnuta právní pomoc v každém případě, kdy to zájmy spravedlnosti vyžadují, aniž by v takovém případě sám platil náklady, jestliže nemá dostatečné prostředky k jejich úhradě,
- e) má mu být dána možnost, aby provedl nebo dal provést výslech svědků proti sobě a aby měl možnost účasti u výslechu svědků svědčících v jeho prospěch za stejných podmínek jako u svědků svědčících proti němu,
- f) má se mu dostat pomoci tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku nebo nemluví jazykem, jehož se užívá u soudu,
- g) nesmí být nucen svědčit proti sobě nebo nucen přiznat vinu.¹²

Dalším mezinárodním pramenem je Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášená Radou Evropy, kterou ČSFR podepsala dne 21. 2. 1991 a vyhlásila ve Sbírce zákonů pod číslem 209/1992. V jejím článku č. 6 odst. 3 se říká: „Každý, kdo je obviněn z trestného činu má tato minimální práva:

- a) být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění vzneseném proti němu (Evropský soud měl v případě Brozicek v. Itálie již příležitost konstatovat porušení tohoto práva tím, že osoba žijící v jedné zemi byla obviněna z trestného činu v jiné zemi a byly jí doručeny dokumenty vztahující se k obvinění pouze v jazyce této druhé země (italštině) přes její žádosti o překlad v jednom z oficiálních jazyků OSN. Italské orgány zahájily trestní řízení v nepřítomnosti a uznaly tuto osobu vinnou, aniž by odpověděly na její žádost)¹³,
- b) mít přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby,
- c) obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru, nebo pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují,

¹² Mikule, V., Sládeček, V.: Ústavní soudnictví a lidská práva, Praha, CODEX 1994, s. 233 a 234.

¹³ Šturma, P.: Úvod do evropského práva ochrany lidských práv-Záruky pro obviněného v trestním řízení, 1994.

- d) vyslychat nebo dat vyslychat svedky proti sobe a dosahnout predvolani a vyslech svedku ve svuj prospech za stejných podmínek, jako svedku proti sobe,
- e) mit bezplatnou pomoc tlumocnika, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví.“¹⁴

Při porovnání jednotlivých ustanovení práva na obhajobu v obou mezinárodních smlouvách je zřejmá shoda některých záruk. Citovaná minimální práva obviněného, která jsou základním obsahem práva na obhajobu, musí Česká republika ve svém právním řádu respektovat, neboť je jimi vázána. Tím je obviněnému a jeho obhájci zajištěna možnost plně a přímo se uvedených práv dovolat.

V rámci vnitrostátní úpravy reflektuje právo na obhajobu Listina základních práv a svobod (z. č. 2/1993 Sb.). Tento ústavněprávní dokument českého právního řádu zajišťující ochranu lidských práv, ve svém článku 37 odst. 2 stanoví, že: „Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení.“ V návaznosti na to je pak v čl. 40 odst. 3, 4 upraveno právo obviněného na obhajobu, konkrétně pak toto ustanovení uvádí následující: „Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.“ Dále má obviněný právo odepřít výpověď a tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven. Z tohoto ustanovení Listiny základních práv a svobod vychází § 2 odst. 13 trestního řádu, který stanoví: „Ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce; všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv.“ Právo na obhajobu se tak řadí i mezi základní zásady trestního řízení.

¹⁴ Mikule, V., Sládeček, V.: Ústavní soudnictví a lidská práva, Praha, CODEX 1994, s. 262.

Ve výčtu pramenů práva týkající se obhajoby nelze opomenout zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii. Tento zákon upravuje podmínky, za nichž mohou být poskytovány právní služby, jakož i poskytování právních služeb advokáty.¹⁵ V našem právním řádu se pod pojem poskytování právních služeb zahrnuje: zastupování v řízení před soudy a jinými orgány, obhajoba v trestních věcech, udělování právních porad, sepisování listin, zpracování právních rozborů a další formy právní pomoci, za podmínky, že jsou tyto činnosti vykonávány soustavně a za úplatu.

Vzhledem ke skutečnosti, že obhájce vykonává svoji činnost za úplatu, je dalším pramenem vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif) a dále i vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb., kterou se stanoví paušální sazby výše odměny za zastupování účastníka advokátem nebo notářem při rozhodování o náhradě nákladů v občanském soudním řízení.

Pramenů práva upravujících činnost obhájců je opravdu mnoho a není cílem této práce se jimi všemi zabývat, proto zmiňuji některé základní.

Kárná odpovědnost a řízení o ní je upraveno vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 244/1996 Sb., zkráceně advokátní kárný řád.

Jednou z podmínek pro výkon povolání obhájce, ke kterým se blíže dostanu v dalších kapitolách, je složení advokátní zkoušky, jejíž průběh a pravidla jsou upravena vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 197/1996 Sb., zkráceně advokátní zkušební řád.

Vzhledem ke skutečnosti, že obhájce je advokátem, je zde vedle právních předpisů celá řada stavovských předpisů vydávaných Českou advokátní komorou, upravující některé dílčí otázky výkonu advokacie vztahující se k obhajobě. Z nejdůležitějších vybírám následující. Předně se jedná o tzv. etický kodex¹⁶, který stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky. V souvislosti s přípravou na výkon povolání obhájce uvádím usnesení¹⁷ o výchově advokátních koncipientů a dalším vzdělávání advokátů a

¹⁵ Ustanovení § 1 z. č. 85/1996 Sb., o advokacii.

¹⁶ Usnesení představenstva České advokátní komory č.1/1997 Věstníku.

¹⁷ Usnesení představenstva České advokátní komory č.1/1998 Věstníku.

rovněž usnesení¹⁸, kterým se stanoví pravidla pro výkon substitučního oprávnění advokátních koncipientů. Z hlediska tématu mé práce je důležité usnesení vtažující se k výkonu oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat a navrhopvat důkazy v trestním řízení¹⁹. Stavovských předpisů je opravdu celá řada, nicméně v této práci zůstanu pouze u tohoto výčtu těch nejdůležitějších.

V neposlední řadě uvádím prameny práva Evropské Unie, již je Česká republika členem. Jedná se o Směrnici Rady č. 77/249/EHS ze dne 22. 3. 1977 o usnadnění účinného výkonu volného pohybu služeb advokátů. Dále Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 98/5/ES ze dne 16. 2. 1998 o usnadnění trvalého výkonu povolání advokáta v jiném členském státě než v tom, ve kterém byla získána kvalifikace. Rovněž i v rámci evropského společenství existuje úprava etických pravidel pro advokáty, a to Etický kodex advokátů v Evropské unii²⁰.

3.2 Právo obviněného na obhajobu

V rámci předchozí kapitoly týkající se pramenů právní úpravy ve vztahu k obhajobě obviněného bylo zmíněno jedno ze základních práv obviněného, a sice právo na obhajobu. Právo na obhajobu představuje zásadu nejen trestního řízení, ale také zásadu ústavní a jako takové patří k základním občanským právům v každém demokratickém a právním státě.²¹ Podstatou práva na obhajobu je zájem na ochraně práv obviněného. Právo na obhajobu je proto možno definovat jako souhrn oprávnění, která jsou obviněnému poskytována zákonodárcem k obhajobě proti obvinění.²² Právo na obhajobu se vztahuje na celé trestní řízení a všechny orgány činné v trestním řízení mají povinnost obviněnému umožnit uplatnění jeho práv (§ 2 odst. 13 TrŘ). Právo na obhajobu

¹⁸ Usnesení představenstva České advokátní komory č.

¹⁹ Usnesení představenstva České advokátní komory č. 13/2007 Věstníku.

²⁰ Přijatý na plenárním zasedání CCBE konaném 28. října 1988 a následně novelizován dne 28. listopadu 1998 a 6. prosince 2002.

²¹ Mates, P., Fiala, J., Průcha, P., Nový, K.: Poskytování právní pomoci v České republice, Linde, Praha 1994, s. 36.

²² Císařová, D., Hasch, K., Jelínek, J., Mandák, V., Matula, V., Růžek, A., Sovák, Z., Štěpán, J.: Trestní právo procesní, Linde, Praha 1999, s. 51.

je stěžejní právo trestního procesu, které má zaručit ochranu zákonných zájmů a práv osoby, proti níž se trestní řízení vede. S ohledem na to má právo na obhajobu nejen obviněný, obžalovaný a odsouzený, ale i zadržená podezřelá osoba a podezřelý ve zkráceném přípravném řízení.²³

S tímto právem je spjata základní podmínka obhajoby, a tou je skutečnost, že v souladu s právním řádem ČR může být obhájcem pouze advokát. Důvod k tomuto opatření je zřejmý a jasný. Obviněný musí mít dánu možnost náležitého uplatnění práva na obhajobu, které mu zajišťuje zejména Listina základních práv a svobod a v souladu s ní pak trestní řád²⁴. Nelze však předpokládat, že každý obviněný zná trestněprávní a trestněprocesní normy natolik, aby je využil ve svůj prospěch při své obhajobě v trestním řízení. Proto je zde obhájce, jehož úkolem je poskytnout obviněnému potřebnou právní pomoc, a to prostředky a způsoby stanovenými v zákoně tak, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují a tím přispívají ke správnému objasnění věci a v závěru pokud možno ke spravedlivému rozhodnutí věci.²⁵ Náš právní řád proto umožňuje obviněnému, aby si vzal na pomoc osobu, která je znalá práva a má zkušenosti s obhajobou v trestním řízení, a tím tak zákon odstraňuje nevýhodu na straně obviněného v trestním řízení a dalo by se říci, že je tím naplněna zásada „rovnosti zbraní“. Tato zásada představuje stav, kdy proti sobě v trestním řízení stojí na jedné straně policejní orgán, resp. státní zástupce, jako subjekty právně erudované a na straně druhé obviněný, kterému právní znalost poskytuje právě obhájce. Soud pak má o předložené věci nezávisle jednat a rozhodnout.

Jak již bylo výše konstatováno, je právo obviněného na obhajobu zaručeno Listinou základních práv a svobod (dále jen „LPS“) v čl. 40 odst. 3, 4 a v mezinárodněprávních pramenech pak Mezinárodním paktem o občanských a politických právech v čl. 14 odst. 5 a Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod v čl. 6 odst. 3.

²³ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 2002, s. 11.

²⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

²⁵ Ustanovení § 41 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

LPS zaručuje obviněnému v uvedeném čl. 40, aby měl potřebný čas a možnost k přípravě obhajoby a aby si zvolil, zda se bude hájit sám, nebo prostřednictvím obhájce. Pokud si obhájce nezvolí v případech, kdy ho musí ze zákona mít, bude mu ustanoven soudem. Zákonem je stanoveno, kdy má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce. Rovněž je zde zakotveno právo obviněného odepřít výpověď, přičemž tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven.

V trestním řádu je právo na obhajobu zakotveno již v úvodních ustanoveních o základních zásadách trestního řízení, a to v § 2 odst. 13, jak je uvedeno výše.

Právo na obhajobu má tři složky:

1. Především má osoba, proti níž se vede trestní řízení možnost hájit se sama způsobem a prostředky dle svého uvážení. Tato složka se označuje jako tzv. materiální obhajoba.
2. V právu na obhajobu je zakotvena záruka, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny postupovat v souladu s trestním řádem tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí. Za tím účelem musí objasňovat stejně pečlivě i okolnosti svědčící ve prospěch obviněného a provádět proto důkazy i bez návrhu stran, a to od počátku trestního řízení. Tyto povinnosti orgánů činných v trestním řízení vyplývají ze zásady presumpce neviny, zásady vyhledávací a zásady materiální pravdy.²⁶ Některé prameny uvádějí, že i tato složka je označována jako obhajoba materiální, a to již od 19. století.²⁷
3. Právo mít obhájce, osobu právnickou vzdělanou a radit se s ním o způsobu a strategii obhajoby (tzv. formální obhajoba). Právo zvolit si obhájce představuje jeden ze základních principů naplňujících zásadu spravedlivého trestního řízení²⁸ (fair trial).

Všechny tyto tři složky ve své spojitosti tvoří podstatu trestněprocesní zásady zajištění práva na obhajobu.

²⁶ Jelínek, J., Drašík, A., Haltuřová, Š., Hasch, K., Herczeg, J., Jirásek, J., Navrátilová, J., Sovák, Z., Rabinská, I., Ščerba F., Vávrová, T.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha 2007, s. 203.

²⁷ Císařová, Fenyk, Gřivna a kol.: Trestní právo procesní, 5. vydání, Praha: ASPI, 2008, s. 174.

²⁸ Jurčík, R.: K některým oprávněním obhájce v trestním řízení, Bulletin advokacie 5/1999, s. 46.

V souladu s právem na obhajobu jsou trestním řádem v § 33 zakotvena práva obviněného a lze je shrnout takto:

- obviněný má právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu a k důkazům o nich, není však povinen vypovídat,
- má právo uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě,
- právo činit návrhy a podávat žádosti,
- právo vyhledat důkaz, předložit důkaz, navrhnout provedení důkazu a za podmínek stanovených v trestním řádu důkazy i samostatně provádět,
- právo podávat opravné prostředky.

Z uvedeného výčtu práv obviněného vyplývá, že trestní řád dává obviněnému poměrně velkou volnost procesního i mimoprocesního postupu. Svých práv využít může, ale nemusí. Obviněný nesmí být nucen k žádné procesní aktivitě. Nemá důkazní povinnost a ani povinnost vyvracet skutečnosti, které jsou mu kladeny za vinu. Judikatura i literatura uznávají, že nelze usuzovat na vinu obviněného ze způsobu jeho obhajoby, např. z toho, že mlčí nebo vypovídá jen částečně, že záměrně vypovídá nepravdu, že popírá určité skutečnosti nebo, že dokonce svádí orgány činné v trestním řízení na falešnou stopu apod.²⁹ Obviněný je tedy zcela svobodný ve volbě prostředků ke své obhajobě i v době jejich použití. Jeho procesní taktika je nedílnou součástí práva na obhajobu a nelze mu ji upřít.³⁰

Právo na obhajobu je nejdůležitějším právem osoby, proti níž se trestní řízení vede a tvoří záruku jejích dalších práv v trestním řízení, především spravedlivého projednání věci.³¹ Důležitost práva na obhajobu dokazuje i fakt, že závažné porušení předpisů zajišťujících právo na obhajobu může znamenat i vrácení věci státnímu zástupci k došetření při předběžném projednání obžaloby (§ 186 písm. e), § 188 odst. 1 písm. e), zrušení rozsudku soudu prvního stupně v odvolacím řízení (§ 258 odst. 1 písm. a), § 259 odst. 1), podání dovolání (§265b odst. 1

²⁹ Mandák, M.: Meze trestní obhajoby - nástin základních otázek, Bulletin advokacie č. 10/2003.

³⁰ Nález Ústavního soudu III. ÚS 83/96.

³¹ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 2002, s. 13.

písm. c) nebo podání stížnosti pro porušení zákona (§ 268 odst. 2), to vše dle trestního řádu.

Obviněný má právo na obhajobu zajištěno i v případě, že nemá dostatek finančních prostředků, aby si hradil náklady obhajoby. Toto právo mu zajišťuje především čl. 40 odst. 3 LPS s tím, že podrobnější úpravu stanoví zákon. Zákonem je pak trestní řád a jeho ustanovení § 33 odst. 2. Podle tohoto ustanovení rozhodne v takovém případě předseda senátu a v přípravném řízení soudce, že obviněný má nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu. Je na obviněném, aby soudu doložil, že nemá dostatek prostředků na úhradu nákladů obhajoby. Novelou č. 283/2004 Sb., však bylo v ustanovení trestního řádu § 33 odst. 2 doplněno, že může být rozhodnuto předsedou senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudcem o nároku na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu i bez návrhu obviněného, a to tehdy vyplývá-li ze shromážděných důkazů, že obviněný nemá dostatek prostředků na náhradu nákladů obhajoby a je-li to třeba k ochraně práv obviněného. V těchto případech pak náklady obhajoby hradí zcela nebo zčásti stát. Pokud se však majetkové poměry obviněného dodatečně zlepší, rozhodne v přípravném řízení soudce a v řízení před soudem soud, že obviněný již na tuto úlevu nemá nárok.

4. OBHÁJCE V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

4.1 Osoba obhájce a jeho úkol v trestním řízení

Obhájce je právní zástupce osoby, proti které je vedeno trestní řízení (obviněný) a která je stranou v trestním řízení.³² Poskytuje obviněnému potřebnou odbornou právní pomoc s cílem náležitě a včas objasnit skutečnosti, které obviněného zbavují viny, resp. jeho vinu zmírňují. Obhájce vystupuje v trestním řízení ve prospěch obviněného, obhajuje jeho zájmy a spolupracuje s obviněným při výkonu jeho práv.³³ Při obhajobě dbá na to, aby nebyl potrestán nevinný a pokud je obviněný shledán vinným, tak aby byl potrestán pouze v souladu se zákonem. Obhájce je samostatným subjektem trestního řízení, který však v trestním řízení vystupuje jménem obviněného a jedná s jeho souhlasem, z čehož vyplývá, že obhájce nemůže jednat vlastním jménem, a to ani v řízení oproti uprchlému.³⁴

Obhájcem v trestním řízení upraveném trestním řádem může být výlučně advokát. Tuto zásadu stanoví trestní řád z důvodu zajištění co nejkvalitnější obhajoby.³⁵ S ohledem na to nelze na tomto místě neuvést podmínky a předpoklady výkonu advokacie, které právní předpisy kladou pro advokáty a tedy i obhájce. V souladu se zákonem o advokacii je advokátem ten, který je zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou.³⁶ Advokátem zapíše Česká advokátní komora osobu, která splní podmínky uvedené v § 5 z. č. 85/1996 Sb., kterými jsou:

1. plná způsobilost k právním úkonům,
2. získání vysokoškolského vzdělání v rámci magisterského studijního programu v oblasti práva na vysoké škole v České republice, nebo získání vzdělání v oblasti práva studiem na vysoké škole v zahraničí, pokud tak stanoví mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika

³² Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P.: Kurs trestního práva, Trestní právo procesní, 3. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2007, s. 250.

³³ Jelínek, J., Draštík, A., Haltufová, Š., Hasch, K., Herczeg, J., Jirásek, J., Navrátilová, J., Sovák, Z., Rabinská, I., Ščerba F., Vávrová, T.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha 2007, s. 212.

³⁴ Jelínek, J., Draštík, A., Haltufová, Š., Hasch, K., Herczeg, J., Jirásek, J., Navrátilová, J., Sovák, Z., Rabinská, I., Ščerba F., Vávrová, T.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha 2007, s. 212.

³⁵ Šámal a kol.: Trestní řád, Komentář, I. díl, 6. vydání, C. H. Beck Praha 2008, s. 266.

³⁶ Ustanovení § 4 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii.

vázána, anebo je toto vzdělání uznáno podle zvláštních právních předpisů,

3. vykonání právní praxe jako advokátní koncipient po dobu alespoň tří let,
4. bezúhonnost,
5. neuložení kárného opatření vyškrtnutí ze seznamu advokátů, popř. se na tuto osobu hledí, jako by mu toto kárné opatření nebylo uloženo,
6. nevyškrtnutí ze seznamu advokátů podle § 7b odst. 1 písm. e) nebo f) z. č. 85/1996 Sb., nebo uplynula-li od vyškrtnutí doba pěti let,
7. nebýt v pracovněprávním nebo v pracovním vztahu anebo ve služebním poměru s výjimkou pracovního poměru uvedeného v zákoně o advokacii,
8. složení advokátní zkoušky,
9. složení slibu do rukou předsedy České advokátní komory.

Advokát je při poskytování právních služeb nezávislý, je však vázán právními předpisy a v jejich mezích pokyny klienta. Advokát, který převzal obhajobu obviněného, se tím dostal do postavení obhájce a je povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy obviněného klienta.³⁷ Jako osoba znalá práva a zkušená v obhajobě zajišťuje, aby obviněný mohl řádně ve svůj prospěch využít všech svých práv daných mu zákonem a aby nebyl na svých právech zkrácen. Zejména pak dbá o to, aby v průběhu řízení vyšly najevo všechny takové skutečnosti svědčící o nevině obviněného, popřípadě alespoň takové, které jeho vinu zmírňují. V souladu s tím nemůže obhájce uvádět nic, co by bylo v neprospěch obviněného. Měl by se na obhajobu řádně připravit a nedopustit, aby například při výslechu svědka položil otázku, na kterou nezná odpověď. Mohl by se totiž setkat s nemilým překvapením v podobě odpovědi, která by mohla obviněnému přitížit. Je tedy nepsanou zásadou, nepokládat otázku, na kterou obhájce sám nezná odpověď. Zde se hodí použít úsloví: „mluviti stříbro, mlčeti zlato“.

³⁷ Císařová, Fenyk, Gřivna a kol.: Trestní právo procesní, 5. vydání, Praha: ASPI, 2008, s. 181.

I s tím souvisí další ze zásad obhajoby, a sice že obhájce nemá povinnost uvádět vše, co je mu o věci známo. Ba naopak někdy ani určité skutečnosti uvádět nesmí. Jsou to okolnosti, které by obviněnému přitížily. Může samozřejmě nastat situace, ve které obviněný sdělí svému obhájci, že se trestného činu dopustil, ale má v úmyslu vše popírat. Obhájci tedy nezbývá nic jiného než při obhajobě vycházet z trestního spisu v dané věci a hledat v něm nedostatky a mezery, na které pak může poukazovat a znevěrohodnit tak i důkazy mající prokazovat vinu obviněného. Tímto postupem tak může dosáhnout tíženého cíle v podobě prokázání nevinu obviněného nebo alespoň zeslabení jeho viny. Pokud obhájce nemá věrohodně zjištěnou a potvrzenou skutečnost o tom, zda obviněný klient se trestného činu dopustil či nikoli, musí při obhajobě brát v úvahu obě varianty a vycházet z pro něj dostupného materiálu. Stejně tak nemůže obhájce, jehož obviněný v trestním řízení spáchání trestného činu popírá, pominout možnost, že ve skutečnosti může být pachatelem trestného činu a stejně tomu může být i v opačném případě. Jestliže obhájce takto tápe ohledně skutečného stavu věci, domnívám se, že se to může negativně projevit v taktice, strategii a celkovém vedení obhajoby, když například některé skutečnosti, které se mohl dozvědět od obviněného, mu jsou sděleny orgány činnými v trestním řízení. V závěru pak dochází k narušení důvěry mezi ním a obviněným. Na druhé straně by si však zkušený advokát a obhájce v jedné osobě měl poradit v situaci, kdy si není jistý v otázce viny či nevinu svého klienta a jak bylo již uvedeno, počítat s oběma možnostmi, a tomu přizpůsobit i vedení obhajoby. Je však otázkou, jak postupovat v případě zjištění důležité okolnosti v průběhu trestního řízení, kterou mohl svému obhájci sdělit přímo obviněný. Bude asi záležet případ od případu a na závažnosti takové skutečnosti, do jaké míry může ovlivnit a v jakém směru vývoj trestního řízení ve vztahu k obviněnému.

Aby obhájce dostal jedné ze svých základních povinností, stará se rovněž o to, aby byly úplně shromážděny všechny skutečnosti svědčící o nevině obviněného nebo zmírňující jeho vinu, a to způsobem, který umožňuje jejich řádné uplatnění v trestním řízení. A to vše tak, aby obviněný nebyl odsouzen na základě nepřesvědčivých, neúplných, popř. nepřímých důkazů. A v případě, že provedené

a nashromážděné důkazy prokazují nevinu obviněného, směřuje obhájce své úkony k tomu, aby obviněný nebyl vůbec před soud postaven. Obhájce proto dbá i to, aby orgány činné v trestním řízení nepostupovaly jednostranně, aby neshromažďovaly důkazy pouze v neprospěch obviněného, nýbrž i v jeho prospěch.³⁸

4.2 Obhájce a pokyny obviněného

Obhájce je subjektem trestního řízení, v literatuře se setkáváme s pojmem alter ego obviněného, není však stranou trestního řízení, což je důležité si uvědomit. Obhájce obviněného vystupuje v trestním řízení jako jeho zmocněnec, a to bez rozdílu jestli je obhájcem zvoleným nebo ustanoveným. Obhájce jedná vždy jménem obviněného a na jeho účet a v souladu s jeho pokyny. Vázanost pokyny obviněného je však omezena. Jestliže by tyto příkazy obviněného klienta byly v rozporu se zákonem nebo stavovskými předpisy advokacie, je obhájce povinen je naopak odmítnout. O tom je obhájce povinen obviněného klienta náležitě poučit.

Obhájce nemůže například proti vůli obviněného podat opravný prostředek, např. odvolání, i když má obhájce za to, že by takový úkon byl účelný a ve prospěch obviněného. Na druhé straně je pak obhájce povinen podat odvolání v souladu s pokynem klienta, i když se obhájce domnívá, že úspěšnost takového úkonu je minimální. Pokud se však jedná o případ tzv. nutné obhajoby, postupuje obhájce i proti vůli obviněného a ačkoli si to výslovně nepřeje, účastní se hlavního líčení nebo veřejného zasedání o odvolání. Jestliže se obhájce neřídí pokyny obviněného, když je jimi vázán, vystavuje se nebezpečí kárného postihu.

V případě, že obviněný i nadále trvá na svém požadavku, který obhájce nemůže splnit, protože by tím porušil zákon nebo stavovský předpis, je obhájce oprávněn odstoupit od smlouvy o poskytování právních služeb, a to s odkazem na narušení

³⁸ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 2002, s. 37.

důvěry mezi ním a klientem podle § 20 odst. 2 zákona o advokacii (dále také jen „AZ“). Jestliže byl advokát ustanoven obhájcem na základě rozhodnutí soudu, je oprávněn požádat o zrušení tohoto ustanovení a pokud je určen Českou advokátní komorou, je oprávněn požádat o to, aby byl určen jiný advokát.

Na druhé straně pak obviněný klient může vypovědět plnou moc svému obhájci z toho důvodu, že obviněný má za to, že obhájce při jeho obhajobě nepostupoval v souladu s jeho pokynem, nebo takový postup obviněný předem neschválil. Obhájce tedy musí postupovat v zájmu obviněného a přitom nesmí překročit jisté zákonné meze. Praktickým příkladem je situace, kdy obhájce je povinen odmítnout pokyny klienta na ovlivnění svědků, poškozených, znalce či snad orgánů činných v trestním řízení. A to i za cenu toho, že mu obviněný vypoví plnou moc a zvolí si obhájce jiného.

Závěrem bych tedy chtěla shrnout, že v otázkách procesního postupu je obhájce vázán pokyny obviněného, jestliže nejsou v rozporu se zákonem a stavovskými předpisy. Co se týká skutkových tvrzení, pak obhájce nemůže být bezvýhradně vázán stanoviskem obviněného, ale na druhé straně je zřejmé, že k přesvědčivé obhajobě je jistá shoda na místě. V rámci posouzení věci z právního hlediska není obhájce vázán názory obviněného. Nicméně ze svého postavení odborníka k laikovi, by měl obhájce obviněnému situaci řádně objasnit a vysvětlit s tím, že lze postupovat jen v mezích zákona. Jedině tak lze mezi obhájcem a obviněným vytvořit vztah žádané důvěry nezbytný k vedení obhajoby ve prospěch obviněného.

Nerespektování pokynů obviněného obhájcem v těch případech, kdy je jimi vázán, může vést ke ztrátě důvěry a při ex offo obhajobě může být důvodem žádosti obviněného o ustanovení jiného obhájce.³⁹ Jednání obhájce v rozporu s takovými pokyny obviněného může vést i ke kárnému postihu.

³⁹ Mandák, V.: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Bulletin advokacie č. 10/2003, s. 34.

4.3 Práva a povinnosti obhájce

Celým trestním řízením se nám prolíná stěžejní zásada spočívající v tom, že obviněný má právo zvolit si obhájce. Má tedy možnost využít právních služeb osoby, která je právně vzdělaná, mající teoretické znalosti i praktické zkušenosti s prováděním obhajoby.⁴⁰ Vychází se přitom z předpokladu, že obviněný nezná zcela podrobně a přesně svoje všechna práva a právní úpravu trestního řízení a neumí své možnosti v řízení náležitě využít. Na druhé straně může nastat případ, kdy se do postavení obviněného dostane osoba s právním vzděláním, popř. rovnou advokát. Mohlo by se zdát, že takovýto obviněný má na své straně dostatečně zajištěné právo na obhajobu, ale opak je pravdou. Jestliže se totiž advokát dostane do pozice obviněného, není zpravidla schopen se náležitě obhajovat, byť tuto činnost vykonává pravidelně jako svoji profesi a je v ní tzv. „pevně kovaný“. Hrozí u něj však nebezpečí, že k této obhajobě bude přistupovat netradičně, zejména proto, že se jedná o jeho vlastní osobu a nechá se příliš ovlivnit svými pocity a emocemi.

K náležitému zajištění obhajoby obviněného, stanoví trestní řád právní rámec postavení obhájce, tvořený souborem práv a povinností, které určují meze trestní obhajoby. Základ tohoto právního rámce upravuje trestní řád (dále také jen „TrŘ“) ve svém ustanovení § 41.

Odstavec první tohoto ustanovení zahrnuje stěžejní náplň povinností obhájce: „Obhájce je povinen poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně, zejména pečovat o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují, a tím přispívat ke správnému objasnění a rozhodnutí věci.“ Obhájce je v první řadě povinen, vykonávat svoji činnost, kterou zároveň přispívá k objasnění

⁴⁰ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 2002, s. 39.

skutkových okolností a správnému rozhodnutí ve věci, jen ve prospěch obviněného.⁴¹

Obhájce je ze zákona povinen zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozvěděl při výkonu obhajoby (§ 21 odst. 1 AZ).

Mlčenlivost obhájce je základním pilířem jeho činnosti. Dává obviněnému jistotu, že s obsahem jejich rozhovoru, k němuž došlo v souvislosti s poskytováním právních služeb, nebudou seznámeny třetí osoby. Bez povinnosti mlčenlivosti by obhajoba nemohla vůbec proběhnout. Bez této mlčenlivosti by obviněný sám na sebe prozrazoval skutečnosti, které mu mají být při uplatnění presumpce nevinny dokázány.⁴² Obhájce by tak byl nucen činit úkony náležející do pravomoci orgánů činných v trestním řízení, což by zpochybnilo samotnou podstatu existence obhájce a jeho funkci v trestním řízení.

Povinnosti mlčenlivosti může obhájce zprostit pouze obviněný a po jeho smrti právní nástupce obviněného. Jestliže má obviněný více právních nástupců, pak musí obhájce zprostit mlčenlivosti každý z nich. Obhájce je však povinen zachovat mlčenlivost, jestliže vše nasvědčuje tomu, že obviněný ho zprostil mlčenlivosti pod nátlakem nebo v tísní.⁴³ V tomto případě obhájce nesmí v zájmu obviněného vypovídat.

Obhájce je povinen zachovat mlčenlivost, i pokud je předvolán orgánem činným v trestním řízení jako svědek. Obhájce se musí k výslechu dostavit. Vyslýchající je ovšem povinen na začátku výslechu výslovně poučit obhájce, předvolaného jako svědka, že jeho výslech je zakázán, pokud by se na obsah jeho výpovědi vztahovala povinnost mlčenlivosti dle § 21 AZ.⁴⁴ Jestliže obhájce obdrží souhlas obviněného, aby vypovídal v řízení jako svědek a bude jím zbaven povinnosti mlčenlivosti, musí předtím nejprve zvážit, zda jeho svědectví bude obviněnému prospěšné. Rovněž musí vzít v úvahu o důsledek, že jako obhájce bude z další obhajoby vyloučen.

⁴¹ Jelínek, J., Draštík, A., Haltuřová, Š., Hasch, K., Herczeg, J., Jirásek, J., Navrátilová, J., Sovák, Z., Rabinská, I., Ščerba F., Vávrová, T.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha 2007, s. 164.

⁴² Srov. Šámal a kol.: Trestní řád, Komentář, I. díl, 6. vydání, C. H. Beck Praha 2008, s. 266.

⁴³ ustanovení § 21 odst. 2 AZ.

⁴⁴ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P.: Kurs trestního práva, Trestní právo procesní, 3. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2007, s. 264.

Obhájce nemůže odmítnout vypovídat jako svědek s odkazem na povinnost mlčenlivosti v případě, že byl svědkem spáchání trestného činu, např. dopravní nehody, krádeže, loupeže, ublížení na zdraví, apod. V tomto případě není možné, aby se obhájce dovolal mlčenlivosti, protože se o průběhu skutku, v němž je spatřován trestný čin, nedozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb. Povinnost mlčenlivosti vyjímá obhájce (advokáta) z působnosti skutkové podstaty tr. činu Neoznámění trestného činu podle § 168 tr. zákona.⁴⁵ Na druhé straně však povinnost mlčenlivosti nezbavuje advokáta povinnosti překazit spáchání trestného činu podle § 167 tr. zákona (dále také jen „TrZ“).

V souvislosti s touto povinností mlčenlivosti u obhájce bych chtěla upozornit na rozsudek Nejvyššího soudu⁴⁶, v němž je uvedeno, že využití oprávnění mlčenlivosti nemůže obhájce realizovat tak, že v zájmu obviněného k dotazu orgánu činného v trestním řízení uvede nepravdivé údaje, např. ohledně identity osoby, na niž je dotazován. Jestliže tedy obhájce, i přes oprávnění plynoucí mu z § 21 AZ, neodmítne odpovědět na položenou otázku, ale záměrně uvede nepravdu, a to proto, aby obviněný unikl trestnímu stíhání, pak nejenže jedná v rozporu zejména s ustanovením § 16 odst. 2 a § 17 AZ, ale za splnění dalších podmínek lze toto jednání pokládat za trestný čin nadržování podle § 166 odst. 1 TrZ. Nejvyšší soud dále pokračuje, že vztah obhájce a obviněného sám o sobě nezakládá mezi nimi poměr osob blízkých (§ 89 odst. 8 TrZ), a proto jen z tohoto důvodu se nelze dovolávat beztrestnosti nadržování ve smyslu ustanovení § 166 odst. 2 TrZ.

Další odstavce § 41 TrŘ se již zaměřují na práva obhájce. Obhájce je oprávněn již za přípravného řízení činit za obviněného návrhy, podávat za něho žádosti a opravné prostředky, nahlížet do spisů (§ 65) a zúčastnit se podle ustanovení trestního řádu vyšetřovacích úkonů. S obviněným, který je ve vazbě, je oprávněn mluvit v rozsahu stanoveném v § 33 odst. 1 TrŘ. Obhájce je již od počátku trestního řízení oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze

⁴⁵ Jelínek, J., Drašík, A., Haltufová, Š., Hasch, K., Herczeg, J., Jirásek, J., Navrátilová, J., Sovák, Z., Rabinská, I., Ščerba F., Vávrová, T.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha 2007, s. 218.

⁴⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 1. 2008 sp. zn. 8 Tdo 1148/2007.

provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit. Může obviněnému i jiným vyslychaným klást otázky, avšak teprve tehdy, až orgán činný v trestním řízení výslech skončí a udělí mu k tomu slovo.⁴⁷ V případě, že se obhájce chce účastnit vyšetřovacích úkonů, musí požádat policejní orgán, aby byl náležitě a včas o těchto úkonech informován, a to s uvedením druhu úkonu, místa a času konání. V opačném případě tato oznamovací povinnost nevzniká.⁴⁸

I z uvedeného jsou však výjimky a obhájce musí být vyrozuměn, spočívá-li úkon ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď. Druhou výjimkou je situace, kdy již v době konání úkonu v přípravném řízení je zřejmé, že v době konání hlavního líčení bude výslech svědka ohrožen z důvodů uvedených v § 211 odst. 2 písm. a) TrŘ.

Právo obhájce být přítomen vyšetřovacích úkonů je typickým příkladem toho, že obhájce má v některých případech širší rozsah oprávnění než samotný obviněný. Obviněný totiž na rozdíl od obhájce obviněného nemá procesní nárok být přítomen u vyšetřovacích úkonů. Policejní orgán může jeho přítomnost připustit a popř. mu umožnit klást otázky vyslychaným svědkům. K tomu dochází zejména v případě, kdy obviněný nemá obhájce a úkon spočívá ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď (§ 165 odst. 1 TrŘ). Tímto je zajištěna slučitelnost trestního řádu s čl. 6 odst. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který stanoví podmínku použitelnosti protokolu o úkonu trestního řízení jako důkazu před soudem pouze za předpokladu, že úkon byl proveden se zajištěním práva obviněného být přítomen úkonu, uplatňovat námitky, klást vyslychaným osobám otázky, a to osobní účastní obviněného nebo jeho obhájce. V praxi jsou tyto podmínky splněny zejména v hlavním líčení. Může však nastat i případ, kdy soudce nemůže vyslechnout svědka přímo v hlavním líčení, zejména pokud využil právo odepřít výpověď. Pak lze jako důkaz použít protokol o výpovědi tohoto svědka pořízený v přípravném řízení pouze za předpokladu, že bylo zajištěno právo obviněného na obhajobu tím, že byl on sám nebo jeho obhájce u tohoto výslechu přítomen.

⁴⁷ Ustanovení § 165 odst. 2 trestního řádu.

⁴⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 54/2001Sb.

V některých směrech má naopak obhájce užší rozsah oprávnění než obviněný. Obhájce může v průběhu trestního řízení zastupovat obviněného pouze tam, kde má obviněný postavení strany a je-li to umožněno povahou určitého procesního úkonu.⁴⁹ Některá ustanovení trestního řádu vyžadují, aby určitý úkon nebo právo vykonal osobně obviněný a nelze, aby ho obhájce zastoupil. Je tomu tak například v případě výpovědi obviněného při jeho výslechu podle § 92 a násl. TrŘ a při výkonu práva posledního slova. Výjimkou v tomto směru je však řízení proti uprchlému podle § 304 TrŘ, v němž přísluší obhájci všechna práva, která jsou jinak vyhrazena pouze obviněnému.⁵⁰

Mezi další základní práva obhájce uvedená v § 41 trestního řádu patří následující:

- 1) Obhájce je oprávněn již za přípravného řízení činit za obviněného návrhy, podávat za něho žádosti a opravné prostředky. Obhájce má tato oprávnění již z povahy svého povolání. Právě při těchto činnostech může patřičně využít svých zkušeností a znalostí.
- 2) Obhájce je oprávněn nahlížet do spisů, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí.⁵¹ Tato oprávnění jsou nezbytná pro řádnou přípravu obhajoby ve věci. Toto právo může být v přípravném řízení státním zástupcem nebo policejním orgánem ze závažných důvodů odepřeno. V případě, že k odepření skutečně dojde, je nutné, aby bylo náležitě odůvodněno. Přitom za závažné důvody ve smyslu ustanovení § 65 odst. 2 TrŘ nelze považovat zcela obecný poukaz na možnost maření výsledků vyšetřování a již vůbec ne na předpoklad ovlivňování svědků za situace, kdy se obviněný nachází ve vazbě, navíc v dané věci ve vazbě koluzní.⁵² Závažnost důvodů, ze kterých tato práva odepřel policejní orgán, je na žádost osoby, jíž se odepření týká, státní zástupce povinen urychleně přezkoumat. Tato práva však nelze odepřít

⁴⁹ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P.: Kurs trestního práva, Trestní právo procesní, 3. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2007, s. 261.

⁵⁰ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P.: Kurs trestního práva, Trestní právo procesní, 3. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2007, s. 261.

⁵¹ § 65 odst. 1 trestního řádu.

⁵² Nález Ústavního soudu IV. ÚS 472/2000.

obviněnému a obhájci, jestliže již byli upozorněni na možnost prostudovat spisy.

- 3) Obhájce je oprávněn mluvit s obviněným, který je ve vazbě, se zadrženým podezřelým i s podezřelým ve zkráceném přípravném řízení, a to bez přítomnosti třetí osoby. Takto může obviněný nerušeně projednat s obhájcem všechny varianty a možnosti své obhajoby, aniž by byl někdo přítomen. Přítomnost třetí osoby v tomto případě zahrnuje i vyloučení jakéhokoli zvukového či pouze obrazového nahrávání. S tímto právem souvisí i nepřípustnost provádění odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu mezi obhájcem a obviněným. Zjistí-li policejní orgán při odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, že obviněný komunikuje se svým obhájcem, je povinen záznam odposlechu bezodkladně zničit a informace, které se v této souvislosti dozvěděl, nijak nepoužít.⁵³ Ve vztahu k obhajobě obviněného je nutné upozornit na skutečnost, že při pořizování záznamu telefonických rozhovorů je v praxi užíváno speciální automatické zařízení, které se zapíná okamžikem zahájení rozhovoru a vypíná se při jeho skončení, a proto je zaznamenán i důvěrný rozhovor obhájce s obviněným, s nímž se následně může seznámit policejní orgán, případně i státní zástupce.

Orgány činné v trestním řízení tak mohou získat informace, které by jinak nemohly zjistit. I když na tyto informace nemůže žádný orgán činný v trestním řízení odkazovat, dostává se mu podstatné výhody vůči straně obhajoby, což může usnadnit usvědčení obviněného. Tento postup je v rozporu se zásadou, že každá procesní strana musí mít stejnou možnost hájit své zájmy a že žádná z nich nesmí mít podstatnou výhodu vůči protistraně.⁵⁴ Domnívám se, že se jedná o negativní důsledek využívání záznamového zařízení pro obviněného, který představuje z hlediska práva na obhajobu zcela nepřijatelný stav.

⁵³ Ustanovení § 88 odst. 1 TrŘ. Zákonem č. 177/2008 Sb., účinným od 1. 7. 2008, byla v trestním řádu provedena nová úprava odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu. Došlo k tomu proto, aby odposlech nemohl být využíván jako běžný způsob získávání informací v trestním řízení.

⁵⁴ Vantuch, P.: Nová úprava odposlechu v trestním řádu od 1. 7. 2008, Bulletin advokacie č. 10/2008, s. 29.

- 4) Obhájce je v řízení před soudem oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit obviněný, tj. hlavního líčení, veřejného zasedání o odvolání, veřejného zasedání o stížnosti pro porušení zákona a řízení o dovolání. Obhájce se však nemůže účastnit úkonů, které provádí předseda senátu nebo samosoudce při přípravě hlavního líčení, veřejného a neveřejného zasedání.
- 5) Obhájce je oprávněn žádat, aby mu bylo umožněno provést důkaz, zejména výslech svědka nebo znalce. Předseda senátu návrhu v hlavním líčení vyhoví zejména tehdy, jestliže jde o důkaz obhájcem navržený nebo opatřený a předložený. Naopak trestní řád stanoví, že tomuto požadavku není povinnost vyhovět, jde-li o výslech obviněného, výslech svědka mladšího než patnáct let, nemocného nebo zraněného svědka, anebo jestliže by provedení důkazu některou z uvedených osob nebylo z jiného závažného důvodu vhodné. Předseda senátu může do výslechu prováděného obhájcem zasáhnout, jestliže výslech není prováděn v souladu se zákonem, na vyslychaného je činěn nátlak nebo je výslech obhájcem veden jiným nevhodným způsobem, anebo předseda senátu nebo člen senátu považuje za nezbytné položit vyslychanému otázku, jejíž položení není možno odložit na dobu po provedení takového výslechu nebo jeho části.⁵⁵
- 6) Obhájce je oprávněn přednést v hlavním líčení závěrečnou řeč a ve veřejném zasedání konečný návrh, ve kterých by měl zejména zdůraznit skutečnosti svědčící o nevině obviněného, nebo skutečnosti, které jeho vinu alespoň zmírňují. Obhájce pronáší závěrečnou řeč až po státním zástupci. V tomto pořadí je patrné posílení postavení obviněného v trestním řízení a jeho možnost prosadit svoji obhajobu. Obhájce a poté obžalovaný mají tedy právo promluvit při hlavním líčení jako poslední, což by mělo působit i z psychologického hlediska ve prospěch obhajoby.
- 7) Pouze obhájce je oprávněn podat jménem obviněného dovolání. Obviněný nemůže tento úkon provést sám, bez obhájce. V jeho případě by se

⁵⁵ § 215 odst. 2 trestního řádu.

nejednalo o dovolání. Podle jeho obsahu by se tento úkon mohl považovat za návrh na povolení obnovy řízení nebo podnět ke stížnosti pro porušení zákona.

Obhájce má právo vyžádat si na své náklady předem kopii nebo průpis protokolu o každém úkonu trestního řízení. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny mu vyhovět, s výjimkou případů, kdy to není technicky možné (§ 41 odst. 6 TrŘ). I v takovém případě by si však obhájce mohl pořídit kopii sám na svůj náklad.⁵⁶ Toto oprávnění zajišťuje nezbytný základ pro řádnou přípravu obhajoby. Proto má obhájce právo vyžádat si kopii protokolu i ohledně úkonu, kterého se neúčastnil.

Je-li obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, může obhájce činit za obviněného návrhy, podávat za něho žádosti a opravné prostředky, nahlížet do spisů, účastnit se v souladu s trestním řádem vyšetřovacích úkonů a je oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit obviněný, a to vše i proti vůli obviněného. Obhájce je i v tomto případě povinen postupovat a veškeré kroky činit ve prospěch obviněného.

Na druhé straně není obhájce ani obviněný oprávněn účastnit se úkonů, které provádí předseda senátu nebo samosoudce při přípravě hlavního líčení, veřejného a neveřejného zasedání.⁵⁷

Obhájce je oprávněn nechat se zastoupit při obhajobě obviněného i jiným advokátem. Toto oprávnění vyplývá z ustanovení § 26 AZ. Toto právo má jak obhájce zvolený, tak i ustanovený soudem. Obviněný nemůže svým zákazem požadovat po svém obhájci, aby ho v rámci substitute nemohl zastupovat jiný advokát. V této souvislosti rozhodla Česká advokátní komora v jednom kárném rozhodnutí, že žádný zákonný předpis, ani předpis stavovský, neukládá advokátovi, aby obhajobu v trestním řízení prováděl výlučně nebo převážně osobně.⁵⁸

⁵⁶ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P.: Kurs trestního práva, Trestní právo procesní, 3. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2007, s. 263.

⁵⁷ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P.: Kurs trestního práva, Trestní právo procesní, 3. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2007, s. 263.

⁵⁸ Rozhodnutí odvolacího senátu ČAK ze dne 18. 7. 2001 sp. zn. K 158/00.

Obhájce je naopak povinen zajistit za sebe zastoupení v případě, že nemůže osobně obhajobu vykonávat např. z důvodu nemoci, nebo z důvodu kolize s jiným případem. Obhájce může být v trestním řízení zastoupen i advokátním koncipientem. Zde je však nutné vzít v potaz ustanovení § 35 odst. 1 TrŘ, které ukládá určité podmínky pro toto zastoupení. Advokátní koncipient může zastupovat advokáta jen pro jednotlivé úkony trestního řízení, a to s výjimkou řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně, před vrchním soudem a Nejvyšším soudem. Ustanovený obhájce i v případě takového zmocnění zůstává i nadále obhájcem, jediné oprávněným k obhajobě a jediné odpovědným za její řádný výkon.⁵⁹ Z uvedeného zákonného ustanovení plyne, že nelze, aby obhájce pověřil advokátního koncipienta k provedení obhajoby jako celku. Pokud by tak obhájce učinil, mělo by to za následek závažné porušení práva obviněného na obhajobu a v důsledku toho porušení jeho práva být stíhán jen na základě zákona a jen způsobem, který stanoví zákon. Jestliže by tedy ustanovený obhájce založil do spisu obecné pověření advokátního koncipienta, aby jej zastupoval v trestním řízení např. v celém rozsahu jeho oprávnění jako obhájce, nebo v rozsahu všech úkonů trestního řízení, orgány činné v trestním řízení by ani neměly takové pověření přijmout.⁶⁰ Orgány činné v trestním řízení by tak porušily svoji povinnost dle § 2 odst. 4 a 5 TrŘ, že mají dohlížet na přísné dodržování všech zákonných předpisů, zejména předpisů, upravujících práva obviněného. Z praxe mohu potvrdit, že orgány činné v trestním řízení, zejména pak státní zastupitelství dbají na to, aby oprávnění advokátního koncipienta zastupovat obhájce v trestním řízení, zněla přesně pouze pro jednotlivý úkon trestního řízení, např. účast při výslechu svědka „XY“.

Dle mého názoru je nutné a potřebné pro praxi budoucího obhájce, umožnit advokátnímu koncipientovi i účast na obhajobě v trestním řízení, ale samozřejmě tak, aby byla v první řadě zajištěna ochrana práv a zájmů obviněného. Je rovněž bez diskusí, že taková účast advokátního koncipienta na úkonech trestního řízení vyžaduje dohled a odborné vedení samotného obhájce.

⁵⁹ Vydra, J.: K otázce přípustného rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem, Bulletin advokacie, č. 10/2004, s. 44.

⁶⁰ Vydra, J.: K otázce přípustného rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem, Bulletin advokacie, č.10/2004, s. 44.

Zmocnění obhájce k obhajobě obviněného zaniká při skončení trestního stíhání. V rámci zvolení nebo ustanovení obhájce je možné jeho rozsah vymezit i jinak. Obviněný si může zvolit obhájce jen pro určitý úsek trestního řízení, nebo pro sepsání konkrétního podání ve věci, např. odvolání. Trestní řád stanoví, že i když zmocnění takto zanikne při skončení trestního stíhání, je obhájce dále oprávněn podat za obžalovaného ještě dovolání a zúčastnit se řízení o dovolání u Nejvyššího soudu, dále podat žádost o milost a o odklad výkonu trestu.

Na závěr této části bych chtěla zdůraznit, že veškerá činnost obhájce v trestním řízení musí být vedena ve prospěch obviněného, tedy tak, aby byly náležitě a včas zjištěny všechny skutečnosti, které obviněného zbavují obvinění anebo jeho vinu alespoň zmírňují. Tomuto cíli musí obhájce podřídit své počínání v trestním řízení. Je povinností obhájce usilovat všemi zákonnými prostředky o to, aby obviněný nebyl nedůvodně postižen, a za tím účelem chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy obviněného. Zákonodárcem užitý termín „oprávněné“ zdůrazňuje, že se nejedná o jakékoliv zájmy obviněného, ale pouze o takové, které jsou zcela v souladu s právem.

4.4 Zvolený obhájce

V případě, že se osoba dostane do takového postavení v trestním řízení, že je proti ní zahájeno trestní stíhání, má zaručeno právo zvolit si obhájce, tedy osobu z řad advokátů, která ho bude zastupovat a v souladu s právními předpisy náležitě hájit jeho zájmy.

Obviněný má možnost zvolit si za svého obhájce jakéhokoli advokáta, kterého dle svého uvážení považuje za nejvhodnějšího. Není přitom vázán žádnými pravidly. Přesto však je do jisté míry ve své volbě omezen, a sice skutečnostmi, se kterými je spojeno vyloučení advokáta z obhajování, jak je uvedeno dále.

Zvolený obhájce je vázán rozsahem uděleného zmocnění. Obhájce nesmí vykonávat obhajobu proti vůli obviněného. Obhájce vystupuje vždy jménem obviněného, nikoliv jménem svým. Obviněný je zmocnitelem a obhájce, který je zmocněn k jeho obhajobě, je zmocněnec.⁶¹

Je nezbytné, aby se obviněný s vybraným advokátem na svém zastupování dohodl, tedy aby mu udělil plnou moc a tento zvolený obhájce, aby ji výslovně přijal. Advokát je oprávněn poskytnutí právních služeb odmítnout, pokud nebyl podle zvláštních předpisů ustanoven nebo Českou advokátní komorou k poskytnutí právních služeb určen.⁶²

Přijetí obhajoby se zpravidla děje na tiskopisech advokáta, které má připraveny, kam obviněný připojí svůj podpis a advokát uvede, že zmocnění přijímá. Obhájce poté zašle plnou moc na vědomí orgánům činným v trestním řízení a požádá je, aby byl vyrozuměn o všech vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem. V žádném případě nelze, aby obviněný udělil advokátovi plnou moc k zastupování v trestním řízení bez dalšího jednoznačně projeveného souhlasu tohoto advokáta. O převzetí obhajoby nesmí být žádných pochyb.⁶³

Nejvyšší soud ČR ve svém usnesení vydaném pod sp. zn. 7 Tdo 927/2002 ze dne 21. 11. 2002 uvedl ke zplnomocnění obhájce obviněným toto: „Plnou mocí se v

⁶¹ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P.: Kurs trestního práva, Trestní právo procesní, 3. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2007, s. 256.

⁶² § 18 odst. 1 zákona o advokacii.

⁶³ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 2002, s. 37.

praxi prokazuje, že mezi obviněným a jeho obhájcem byla uzavřena tzv. smlouva o poskytování právních služeb (srov. § 1 až 3, dále i § 20 a § 22 zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů). Přesto, že zákon o advokacii užívá označení "smlouva o poskytnutí právních služeb", nejde z hlediska občanského zákoníku o samostatný nový smluvní typ, nýbrž o příkazní smlouvu podle § 724 a násl. občanského zákoníku, která je významně modifikována ustanoveními zákona o advokacii. Smlouva o poskytnutí právních služeb upravuje toliko vnitřní vztah mezi obhájcem a obviněným, zatímco navenek, tj. vůči třetím osobám, se prokazuje ve formě plné moci jako jednostranné prohlášení zmocnitele o osobě zmocněnce a rozsahu jeho oprávnění jednat s účinky pro zmocnitele.“

Zmocnění obhájce většinou trvá od zahájení trestního stíhání až do pravomocného skončení trestního řízení, ať už formou rozsudku či usnesení o zastavení trestního stíhání. Může však být omezeno pouze na jednotlivý úsek trestního řízení, např. zastoupení u hlavního líčení, sepsání odvolání a zastupování u veřejného zasedání u soudu druhého stupně.⁶⁴

Obviněnému může obhájce zvolit i zákonný zástupce, příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh, jakož i zúčastněná osoba. Je-li obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, mohou tak učinit tyto osoby i proti jeho vůli.⁶⁵ Všechny tyto osoby, které mohou obviněnému zvolit obhájce, jednají svým jménem a na své náklady. Z výčtu osob je patrné, že se jedná o osoby blízké obviněnému, které díky tomu mají osobní zájem na kladném výsledku řízení. Obviněný má právo zvolit si na místo obhájce zvoleného těmito osobami obhájce nového podle svého výběru. Tuto změnu je poté nutné oznámit orgánům činným v trestním řízení.

Trestní řád v ustanovení § 37 odst. 3 umožňuje obviněnému s účinností od 1. 1. 2002⁶⁶, aby si pro svoji obhajobu zvolil i více než jen jednoho obhájce (*pluralita*

⁶⁴ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P.: Kurs trestního práva, Trestní právo procesní, 3. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2007, s. 252.

⁶⁵ § 37 odst. 1 trestního řádu.

⁶⁶ Do trestního řádu zavedeno novelou č. 265/2001 Sb.

obhájců), přičemž jejich maximální počet není stanoven.⁶⁷ Zavedení tohoto institutu lze považovat za další rozšíření práva na formální obhajobu.

Lze konstatovat, že zmocnění více obhájců není v praxi ojedinělý jev. Již před zavedením tohoto ustanovení do trestního řízení, se na obhajobě obviněného podíleli vedle oficiálního obhájce i další obhájci z jeho kanceláře, popř. samozřejmě i advokátní koncipienti.

Domnívám se, že více obhájců se uplatní zejména u časově či odborně náročnějších trestních kauz. Větší počet obhájců pak umožňuje kolektivní posouzení případu, rozdělení úkolů při přípravě obhajoby a při jejím provádění v jednotlivých stádiích trestního řízení. Rozhodující je samozřejmě i hledisko finanční, neboť ne každý obviněný má dostatek finančních prostředků, aby si mohl dovolit více než jednoho obhájce. A mnohdy nemá prostředky ani na toho jednoho. Obviněný očekává, že pluralita obhájců představuje vyšší záruku, že nebude v řízení opomenuto nic, co je možno z jeho hlediska v řízení uplatnit.⁶⁸

Právo obviněného na volbu více obhájců v jedné věci bylo do trestního řádu zakotveno až s účinností od 1. 1. 2002. Do té doby panovaly rozporné názory na to, zda obviněný může či nemůže mít v trestním řízení zároveň více obhájců, neboť trestní řád tuto otázku neupravoval. Významné stanovisko k postavení více obhájců jednoho obviněného zaujal Ústavní soud, který ve svém nálezu č. III. ÚS 308/97⁶⁹ uvedl: „obhajoba je dovršena teprve tehdy, je-li dána příležitost (možnost) k jejímu uplatnění všem obhájcům, kteří se na obhajobě obviněného podílejí, přičemž pokud jde (pro ten který procesní úkon) o zákonem stanovené lhůty, ty - z procesní pozice obviněného - jsou naplněny okamžikem, kdy proběhnou vůči všem procesně oprávněným včetně obviněného samotného (§ 248 odst. 2 TrŘ per analog.)“.

Obhajoba jednoho obviněného více obhájci přichází v úvahu pouze u zvolených obhájců.⁷⁰ Není možné, aby obviněného zastupoval obhájce ustanovený a

⁶⁷ Dle mého názoru není ani potřeba úprava nejvyššího přípustného počtu obhájců jednoho obviněného. Nemale náklady spojené s obhajobou se již o případné mantinely v počtu obhájců postarají. Omezení počtu více obhájců obsahuje např. právní úprava v Německu a Polsku, a to nejvýše tři obhájci.

⁶⁸ Mandák, V.: K otázce působení dvou nebo více obhájců obviněného, Trestněprávní revue č. 1/2006, s. 30.

⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 6. 1998. Po zveřejnění tohoto nálezu Ústavního soudu, orgány činné v trestním řízení doručovaly písemnosti v případech obhajoby dvěma či více obhájci, vždy všem obhájcům.

⁷⁰ Vantuch, P.: Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ a institut hlavního obhájce, Bulletin advokacie č. 6/2004.

zároveň obhájce, kterému obviněný udělil plnou moc. Tomu odporuje ustanovení § 37 odst. 2 věty první TrŘ, ze kterého vyplývá, že jakmile si obviněný svého obhájce zvolí, ustanovení se druhému obhájci zruší. Vedle obviněného mohou zvolit dalšího obhájce i další oprávněné osoby uvedené v § 37 odst. 1 TrŘ.

Každý z více obhájců, kterým obviněný udělil plnou moc, má samostatné postavení, náležejí mu všechna práva a povinnosti stanovené trestním řádem. Všichni takto zvolení obhájci mají právo účastnit se úkonů trestního řízení. Trestní řád požaduje, aby obviněný zmocnil jednoho z více obhájců k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení a aby tuto skutečnost dal na vědomí orgánům činným v trestním řízení. V případě, že si obviněný nikoho neurčí, učiní tak předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce⁷¹, a to usnesením, proti němuž není stížnost přípustná. Toto usnesení se dává na vědomí všem obhájcům, aby věděli, komu bude ve věci doručováno. Každý z více obhájců má tedy právo podat odvolání (odpor) proti doručenému rozsudku (trestnímu příkazu), avšak všem obhájcům běží lhůta ode dne, kdy předmětné rozhodnutí bylo doručeno tomu obhájci, který byl zmocněn popř. určen k přijímání písemností v trestním řízení. Obhájce pro doručování je povinen předávat písemnosti a vyrozumění v trestní věci obviněnému, ale i ostatním obhájcům⁷².

K problematice kolektivní obhajoby lze doplnit citaci z usnesení Nejvyššího soudu vydaného pod sp. zn. 7 Tdo 927/2002 ze dne 21. 11. 2002: „K porušení práva na obhajobu ve smyslu trestní řádu (a za naplněný dovolací důvod § 265b odst. 1 písm. c) tr. ř.) nelze považovat pouze situaci, kdy v případech nutné obhajoby obviněný obhájce neměl, neboť si ho nezvolil, příp. mu nebyl ustanoven, ale také případy, kdy v řízení (před soudem) neměl jednoho ze dvou či více obhájců, např. již jen proto, že tento obhájce nebyl o prováděném úkonu vyrozuměn (a nedošlo k tomu, že by obviněný jednoho obhájce k přijímání písemností zmocnil, či byl určen předsedou senátu), neboť nepřítomnost tohoto

⁷¹ § 37 odst. 3 trestního řádu.

⁷² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sešit 38, č. T 1017: „Jestliže obhajobu obviněného vykonává několik obhájců, přičemž obviněný oznámil soudu, kterého z nich zmocňuje k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení, nebo takového obhájce určil předseda senátu, resp. státní zástupce, pak je již věcí všech obhájců, aby se o nařízených úkonech trestního řízení, o nichž byl vyrozuměn pouze takto zmocněný (určený) obhájce, sami navzájem informovali a koordinovali svůj postup při obhajobě obviněného.“

druhého obhájce za situace, kdy nebyl o úkonu vyrozuměn, má pro obviněného v řízení ten důsledek, že nemůže realizovat prostřednictvím tohoto obhájce, kterého podle zákona měl mít, svá obhajovací práva.“

Pro praxi je důležité, aby všichni obhájci spolu spolupracovali a při svých postupech zohlednili pokyny obviněného tak, aby obhajoba jako celek utvářela jednotný procesní postup v zájmu obviněného.

P. Vantuch se v několika člancích⁷³ zabývá úvahou nad institutem hlavního obhájce v souvislosti s pluralitou obhájců. Zabývá se úvahou, zda obhájce zmocněný k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení, je hlavním obhájcem či nikoliv. Pojem jako takový trestní řád nezná. Jednání obviněného, který si mezi více obhájci určí jednoho k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení, by mohlo vést k výkladu, že si tím určil hlavního obhájce. Proto někteří obvinění věnují výběru tohoto obhájce maximální pozornost a zpravidla si vyberou nejstaršího, či nejzkušenějšího.⁷⁴ Takový výklad je možný v případě, kdy si „obhájce pro doručování“ zvolí sám obviněný. Jestliže tak v souladu s TrŘ činí předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce, nemá uvedený výklad své opodstatnění. Tyto orgány vybírají obhájce k vyrozumívání zpravidla podle abecedy nebo vyberou obhájce, který s obhajobou začal apod.

P. Vantuch navrhoval v roce 1998 *de lege ferenda* novelizaci ust. § 33 TrŘ. Navrhoval zavedení práva (nikoli povinnosti) pro obviněného, který má více než jen jednoho obhájce, aby z nich označil jednoho za hlavního obhájce. K tomu však nedošlo. Zákonodárce se v otázce plurality obhájců snažil pouze zabezpečit, aby se zvýšením počtu obhájců nešlo ruku v ruce i zvýšení nákladů na doručování.

Na závěr bych si dovolila podotknout, že pluralita obhájců není reflektována v jiných ustanoveních trestního řádu a chybí tak úprava některých otázek s obhajobou souvisejících jako např. úprava práv obhájců při hlavním líčení, problematika závěrečné řeči, využití opravných prostředků atd.

⁷³ „Obhajoba obviněného více obhájci“, Trestní právo č. 11/1998; „Obhajoba obviněného více obhájci“, Právní rádce č. 12/2002, s. 9; „Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ a institut hlavního obhájce“, Bulletin advokacie č. 6/2004, s. 29.

⁷⁴ Vantuch, P.: Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ a institut hlavního obhájce, Bulletin advokacie č. 6/2004, s. 31.

4.5 Nutná obhajoba a ustanovený obhájce

Pojem nutné obhajoby zahrnuje trestním řádem taxativně stanovené případy, ve kterých obviněný musí mít obhájce, i kdyby to sám nechtěl. Jde tedy o případy, které v souladu se zájmem na ochraně práv obviněného vyžadují jeho zastoupení osobou znalou práva a znalou způsobu obhajoby v trestním řízení. Nutná obhajoba představuje omezení pro orgány činné v trestním řízení, které nemohou provést např. výslech obviněného nebo jiné úkony trestního řízení, a to do doby než si obviněný obhájce zvolí nebo mu bude ustanoven. Pokud by toto bylo porušeno, přesto že jsou dány důvody nutné obhajoby, dochází k porušení práva obviněného na obhajobu.

Nutná obhajoba je ze zákona nezbytná především tehdy, když obviněný nemůže svoji obhajobu, vzhledem k určitým objektivním okolnostem, sám náležitě vykonávat.⁷⁵ Případy nutné obhajoby nalezneme v trestním řádu v § 36 a 36a. Princip nutné obhajoby je důležitou součástí práva na obhajobu, a to až do té míry, že zákon neponechává otázku volby obhájce na úvaze obviněného.⁷⁶

Ustanovení § 36 trestního řádu stanoví, že obviněný musí mít obhájce v následujících případech:

v přípravném řízení:

- a) je-li ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu (§ 116 odst. 2 tr. řádu),
- b) je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, nebo
- c) jde-li o řízení proti uprchlému;
- d) obviněný musí mít obhájce také tehdy, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného mají pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit;

⁷⁵ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P.: Kurs trestního práva, Trestní právo procesní, 3. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2007, s. 253.

⁷⁶ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 2002, s. 60.

- e) koná-li se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let, musí mít obviněný obhájce už v přípravném řízení⁷⁷;

obviněný musí mít obhájce též:

- a) v hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému,
- b) má-li se vyjádřit k tomu, zda se vzdává práva na uplatnění zásady speciality v řízení po vydání z cizího státu (§ 389 odst. 2, § 406 odst. 3),
- c) v řízení o vydání do cizího státu nebo o předání do jiného členského státu Evropské unie,
- d) v řízení o dalším předání do jiného členského státu Evropské unie (§ 421 odst. 2 písm. a),
- e) v řízení o uznání a výkonu cizozemského rozhodnutí, v řízení o uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu Evropské unie o peněžitých sankcích a plněních, kterým byl uložen peněžitý trest nebo pokuta, a v řízení o uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu Evropské unie o propadnutí nebo zabrání majetku, nebo
- f) v řízení, v němž se rozhoduje o uložení nebo změně zabezpečovací detence nebo ochranného léčení, s výjimkou ochranného léčení protialkoholního.

V ustanovení § 36a je dále upravena nutná obhajoba obviněného ve vykonávacím řízení, v němž soud rozhoduje ve veřejném zasedání, v řízení o stížnosti pro porušení zákona, v řízení o odvolání a v řízení o návrhu na povolení obnovy, a to následovně:

Ve vykonávacím řízení, v němž soud rozhoduje ve veřejném zasedání, musí mít odsouzený obhájce,

- a) je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena,
- b) je-li ve vazbě, nebo
- c) jsou-li pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit.

⁷⁷ K tomu rovněž rozhodnutí R 35/2006.

V řízení o stížnosti pro porušení zákona, v řízení o dovolání a v řízení o návrhu na povolení obnovy musí mít odsouzený obhájce:

- a) jde-li o případy uvedené v § 36 odst. 1 písm. a) nebo b),
- b) jde-li o trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let,
- c) jsou-li pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit,
- d) jde-li o řízení proti odsouzenému, který zemřel.

Obviněný tedy musí mít v těchto všech výše uvedených případech obhájce. Obviněný je na případy nutné obhajoby upozorněn orgány činnými v trestním řízení a zároveň je vyzván, aby si v určené lhůtě obhájce zvolil. Trestní řád výslovně nestanoví délku pro zvolení obhájce. Dalo by se ale uvést, že lhůta by měla být stanovena tak, aby měl obviněný reálnou možnost zvolit si obhájce a na druhé straně, aby nedocházelo ke zbytečným průtahům trestního řízení.

I v případě nutné obhajoby je na prvním místě zachována možnost, aby si obviněný zvolil obhájce podle své vůle (zásada priority). V případě, že si obviněný ve stanovené lhůtě obhájce nezvolí, popř. prohlásí, že si ho zvolit nechce a požádá, aby mu byl obhájce ustanoven, a obhájce mu nebyl zvolen ani jinou oprávněnou osobou, bude mu obhájce neprodleně písemným opatřením⁷⁸ ustanoven, a to na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby. Obhájce obviněnému ustanoví, a pomínou-li důvody nutné obhajoby, ustanovení zruší předseda senátu a v přípravném řízení soudce.⁷⁹ Pro účely ustanovení obhájce, je soudem veden abecedně uspořádaný rejstřík advokátů, kteří souhlasí s výkonem obhajoby jako ustanovení obhájci u tohoto soudu a mají v jeho obvodu, popřípadě sídle, své sídlo. U obvodních soudů v Praze se za sídlo advokáta považuje hlavní město Praha. Nelze-li ustanovit advokáta z tohoto pořadníku,

⁷⁸ Proti opatření není stížnost přípustná. Obviněný si však může místo ustanoveného obhájce kdykoliv zvolit obhájce jiného. Může též z důležitých důvodů požadovat, aby byl ustanovený obhájce obhajování zproštěn a místo něj ustanoven obhájce jiný. Důležitým důvodem může být např. narušení důvěry mezi obviněným a obhájcem.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15.1.2003 sp. zn. 6Tdo 1062/2002 k tomuto uvádí: „Procesní úkony ustanovení a zrušení ustanovení obhájce podle § 36, popřípadě § 36a tr. ř. a § 40 tr.ř. mají přitom formu opatření, jež jsou považována za neformální úkony spíše organizačně - technické a operativní povahy. Zákon blíže nevymezuje obsahové a formální náležitosti opatření a ponechává úpravu podzákonným normám. S ohledem na skutečnost, že náležitosti opatření nejsou trestním řádem nikterak specifikovány, soudní praxe v zásadě umožňuje, nesnese-li věc odkladu, telefonické ustanovení obhájce, pokud je ustanovení současně nebo vzápětí, zpravidla do 3 dnů deklarováno a verifikováno opatřením v písemné formě.“

⁷⁹ § 39 odst. 1 trestního řádu.

ustanoví soud advokáta ze seznamu advokátů nadřízeného soudu. Advokáti vedení v pořadníku jsou ustanovováni jako obhájci jednotlivým obviněným postupně tak, jak za sebou následují jejich příjmení v tomto seznamu. Jestliže by tímto způsobem byl ustanoven advokát, u kterého jsou dány důvody k vyloučení z obhajoby, nebo jestliže by nemohl být advokát ustanoven z jiných důvodů, ustanoví se první následný advokát, u kterého tyto důvody nejsou.

Je-li obviněných několik, ustanoví se těm, jejichž zájmy si v trestním řízení neodporují, zpravidla obhájce společný.⁸⁰ Ke společnému zastoupení jedním obhájcem v téže věci je třeba souhlasu všech spoluobviněných. Bez jejich souhlasu je společná obhajoba vyloučena. K tomu K. Čermák uvádí, že souhlas obviněných nemusí být výslovný, postačí i souhlas konkludentní.⁸¹ Nutnost souhlasu vychází ze stavovského předpisu, a to tzv. etického kodexu⁸², který v čl. 7 odst. 2 uvádí, že souhlasu není třeba, je-li obhájce ustanoven soudem nebo určen Českou advokátní komorou. V případě porušení tohoto ustanovení by advokátovi hrozil kárný postih.⁸³

Obhájce musí postupovat se zájmem všech spoluobviněných. Názory na společnou obhajobu více obviněných se různí. Na jedné straně je vyzdvihováno, že jeden obhájce může znalosti konkrétního případu využít při obhajobě více obviněných v téže věci, stejně tak jako finanční hledisko věci. Na druhé straně v rozporu se zájmy obviněných, hrozí nebezpečí zanedbání obhajoby některého z nich, neboť se obhájce nemůže soustředit tak, jako při obhajování pouze jediného obviněného. Z toho vyplývá, že obhájce by neměl společnou obhajobu brát jako celek, ale zaměřit se individuálně na jednotlivé obviněné tak, jako by vykonával obhajobu jednoho obviněného. Jestliže v průběhu trestního řízení vyjde

⁸⁰ § 38 odst. 2 trestního řádu.

⁸¹ Čermák, K.: Pravidla profesionální etiky advokátů a pravidla soutěže advokátů ČR-komentář, Bulletin advokacie, 1996, zvláštní číslo-listopad, s. 29.

⁸² Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku.

⁸³ „Eventuálním sporům o správnosti postupu obhájce lze předcházet tím, že plná moc každého ze spoluobviněných, jejichž obhajobu převezme týž advokát, bude obsahovat následující pasáž: „Obviněný XY souhlasí s tím, aby advokát Mgr. AB v této trestní věci obhájoval i spoluobviněného 2 a výslovně prohlašuje, že si zájmy spoluobviněných neodporují. Obviněný XY si je vědom, že v případě, že v budoucnu bude zjištěno, že zájmy spoluobviněných si odporují, bude advokát Mgr. AB vyloučen z obhajoby všech spoluobviněných v této trestní věci a nebude moci nadále vykonávat obhajobu žádného ze spoluobviněných.“ Obhájce, který převezme obhajobu těchto spoluobviněných, pak může na plné moci uvést: „Společnou obhajobu spoluobviněných 1 a 2 jsem převzal se souhlasem všech spoluobviněných poté, co jsem nehledal kolizi v jejich zájmech.“ (Vantuch, P.: Obhajoba více obviněných, Právní rádce č. 8/2008, s. 52.)

dodatečně najevo, že zájmy jednotlivých obviněných jsou protichůdné, je nutné ustanovit jim obhájce nového. Dosavadní obhájce nemůže pokračovat v obhajobě u žádného z nich.⁸⁴ Tuto variantu ukončení obhajoby v průběhu řízení by měl společný obhájce vždy zvážit již na samém počátku převzetí obhajoby více obviněných v téže věci.⁸⁵ Měl by počítat s tím, že pokud případné rozpory mezi nimi vyjdou najevo až v pokročilé fázi řízení, budou muset na jeho místo vstoupit noví obhájci. A ti budou mít svoji pozici poměrně ztíženou, což může mít negativní dopad na samotné obviněné. Proto je důležité, aby si obhájce před převzetím společné obhajoby vyžádal maximum podstatných informací k dané věci, aby mohl náležitě zhodnotit kolizi v zájmech spoluobviněných, a to včetně jejího případného vzniku v budoucnu. Přitom je však třeba vzít v úvahu, jak upozorňuje V. Mandák, že sami obvinění mají tendenci význam rozporů snižovat.⁸⁶ K tomu je vhodné pohovořit si s každým obviněným samostatně. Při společné konzultaci je v tomto případě mnohem menší šance na zjištění případné zájmové kolize. Shodně k tomu uvádí i P. Vantuch, a sice že společná vyjádření obviněných se v těchto případech neosvědčují, protože je v nich téměř vždy vyjadřována jednota zájmů, někdy pouze domnělá.⁸⁷ Zároveň je vhodné, aby obhájce takové spoluobviněné, kteří si vyžádali společnou obhajobu, poučil o negativních důsledcích jejich případné účelové výpovědi prezentující soulad v jejich zájmech, i když jejich zájmy ve skutečnosti kolidují.⁸⁸

Zmiňovaná kolize zájmů mezi obviněnými nemusí spočívat pouze v rozdílném postoji k samotnému skutku, pro který jsou stíháni, nebo v představě o způsobu obhajoby. Rozpor může být založen i na rozdílné důkazní situaci. Může se např. stát, že část důkazů usvědčuje jednoho ze spoluobviněných a vyvíňuje druhého a naopak. V důsledku takového rozporu je společný obhájce postaven před

⁸⁴ Tento důvod pro vyloučení z obhajoby koresponduje s ustanovením § 19 odst. 1 písm. a) zákona o advokacii, které advokátovi ukládá povinnost odmítnout poskytnutí právních služeb, jestliže v téže věci nebo ve věci související již poskytl právní služby jinému, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá.

⁸⁵ K tomu uvedl V. Mandák: „Podstatně významné je přitom to, že rozpor zájmů mezi více obviněnými je obligatorním důvodem k tomu, aby obhájce skončil obhajobou obou (všech) společně obhajovaných osob, nikoliv jen některé z nich... Nelze proto považovat za nesprávný, ale naopak plně zákonu odpovídající a zodpovědný postup obhájce, jestliže odmítne obhajobu spoluobviněného, když již v téže věci obhajuje na plnou moc jiného obviněného a buď nemá souhlas původně obhajovaného, nebo - i při takovém souhlasu - jestliže objektivně mezi spoluobviněnými je dán rozpor zájmů“ (K otázce vyloučení obhájce, *Trestněprávní revue* č. 2/2001, s. 64-65.)

⁸⁶ Mandák, V.: K otázce vyloučení obhájce, *Trestněprávní revue* č. 2/2001, s. 65.

⁸⁷ Vantuch, P.: K vyloučení advokáta z obhajoby obviněného, *Bulletin advokacie* č. 11-12/2002, s. 36.

⁸⁸ Vantuch, P.: Obhajoba více obviněných, *Právní rádce* č. 8/2008, s. 51.

povinnost využít či opomenout tvrzení jednoho z mandantů proti druhému, a naopak argumentovat ve prospěch jednoho okolnostmi, jež by musel vzápětí v zájmu druhého vyvracet, což je z hlediska etiky obhajoby, ale i její efektivity, zcela nepřijatelné.⁸⁹

Kolize zájmů více obviněných, kteří jsou zastoupeni jedním obhájcem, je rovněž jedním z důvodů pro vyloučení zvoleného advokáta z obhajování a zproštění povinnosti obhajování v případě ustanoveného obhájce. Důvod pro toto opatření je zřejmý. Je zde zajištěn princip rovnosti před zákonem tak, že obhájce nemůže využít dříve zjištěné poznatky ve prospěch jednoho z obviněných na úkor jiného z nich. Komentář C. H. Beck k 4. vydání trestního řádu uvádí, že musí jít o případ, kdy si zájmy dvou nebo více obviněných skutečně odporují, nikoliv o případ, kdy taková kolize může případně nastat.⁹⁰ Rozpor v zájmech více obviněných, zastoupených jedním obhájcem, musí být objektivní a nelze vycházet pouze ze subjektivního pohledu spoluobviněných, kteří mnohdy nejsou schopni pod tlakem nastalých okolností případný rozpor mezi sebou náležitě zhodnotit. Někdy se rovněž může stát, že vzniklý rozpor nerozpozná ani sám obhájce. V tom případě musí být iniciativní orgán činný v trestním řízení.⁹¹

Dojde-li ke spojení věcí ke společnému projednání a rozhodnutí a obviněnému byl v každé z těchto věcí ustanoven obhájce, předseda senátu a v přípravném řízení soudce zruší ustanovení těch obhájců, kteří byli ustanoveni později. Došlo-li k ustanovení obhájců současně, zruší ustanovení těch obhájců, kteří byli ustanoveni v řízení o méně závažném trestném činu.⁹² Ze zákonného ustanovení jasně vyplývá, že zákonodárce upřednostňuje toho obhájce, který spolupracoval s obviněným nejdéle, a proto je zde předpoklad, že se podrobněji seznámil

⁸⁹ Fišer, K.: Některé problémy obhajoby při střetu zájmů mezi spoluobviněnými, Bulletin advokacie č. 1/1999, s. 19.

⁹⁰ Šámal a kol.: Trestní řád. Komentář, I. díl, 6. vydání, C. H. Beck Praha 2008, s. 293.

⁹¹ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 17. 3. 1998 sp. zn. 7 To 174/98 k tomu uvádí: „I. Pokud obhajuje obhájce dva nebo více obviněné, mezi nimiž je rozpor zájmů a sám tento rozpor neuznává, ani ho neuznávají obvinění, je třeba, aby příslušný orgán trestního řízení obhájce požádal, aby vypověděl udělené plné moci. Pokud tak obhájce neučiní, je třeba řešit jeho účast na řízení prostřednictvím advokátní komory postupem podle § 66 odst. 3 TrŘ. II. Pokud orgán činný v trestním řízení toleruje společnou obhajobu obhájcem osob, jejichž zájmy jsou v rozporu, a nezajistí, aby každý obviněný měl samostatného obhájce, jde o závažné porušení práv obviněných na obhajobu.“

⁹² § 39 odst. 4 trestního řádu.

s obhajobou obviněného, účastnil se více úkonů trestního řízení a může tak s hlubšími znalostmi projednávané věci i osoby obviněného zajišťovat jeho obhajobu.⁹³

V souladu s ustanovením § 40 TrŘ je ustanovený obhájce povinen obhajobu převzít. Tuto povinnost nelze považovat za případ jinak zakázané nucené práce, což shodně vyslovil jak Soud pro lidská práva ve Štrasburku, tak i Ústavní soud ČR⁹⁴. Z důležitých důvodů může však být obhájce na svou žádost nebo na žádost obviněného povinnosti obhajování zproštěn a místo něho ustanoven obhájce jiný. Povinnosti obhajování zprostí v řízení před soudem předseda senátu a v přípravném řízení soudce. Důležitým důvodem je zejména narušení nezbytné důvěry mezi obhájcem a obviněným, což rovněž zakládá právo obhájce na odstoupení od smlouvy o poskytování právních služeb či požádat Českou advokátní komoru o určení jiného advokáta.⁹⁵ Naproti tomu ustanovený obhájce nemůže žádat o zproštění v případě, že mu obviněný ve věci neposkytuje potřebnou součinnost. Ustanovený obhájce je při nutné obhajobě povinen obhajovat obviněného bez ohledu na jeho postoj a aktivitu ve věci.⁹⁶ Stejně tak nemůže ustanovený obhájce odmítnout právní pomoc ve věci, v níž nemá dostatek zkušeností nebo znalostí.⁹⁷ Proto byl kárně postižen advokát, který odmítl ustanovení přijmout a obhajobu provést jen proto, že se trestní obhajobou nezabývá (např. rozhodnutí kárného senátu kárné komise České advokátní komory sp. zn. K 40/94). I ustanovený obhájce je na druhé straně oprávněn nechat se zastoupit substitutem.

Mezi další důležité důvody, pro které může být obhájce povinnosti obhajování zproštěn, stejně jako je povinen odmítnout poskytnutí právních služeb náleží:

- a) v téže věci nebo ve věci související již poskytl právní služby jinému, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb

⁹³ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 2002, s. 69.

⁹⁴ Rozhodnutí Ústavního soudu IV. ÚS 132/01 ze dne 20. 5. 2002.

⁹⁵ § 20 z. č. 85/1996 Sb., o advokacii.

⁹⁶ Jelínek J. a kolektiv: Trestní zákon a trestní řád, Poznámkové vydání s judikaturou, 26. aktualizované vydání, Linde Praha 2008, s. 432.

⁹⁷ Čl. 8 odst. 3 Usnesení představenstva České advokátní komory č.1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex).

žádá,

- b) osobě, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o právní služby žádá, poskytl již v téže věci nebo věci související právní služby advokát, s nímž vykonává advokacii společně⁹⁸, nebo v případě zaměstnaného advokáta advokát, který je jeho zaměstnavatelem, anebo advokát, který je zaměstnancem stejného zaměstnavatele,
- c) informace, kterou má obhájce o jiném klientovi nebo o bývalém klientovi by mohla toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá, neoprávněně zvýhodnit,
- d) projednání věci se zúčastnil advokát, případně osoba advokátovi blízká⁹⁹,
- e) zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá, jsou v rozporu se zájmy advokáta nebo osoby advokátovi blízké.

Dalším důležitým důvodem je rovněž skutečnost, že věc byla postoupena jinému orgánu činnému v trestním řízení, jehož sídlo je značně vzdáleno od sídla obhájce. Ustanovený obhájce může žádat o zproštění povinnosti obhajování v případě závažného nebo dlouhodobého onemocnění, které obhájci brání vykonávat řádně jeho práva a povinnosti.¹⁰⁰ Pokud však obhájce o zproštění nepožádá, je povinen i nadále obhajobu zajistit, a to buď osobně, nebo prostřednictvím zástupce. V opačném případě se obhájce vystavuje hrozícímu nebezpečí kárného stíhání popř. i trestního stíhání. Trestní stíhání obhájce přichází v úvahu při opakovaném úmyslném maření jednání soudu obhájcem, který by se tím mohl dopustit spáchání trestného činu pohrdání soudem podle § 169b trestního zákona.

⁹⁸ §11 odst. 1 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii.

⁹⁹ §116 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

¹⁰⁰ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 2002, s. 70.

4. 6 Vyloučení obhájce z obhajoby obviněného

Až do 31. 12. 2001 byla v trestním řádu velmi stručná úprava vyloučení advokáta z obhajoby. V hlavním líčení a ve veřejném zasedání nemohl být obhájcem ten, kdo k němu byl předvolán jako svědek, znalec nebo tlumočník. Po novelizaci trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. došlo k výrazné změně ustanovení § 35 odst. 2, 3 TrŘ a k vytvoření nového ustanovení § 37a odst. 1, 2 TrŘ, v nichž je upraveno vyloučení advokáta z obhajoby obviněného ve všech stádiích trestního řízení.¹⁰¹

O vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce v případě, že budou zjištěny tyto skutečnosti:

- a) *proti advokátovi je nebo bylo vedeno trestní stíhání, a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby.* Důvodem pro toto ustanovení byly případy z praxe, ve kterých trestně stíhaní advokáti zároveň vykonávali obhajobu spoluobviněných. S účinností od 1. 1. 2002 to není možné, a to ani v případě, že trestní stíhání advokáta již neprobíhá, protože bylo zastaveno, nebo byl zproštěn obžaloby;
- b) *advokát má v trestním řízení vypovídat jako svědek, podávat znalecký posudek nebo být činný jako tlumočník.* Novelou TrŘ č. 265/2001 Sb. došlo k rozšíření působnosti neslučitelnosti postavení obhájce s postavením svědka, znalce nebo tlumočníka pouze z účasti v hlavním líčení a veřejném zasedání na celé trestní řízení, tedy i na přípravné řízení, řízení vykonávací a řízení o opravných prostředcích. Je-li obhájce předvolán jako svědek, má možnost odvolat se na státem uloženou povinnost mlčenlivosti v souladu s § 21 AZ a v takovém případě pak dle § 99 odst. 2 TrŘ nesmí být vyslýchán. Jestliže v důsledku tohoto postupu nebude obhájce ve věci vypovídat jako svědek, nenastala u něj ani překážka, pro kterou by měl být vyloučen. Za současné právní úpravy je pro obhajobu podstatné, že obhájce není vyloučen z obhajoby, pokud v trestním řízení nepodá protokolární svědeckou výpověď,

¹⁰¹ Vantuch, P.: Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného, Bulletin advokacie č. 11-12/2002.

nevypracuje znalecký posudek nebo není činný jako tlumočník;¹⁰²

- c) *obhájce se opakovaně nedostavuje k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná a ani nezajistí účast svého zástupce, ačkoliv byl řádně a včas o takových úkonech vyrozuměn.* Účast obhájce je nezbytná v hlavním líčení v případech nutné obhajoby, kdy hlavní líčení nelze konat bez přítomnosti obhájce, ve veřejném zasedání konaném o odvolání, kdy obžalovaný podle § 263 odst. 3 TrŘ musí mít obhájce ve všech případech, kdy ho musí mít v hlavním líčení, tedy v případech nutné obhajoby a ve veřejném zasedání o dovolání, kdy podle § 265r odst. 3 TrŘ musí mít obhájce v případech nutné obhajoby uvedených v § 36a odst. 2 písm. a) až d) TrŘ;
- d) *jestliže obhájce vykonává obhajobu dvou nebo více spoluobviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení odporují.* Obhájce, který byl z tohoto důvodu vyloučen, nemůže v téže věci dále vykonávat obhajobu žádného z obviněných. Takto se zajišťuje, aby poznatky, jež dříve obhájce získal od obviněných, nebyly využity v zájmu jednoho obviněného, který by tím byl nedůvodně zvýhodněn, s důsledkem znevýhodnění dalšího spoluobviněného, čímž by došlo k porušení principu rovnosti před zákonem.¹⁰³ Toto ustanovení nutí advokáta k tomu, aby k obhajobě dvou či více obviněných přistupoval až po zralé úvaze, se znalostí projednávané trestní věci, v situaci, kdy mezi dvěma (více) spoluobviněnými neexistuje rozpor zájmů ani nejsou důvody k obavě, že ke konfliktu v jejich zájmech může dojít v průběhu trestního řízení.

Tyto důvody jsou aplikovatelné i na zproštění povinnosti obhajování ustanoveného obhájce. Předseda senátu a v přípravném řízení soudce tak usnesením rozhodne i bez návrhu, a to i v případě, že ustanovený obhájce nevykonává obhajobu po delší dobu. Před rozhodnutím je obhájci i obviněnému umožněno, aby se k věci vyjádřili. Takové vyjádření je významné pouze

¹⁰² K tomu rozhodnutí II. ÚS 2445/07 ze dne 3. 4. 2008: „Důvod k vyloučení obhájce z obhajování dle § 37a odst. 1 písm. a) trestního řádu je dán za podmínky, že v tomto řízení obhájce jako svědek vypovídá, jako znalec podává znalecký posudek anebo je činný jako tlumočník (§ 35 odst. 3 trestního řádu). Nepostačuje úmysl orgánů činných v trestním řízení někdy v budoucnu obhájce jako svědka vyslechnout, ani samotné předvolání obhájce jako svědka k výslechu. Soud, který vyloučil obhájce z obhajování dle § 37a odst. 1 písm. a) trestního řádu, přičemž v době rozhodnutí soudu bylo již zřejmé, že obhájce jako svědek vypovídat nemůže, neboť se na jeho osobu vztahuje zákaz výslechu pro nezproštění povinnosti mlčenlivosti (§ 99 odst. 2 trestního řádu), porušil ústavně zaručená práva stěžovatele dle čl. 36 odst. 1, čl. 37 odst. 2 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.“

¹⁰³ Vantuch, P.: Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného, Bulletin advokacie č. 11-12/2002.

v případě, že jeho obsahem budou skutečnosti, které zpochybní či vyvrátí důvody, pro něž má být obhájce z obhajoby vyloučen. Proti tomuto usnesení je přípustná stížnost, která má odkladný účinek.¹⁰⁴ Obvinění se svými obhájci často využívají odkladného účinku za účelem prodloužení doby, po kterou je bude obhajovat jimi zvolený obhájce, nebo častěji, aby měli více času pro zvolení nového obhájce.

Nový obhájce by měl podle záměru důvodové zprávy k § 33 až 40a novely č. 265/2001 Sb., vstoupit do práv vyloučeného obhájce a plynule navázat na výkon jeho předchozí obhajoby. Tomuto lze v praxi dostát spíše jen u méně rozsáhlých trestních věcí. U nich postačí, aby obhájce uskutečnil poradu s obviněným a prostudoval méně obsáhlý spis. A poté je možné, aby bylo v trestním řízení pokračováno bez jakýchkoli průtahů. U složitějších trestních věcí je však na místě, aby nový obhájce dostal čas k nastudování početnějšího spisového materiálu a mohl se tak na obhajobu řádně a kvalitně připravit.

¹⁰⁴ § 40a trestního řádu.

5. OBHÁJCE V JEDNOTLIVÝCH STADIÍCH TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

5.1 Obhájce v přípravném řízení

Přípravné řízení je předsoudním stadiem trestního procesu. Již podle názvu je možné dovodit, že cílem přípravného řízení je připravit řízení před soudem. V rámci přípravného řízení se má zjistit, zda podezření z trestného činu proti určité osobě je natolik odůvodněno, aby byla podána obžaloba a věc projednána u soudu, nebo zda je na místě jiné rozhodnutí.

Obhájce by měl již v rámci přípravného řízení přistoupit k aktivnímu pojetí obhajoby tak, aby náležitě přispěl k objasnění všech okolností z hlediska zájmů obviněného. Může se tak zasadit o zúžení trestního stíhání, změnu kvalifikace ve prospěch obviněného, k zastavení trestního stíhání, k postoupení věci, k podmíněnému zastavení trestního stíhání nebo ke schválení narovnání.

Obviněný si volí svého obhájce, nebo je mu ustanoven po zahájení trestního stíhání. Trestní stíhání se zahajuje usnesením. Z hlediska obhajoby je velice důležité, že v usnesení o zahájení trestního stíhání musí být přesně uveden popis skutku, ze kterého je osoba obviněna, a popis trestného činu, který je v tomto skutku spatřován. V odůvodnění usnesení je pak nutné přesně označit skutečnosti, které odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání.¹⁰⁵

Z hlediska obhajoby je velice důležité, aby obhájce věnoval pozornost usnesení o zahájení trestního stíhání, zejména zda obsahuje všechny zákonem stanovené náležitosti. Často se totiž lze v praxi setkat s usnesením, které není dostatečně odůvodněno. V takovém případě je na místě, aby obhájce podal stížnost proti takovému usnesení o zahájení trestního stíhání. V této souvislosti mne napadá praktický poznatek, a sice že mnoho obhájců zastává názor, že podávat stížnost proti usnesení o zahájení trestního stíhání nemá význam. Já bych si dovolila oponovat. Již v několika případech jsem se setkala s vyhověním stížnosti, právě z důvodu nedostatečného zdůvodnění usnesení o zahájení trestního stíhání. Proto

¹⁰⁵ § 160 TrŘ.

se domnívám, že by se z pohledu obhajoby neměla fáze přípravného řízení zanedbávat a přesouvat pozornost pouze a jenom k hlavnímu líčení.

K tomu ještě doplním související rozhodnutí Ústavního soudu¹⁰⁶, která se vztahují k podstatným náležitostem usnesení o zahájení trestního stíhání, konkrétně k subjektivní stránce trestného činu. Nedostatek její specifikace v usnesení způsobuje nezákonnost takového usnesení a je důvodem k podání stížnosti. S ohledem na fakt, že stížnost nemá odkladný účinek, je vhodné, aby obhájce poučil obviněného, aby nevypovídal do doby rozhodnutí o podané stížnosti. Je sice pro obviněného pozitivní, že bude-li podaná stížnost úspěšná a usnesení o zahájení trestního stíhání zrušeno, pak všechny dosud provedené úkony již nelze použít. Nicméně pokud by vypovídal, mohl by policejní orgán získat informaci, o kterou může opřít případně další trestní stíhání.

5.1.1 Oprávnění obhájce v přípravném řízení

a) V souladu s § 165 TrŘ je obhájce oprávněn, již od zahájení trestního stíhání, být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit. Může obviněnému i jiným vyslychaným klást otázky, avšak teprve tehdy, až orgán činný v trestním řízení výslech skončí a udělí mu k tomu slovo. Při všech úkonech může obhájce vznášet námitky proti způsobu provádění úkonů, a to kdykoli v jeho průběhu.

K náležitému uplatnění tohoto oprávnění je nezbytné, aby obhájce oznámil policejnímu orgánu, že se chce účastnit vyšetřovacích úkonů shora uvedených.¹⁰⁷ Jakmile obhájce učiní takové oznámení, je policejní orgán povinen¹⁰⁸ včas

¹⁰⁶ Rozhodnutí č. 43 ve svazku 5 Sb. n. a u. ÚS, rozhodnutí č. 30 ve svazku 17 Sb. n. a u. ÚS.

¹⁰⁷ K tomu rovněž II. ÚS 626/02 ze dne 3. 3. 2004.

¹⁰⁸ A contrario: „Žádné ustanovení trestního řádu nestanoví požadavek na vyrozumívání obhájce, který o to nepožádá ve smyslu § 165 odst. 2 TrŘ, o místě a času konání výslechu svědka, a to ani v případě nutné obhajoby. Takový požadavek obecně nevyplývá, ani z čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Nicméně ve věcech, kde již v přípravném řízení je zřejmé, že v době konání hlavního líčení bude osobní výslech svědka ohrožen z důvodů uvedených v ustanovení § 211 odst. 2 písm. a) TrŘ, je proto na místě, aby vyšetřovatel

obhájci sdělit, o jaký druh úkonu se jedná, dobu a místo jeho konání, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce nelze zajistit. Jde-li o výslech svědka, je povinností sdělit obhájci i údaje k identifikaci takové osoby (např. jméno)¹⁰⁹. Stejnou povinnost mu zákon ukládá i spočívá-li úkon ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď. A. Draštík ve svém článku „Několik poznámek k povinnosti vyšetřovatele podle § 165 odst. 2 tr.ř. uveřejněný v Trestním právu č.7-8/1998 mimo jiné uvádí vyjádření České advokátní komory k přesnému označení svědka, který má být vyslýchán, v oznámení obhájci.¹¹⁰

Policejní orgán zpravidla informuje obhájce osobně, písemně nebo telefonicky. O konání úkonů musí policejní orgán informovat včas, což znamená v potřebném časovém předstihu, který se posuzuje s přihlédnutím k povaze konkrétního úkonu, neodkladnosti jeho provedení a nezbytnosti vytvořit obhájci podmínky pro řádný výkon obhajoby.¹¹¹ Účast obhájce na žádném vyšetřovacím úkonu není povinná, i když jde o nutnou obhajobu.¹¹² Je to pouze jeho právo. Nedostaví-li se obhájce k vyšetřovacímu úkonu, přestože byl včas a řádně vyrozuměn, lze takový úkon provést i bez účasti obhájce. Jestliže však obhájce svého práva nevyužije, musí počítat s tím, že v hlavním líčení může být např. čten protokol o výpovědi svědka, jehož výslechu se neúčastnil.

Je zajímavé připomenout skutečnost, že až do roku 1965 byla účast obhájce při vyšetřování vyloučena. Změnu přinesla novela trestního řádu, a to zákon č. 57/1965 Sb., který v ustanovení § 165 odst. 1 TrŘ umožnil obhájci, aby byl přítomen při vyšetřovacích úkonech, a to již od okamžiku obvinění určité osoby.

umožnil obhájci účast u výslechu svědka v přípravném řízení jeho vyrozuměním o konání úkonu, i když o to sám nepožádal.“ NS ČR-4Tz 209/2000. Obdobně i II. ÚS 626/2002 ze dne 3. 3. 2004.

¹⁰⁹ Otázkou identifikace osob v rámci sdělení obhájci o vyšetřovacím úkonu se zabýval, ještě před změnou učiněnou v trestním řádu novelou č. 265/2001 Sb., P. Vantuch v článku: Oznamování jmen svědků (včetně těch, jejichž totožnost se utajuje) obhájci před výslechem ve světle usnesení Ústavního soudu, Bulletin advokacie č. 1/1998, s. 37.

¹¹⁰ Každý vyšetřovací úkon je identifikovatelný nejen procesní formou (výslech obviněného, svědka, znalce), ale nutně i znaky, které jej individualizují. Tedy jedná-li se o výslechy osob, je nutné informovat obhájce o jejich jménech a příjmení. Nedodržení tohoto požadavku znamená nerespektování smyslu účasti obhájce na vyšetřovacích úkonech možnost aktivně se tohoto úkonu účastnit zejména kladením otázek, a tím přispívat k úplnosti a všestrannosti tohoto úkonu. Jestliže by oznámení obhájci obsahovalo pouze sdělení, že určitý den bude prováděn výslech blíže neurčeného počtu svědků, nemá obhájce možnost se na úkon připravit. Nemůže se s obviněným poradit, kterých úkonů se zúčastní a jaké otázky má vyslýchané osobě klást. Účast obhájce na takovém úkonu by se tak omezila pouze na sledování procesní bezvadnosti úkonu. Na druhé straně je pochopitelně nutné respektovat ochranu anonymních svědků.

¹¹¹ Rozhodnutí NS ČR sp. zn. 4Tz 209/2000.

¹¹² Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T., Kloučková, S., Mandák, V., Púry, F., Repík, B., Růžek, A.: Trestní právo procesní, 4. aktualizované vydání, Linde Praha, 2006, s. 279.

Účast obhájce mohla být z vážných důvodů vyšetřovatelem odepřena. Tato poslední překážka byla z trestního řádu odstraněna zákonem č. 178/1990 Sb. Účast obhájce u vyšetřovacích úkonů se tak stala běžnou součástí přípravného řízení a posílila tak právo obviněného na obhajobu.

Pro obhajobu obviněného je velice podstatným procesním úkonem v přípravném řízení výslech jeho osoby. Základní pravidla pro výslech obviněného upravují ustanovení § 91-95 TrŘ. V rámci přípravného řízení dochází k výslechu obviněného zpravidla ihned nebo krátce po zahájení trestního stíhání. Obviněný má právo prohlásit, že bude vypovídat ve své věci až v přítomnosti obhájce. Poté mu nesmí být kladeny žádné otázky ke stíhanému skutku. Pokud dojde k porušení této zásady, odpovědi obviněného na otázky vyslychajícího jsou jako důkaz v řízení před soudem nepoužitelné.¹¹³

Obhájce by měl obviněného před výslechem seznámit s jeho právy a objasnit mu průběh výslechu. Zejména je vhodné, aby se obviněný od obhájce dozvěděl, že se s ním může radit i v průběhu samotného výslechu. S obhájcem se však v průběhu svého výslechu nemůže radit o tom, jak odpovědět na již položenou otázku¹¹⁴. K tomu doplňuji názor V. Mandáka, ke kterému se přikláním a který uvádí, že výkladem tohoto ustanovení nelze dojít k závěru, že zahrnuje zákaz i při již položené otázce poradit obviněnému, aby na ni vůbec neodpověděl, protože zákaz platí ohledně rady jak odpovědět, nikoliv zda vůbec odpovědět¹¹⁵.

Stejně tak by obviněný měl vědět, že má právo se vyjádřit ke všem skutečnostem, které jsou mu kladeny za vinu a uvést okolnosti, které obvinění zeslabují nebo vyvracejí, a nabídnout o nich důkazy. Je samozřejmě povinností policejního orgánu poučit obviněného o jeho právech před započítím výslechu, ale je vhodné, aby tak učinil i obhájce. Obviněný se tak může na výslech lépe připravit. Jestliže obviněný před výslechem činil nějaké vyjádření ve věci, měl by ho obhájce rovněž poučit, že není možné, aby se na toto vyjádření pouze odkázal. Vyjádření učiněné před zahájením trestního stíhání nemůže nabýt povahu použitelného důkazu, ani pokud na něj obviněný při výslechu odkáže. Bylo by to

¹¹³ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 2To 94/2001.

¹¹⁴ Ustanovení § 33 odst. 1 trestního řádu.

¹¹⁵ Mandák, V.: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Bulletin advokacie č. 10/2003, s. 37.

naopak takové, jako by obviněný vůbec nevypovídal.¹¹⁶

Z hlediska obhajoby i celého trestního řízení je výslech obviněného velmi důležitou částí řízení a sepsaný protokol o výslechu obviněného je závažným důkazem ve věci. Je proto nutné, aby bylo v rámci obhajoby uváženo, zda bude pro obviněného lepší, aby vypovídal nebo aby výpověď odepřel¹¹⁷. Obhájce zpravidla obviněnému v počáteční fázi trestního stíhání doporučuje, aby nevypovídal, neboť nejsou známy skutečnosti shromážděné ve spise vyšetřujícího orgánu, a nelze se tak na výslech patřičně připravit. Jestliže se obviněný po poradě se svým obhájcem rozhodne vypovídat, je povinností obhájce dbát na to, aby při výslechu byla chráněna práva obviněného a výslech byl proveden řádně v souladu s procesními předpisy. Dbá o to, aby policejní orgán nezasahoval do souvislého vyjádření obviněného. Vyslýchající může obviněnému položit otázky až poté, co obviněný sám vylíčil všechny skutečnosti. Obhájce musí dbát na to, aby se vyslýchající vyvaroval sugestivních a kapciózních otázek. Vyslýchající tedy nesmí položit obviněnému otázku, v níž naznačuje, jak má obviněný odpovědět (sugestivní otázka). A dále se musí vyhnout otázkám, kterými jsou předstírány klamavé a nepravdivé skutečnosti a obviněný je tak sváděn k odpovědi (kapciózní otázka). V takovém případě je zapotřebí, aby obhájce požadoval položení otázek jasných a srozumitelných. Pokud by vyslýchající trval na původním znění otázek, má obhájce právo na doslovné zaprotokolování otázek a odpovědí a to včetně vznesené námitky proti kapciózním a sugestivním otázkám.

Je nepřijatelné, aby policejní orgán prováděl výslech obviněného opakovaně, a to za účelem jeho doznání. Toto je nepřijatelné a zcela v rozporu s trestním řádem a právem obviněného na obhajobu. Jsou zaznamenány případy, kdy jediný výslech byl rozložen do několika dnů a vyslýchající vždy stěžejní otázky pokládal opakovaně až k dosažení doznání. Zpravidla o tomto postupu hovoří obvinění, jsou-li u výslechu bez obhájce. Za přítomnosti obhájce je přístup policejních orgánů většinou v souladu s procesními předpisy. Takové zjištění jen podtrhuje

¹¹⁶ Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J.: Přípravné řízení trestní, C. H. Beck, Praha 1997, s. 361, 362.

¹¹⁷ Právo obviněného odmítnout výpověď je v trestním řádu uvedeno až od novely provedené zákonem č. 178/1990 Sb. Před touto novelou bylo sice toto právo obviněného uznáváno, ale mezi právy obviněného nebylo výslovně uvedeno. S účinností od 1. 6. 1990 je každý vyslýchající povinen obviněného o tomto jeho právu řádně poučit.

význam přítomnosti obhájce v trestním řízení.

b) S odkazem na ustanovení § 89 odst. 2¹¹⁸ je dalším oprávněním obhájce v přípravném řízení vyhledání, předložení nebo navržení provedení důkazu. Toto ustanovení je odrazem principu kontradiktornosti trestního řízení.¹¹⁹ Je nutno poznamenat, že toto oprávnění obhájce se vztahuje na celé trestní stíhání.

V praxi vznikaly pochybnosti, zda vyhledávání důkazů zahrnuje i možnost obhájce jednat s potencionálními svědky. Z řad obhájců přicházely obavy, aby nebyli obviňováni z ovlivňování svědků. Také některé orgány činné v trestním řízení setrvaly na názoru, že obhajoba nemá přicházet do mimoprocenálního styku se svědky.¹²⁰ Vzhledem k takto nastalé situaci vydalo představenstvo České advokátní komory usnesení¹²¹ č. 13 ze dne 12. října 2004 k výkonu oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat a navrhopvat důkazy v trestním řízení.¹²²

V. Mandák¹²³ pokládá již za nezpochybnitelné právo obhájce vyhledávat (i procesně) důkazy a prověřovat zdroje důkazů. Obhájce může pátrat po důkazech, které mohou být prospěšné pro obhajobu, a to jak vlastní činností, tak popř. i za součinnosti asistenta či soukromých detektivních služeb. Obhájce je povinen striktně hájit zájmy obviněného a vystupovat v jeho prospěch. Proto pokud vyhledá nějaký důkaz pro trestní řízení, musí se nejprve přesvědčit, zda výsledek bude svědčit ve prospěch obviněného. Obhájce tedy prameny důkazů vyhledává a následně i ověřuje. Zákonný pojem vyhledávání důkazů je tedy vyložen tak, že nutně zahrnuje i možnost advokáta ověřit jejich předpokládaný výsledek.¹²⁴ Je-li pramenem důkazu výpověď svědka a obhájce takovou osobu zjistí, může ji

¹¹⁸ Druhá věta druhého odstavce v současném znění byla doplněna velkou novelou č. 265/2001 Sb.

¹¹⁹ Princip kontradiktornosti se podle B. Repíka (blíže Repík, B.: Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo, ORAC, Praha 2003, s. 147-148) pokládá za obecný princip řízení a současně jde o jednu z hlavních záruk soudního řízení. Z toho plyne, že uvedený princip se uplatňuje především ve stadiu řízení před soudem. Z Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, jak ji interpretuje Evropský soud pro lidská práva, nevyplývá právo na obecné použití tohoto principu i v přípravném řízení. Jisté prvky kontradiktornosti se však vyskytují i v tomto stadiu (účast obhájce na některých úkonech, právo nahlížet do spisu, rozhodování o některých otázkách za účasti stran, atd.). Nepochybně sem lze zařadit právo obviněného a jeho obhájce vyhledávat a prověřovat důkazy.

¹²⁰ Vantuch, P.: Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení, Bulletin advokacie č. 7-8/2005, s. 29.

¹²¹ Věstník České advokátní komory č. 13/2004, částka 4/2004, s. 92-93.

¹²² K této otázce vydalo vlastní výkladové stanovisko i Nejvyšší státní zastupitelství pod č. 9/2004.

¹²³ Mandák, V.: Meze trestního obhajoby-nástin základních otázek. Bulletin advokacie č.10/2003, s. 35.

¹²⁴ Mandák, V.: K problematice vyhledávání důkazů dle § 89 odst. 2 TrŘ. K výkonu oprávnění advokáta vyhledávat a navrhopvat důkazy v trestním řízení, Trestněprávní revue č. 2/2005, s. 55-56.

požádat o sdělení informací (např. písemně, telefonicky či osobně), které jsou jí o věci známy.¹²⁵ Dožádaná osoba není povinna před obhájcem vypovídat a může samozřejmě odmítnout. Jestliže vysloví souhlas se sdělením příslušných informací, obhájce je oprávněn pořádat o jednání s dožádanou osobou záznam, který založí do klientského spisu.¹²⁶ Dožádaná osoba nemůže být nijak nucena k podpisu pořízeného záznamu. Je vhodné, aby u osobního setkání byla rovněž přítomna ještě další osoba, což nejčastěji bývá zaměstnanec advokáta, aby se tak předešlo pozdějšímu zpochybnění postupu obhájce. P. Vantuch doporučuje přítomnost i nezúčastněné osoby nespojené s kanceláří obhájce.¹²⁷ Takto pořízený záznam obhájce s budoucím svědkem nemůže mít v řízení povahu důkazu.¹²⁸ Slouží pouze pro potřeby obhajoby, aby se obhájce mohl rozhodnout, zda navrhne provedení takového důkazu či nikoli. Obhájce může být postaven před situaci, v níž takto získaná osoba bude později jako svědek při výslechu tvrdit, že ji obhájce k výpovědi příznivé pro obviněného nutil, popř. naváděl. Lze tedy doporučit, aby obhájce jednal s dožádanou osobou s největší opatrností a aby v záznamu o takovém rozhovoru uvedl všechny informace. To se týká i skutečností, které jsou nebo by mohly být v neprospěch obviněného. Obecně lze tedy doporučit postupovat při mimoprocením styku obhájce s potencionálními svědky nebo spoluobžalovanými velice opatrně a pečlivě. Pro úplnost uvádím, že případné zneužití ve formě nedovoleného ovlivňování či nátlaku by bylo postižitelné jak kárně, tak popř. i trestně.

Jestliže důkazem, který obhájce vyhledá, má být výpověď svědka, je nutno upozornit, že s účinností od 1. 1. 2002 je možné v přípravném řízení vyslýchat svědky pouze v rozšířeném vyšetřování. Ve standartním vyšetřování se od osob vyžaduje pouze vysvětlení, o němž je pořízen úřední záznam. Výsledky svědků v této formě přípravného řízení lze provádět jen v souladu s ustanovením § 164 odst. 1 věta třetí a čtvrtá TrŘ. V případě, že nejsou splněny podmínky pro výslech svědka dle tohoto ustanovení, může obhájce uplatnit své oprávnění dle §

¹²⁵ Čl. 3 usnesení představenstva České advokátní komory č. 13/2004 Věstníku.

¹²⁶ Čl. 4 usnesení představenstva České advokátní komory č. 13/2004 Věstníku.

¹²⁷ Vantuch, P.: Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení, Bulletin advokacie č. 7-8/2005, s. 32.

¹²⁸ Štěpán, J.: Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu, Bulletin advokacie č. 11-12/2001 s. 59.

89 odst. 2 až v hlavním líčení. S tím souvisí i otázka, zda dožádanou osobu jako svědka navrhnout v přípravném řízení anebo počkat až na hlavní líčení. Domnívám se, že není na tuto otázku jednoznačná odpověď. Vždy je třeba vzít do úvahy všechny skutečnosti případu a rozhodnout se individuálně po posouzení všech relevantních okolností.

c) Dalším významným oprávněním obhájce v rámci přípravného řízení, a to ve fázi skončení vyšetřování, je právo prostudovat spis a uplatnit návrhy na doplnění vyšetřování. Obhájce může spis prostudovat společně s obviněným, což je poměrně vhodné, aby se tak společně mohli připravit na fázi po podání obžaloby. Je nezbytné, aby spis byl předložen jako celý originál s řádně očíslovanými listy včetně všech příloh. Jednalo by se o vadu řízení, pokud by policejní orgán nepředložil obhajobě celý spis k prostudování. Obviněný by tak neměl možnost seznámit se s kompletními skutečnostmi a důkazy, což by mohlo mít za následek vrácení věci soudem státnímu zástupci k došetření podle § 188 odst. 1 písm. e).¹²⁹ Vadou přípravného řízení a porušením práva obviněného na obhajobu je rovněž situace, kdy obhájce obviněného nebyl upozorněn na možnost prostudovat spis a učinit návrh na doplnění vyšetřování.¹³⁰ Předmětem návrhu ze strany obhajoby může být např. návrh na doplnění dokazování znaleckým posudkem, na změnu kvalifikace ve prospěch obviněného, na zastavení trestního stíhání nebo na postoupení věci jinému orgánu. Institut skončení vyšetřování je tak další zárukou plného uplatnění práva obviněného na obhajobu a tím i odvrácení nedostatečně podložených obžalob.¹³¹ V případě, že návrhu obhajoby na doplnění vyšetřování bude vyhověno, je povinností policejního orgánu dát obhájci a obviněnému opět na vědomí, že mají právo prostudovat spis a podat návrhy na doplnění vyšetřování. Prohlášení obviněného, že si nepřeje prostudovat další důkazy, které mají být teprve opatřeny, nezavazuje policejní orgán povinnosti po doplnění vyšetřování vyrozumět obviněného podle

¹²⁹ Rozhodnutí č. 45/1991-III. Sb. rozh. tr.

¹³⁰ Rozhodnutí R 8/2000.

¹³¹ Jelínek, J., Draštík, A., Haltufová, Š., Hasch, K., Herczeg, J., Jirásek, J., Navrátilová, J., Sovák, Z., Rabinská, I., Ščerba F., Vávrová, T.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha 2007, s. 462.

§ 166 odst. 1 o možnosti prostudovat spisy při skončení vyšetřování¹³².

V praxi je možné, aby obhajoba učinila návrh na doplnění dokazování nejen ihned po prostudování spisů, nýbrž také v několikadenní lhůtě. Tento postup je na místě, jestliže je potřebná delší porada obhájce s obviněným, jedná se o náročnou věc s obsáhlým spisem nebo byl do spisu krátce před skončením vyšetřování zařazen nový důkaz, který má velký význam pro obviněného.¹³³

Vznesené návrhy na doplnění vyšetřování může policejní orgán odmítnout, a to tehdy nepovažuje-li je za nutné. O odmítnutí se nepožizuje usnesení, ale pouze se poznamená ve spise. Obviněný proto nemá možnost podat si proti takovému postupu stížnost. V souladu s ust. § 157a TrŘ má však právo podat žádost státnímu zástupci o přezkoumání postupu policejního orgánu. Jestliže státní zástupce také nevyhoví návrhu obhajoby na doplnění dokazování, je možné podat návrh k soudu, aby v souladu s § 188 odst. 1 písm. e) věc vrátil státnímu zástupci k došetření. Takto soud mnohdy po předběžném projednání obžaloby rozhodne o vrácení věci státnímu zástupci k došetření, a to z důvodu nedostatečného objasnění věci vzhledem k neprovedení doplnění vyšetřování tak, jak je navrhla obhajoba¹³⁴.

Jak bylo již shora uvedeno, je možnost prostudovat spis při skončení vyšetřování právem obhájce a obviněného. Jestliže se tedy na základě řádného oznámení nikdo z nich nedostaví k prostudování spisu, policejní orgán postupuje dále tak, jakoby k prostudování došlo¹³⁵. Pokud se ale obviněný nebo obhájce chtějí zúčastnit prostudování, ale z vážného důvodu (např. onemocnění) se nemohou ve stanovený den dostavit a omluví takto svoji neúčast, musí jim být poskytnut jiný termín pro seznámení se spisem.

Na závěr výčtu oprávnění obhajoby ve fázi přípravného stadia trestního řízení bych chtěla připomenout, jak podstatné z hlediska obhajoby je, že v této oblasti neobstál návrh Ministerstva spravedlnosti ze dne 31. 12. 1998. Dle tohoto návrhu mělo být právo obhajoby omezeno pouze na účast při výslechu obviněného, účast při neodkladných a neopakovatelných úkonech, nahlížení do spisu a seznámení

¹³² Rozhodnutí R 39/92.

¹³³ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 2002, s. 274.

¹³⁴ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání C. H. Beck Praha 2002, s. 276.

¹³⁵ Ustanovení § 166 odst. 2 TrŘ.

s výsledky přípravného řízení.¹³⁶ Tímto návrhem se mělo docílit zjednodušení a zrychlení přípravného řízení, avšak za cenu omezení práva obviněného na obhajobu. Mám za to, že taková právní úprava by znamenala značně negativní zásah do trestní obhajoby, znevýhodnění obhajoby a nemožnost aktivně ovlivnit průběh trestního řízení již v předsoudní fázi.

5.2 Obhájce v řízení před soudem

V této části práce bych se chtěla krátce zastavit u fáze trestního řízení následujícího po podání obžaloby až do nařízení hlavního líčení nebo do rozhodnutí v souladu s § 188 TrŘ. Institut předběžného projednání obžaloby je pouze fakultativním stadiem trestního řízení. Cílem je zajištění takového stavu, aby hlavní líčení mohlo proběhnout bez vad vzniklých během přípravného řízení. Z hlediska možností obhajoby v tomto stadiu zmíním následující. Obhájce může dát podnět k přezkoumání obžaloby, aby tím pokud možno předešel nařízení hlavního líčení a dosáhl zastavení trestního stíhání. Takové návrhy obhajoby lze odůvodnit zjištěnými vadami přípravného řízení, zpochybněním dosavadního objasnění skutkových okolností. Obhájce by si měl i v této fázi počínat aktivně a snažit se nepřehlédnout sebemenší pochybení, k němuž mohlo dojít v přípravném řízení a které může vést k rozhodnutí ve prospěch obviněného, aniž by muselo být nařízeno hlavní líčení.

Obhájce může návrh na přezkoumání obžaloby doplnit i o konkrétní návrh na rozhodnutí, jako např. zastavení trestního stíhání, vrácení věci státnímu zástupci k došetření. Rovněž nelze přehlédnout a zejména obhájce by měl zaměřit svoji pozornost na možnost alternativního vyřešení trestní věci již v řízení před soudem po předběžném projednání obžaloby. Jsou-li proto dány předpoklady pro využití některé formy odklonu, měla by obhajoba navrhnout konání předběžného projednání obžaloby podle § 186 písm. c) a navrhnout rozhodnutí podle § 188

¹³⁶ Vantuch, P.: K návrhu Ministerstva spravedlnosti na omezení účasti obhájce v přípravném řízení, Bulletin advokacie č. 4/1999, s. 45 a násl.

odst. 1 písm. f), tedy buď podmíněné zastavení trestního stíhání, nebo schválení narovnání.¹³⁷ Domnívám se však, že návrhy obhájců v této fázi trestního řízení nejsou příliš časté, neboť se soustředí zejména na hlavní líčení. Stejně tak tomu je dle mého názoru ve stadiu přípravného řízení, kdy se mnohdy málo využívá opravného prostředku stížnosti proti usnesení o zahájení trestního stíhání.

V této části se na chvíli zastavím u § 182 TrŘ. Toto ustanovení umožňuje státnímu zástupci vzít obžalobu zpět až do doby, než se soud prvního stupně odebere k závěrečné poradě; po zahájení hlavního líčení tak může učinit jen tehdy, pokud obžalovaný netrvá na jeho pokračování. Jestliže tedy obžalovaný se zpětvzetím nesouhlasí, musí být o obžalobě rozhodnuto. Tento okamžik je z pohledu obhajoby poměrně významný. Zpětvzetí obžaloby je pro obžalovaného velmi vítanou skutečností a ve většině případů by bez váhání souhlasil, nicméně obhájce by mu měl vysvětlit význam tohoto institutu a seznámit ho s možnými následky. Na základě zpětvzetí dochází k vrácení věci do přípravného řízení a státní zástupce tím zpravidla sleduje možnost obstarat a zajistit další důkazy, aby tak mohl opět a lépe podat proti obžalovanému novou obžalobu. Může se totiž následně ukázat, že pokud by obžalovaný trval na pokračování v hlavním líčení na podkladě původní obžaloby, opírající se o nepřesvědčivé důkazy, nemuselo by dojít k jeho odsouzení.¹³⁸ Proto je důležité, aby obhájce věnoval tomuto úkonu státního zástupce náležitou pozornost.

¹³⁷ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 2002, s. 297.

¹³⁸ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 2002, s. 285.

5.3 Obhájce v hlavním líčení

Hlavní líčení se často charakterizuje jako nejdůležitější stadium trestního řízení, jako jádro trestního řízení, což vyjadřuje jeho význam, neboť právě v této fázi se rozhoduje hlavní otázka o vině obžalovaného a jeho trestu, popř. i ochranném opatření a náhradě škody, a naplňuje se tak smysl a účel trestního řízení. Zde je těžiště dokazování a rozhodnutí v trestním řízení. S ohledem na to se i samotná obhajoba soustředí převážně na toto stadium se zaměřením na dokazování. Jedná-li se o případ nutné obhajoby je přítomnost obhájce u hlavního líčení nezbytná¹³⁹. V ostatních případech, je přítomnost obhájce přinejmenším velice vhodná a potřebná pro řádné uplatnění zájmů obžalovaného.

Základem pro zajištění obhajoby v hlavním líčení je nutnost doručení obžaloby obžalovanému a jeho obhájci¹⁴⁰, pokud možno bezprostředně poté, co byla podána. Nezřídka však dochází k doručení obžaloby obhájci až s vyrozuměním o hlavním líčení. A v okamžiku podání obžaloby státním zástupcem na soud, dojde obhájci pouze stručné oznámení o tom, že byla podána obžaloba. Samozřejmě nic nebrání tomu, aby obhájce využil svého práva nahlédnout do spisu a seznámil se s podanou obžalobou. Představuje to však pro obhájce značné časové prodlení. V rámci přípravy hlavního líčení, soud vyzývá obviněného¹⁴¹, jemuž doručí i obžalobu, aby návrhy na provedení dalších důkazů u hlavního líčení včas soudu sdělil a uvedl okolnosti, které mají být těmito důkazy objasněny. V takové výzvě se může objevit i lhůta k navržení důkazů. Časová limitace takového úkonu obhajoby nemá oporu v zákoně. Obviněný se svým obhájcem mohou předložit návrhy na provedení důkazu kdykoli v průběhu hlavního líčení bez ohledu na stanovenou lhůtu a soud je povinen se s takovým návrhem vypořádat.¹⁴² Je to i

¹³⁹ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 10. 1999 sp. zn. 12 To 96/1999.

¹⁴⁰ „Zastupuje-li obhájce obviněného v jedné jeho trestní věci, je soud prvního stupně povinen doručit mu opis obžaloby nejen v této věci, ale po spojení s dalšími věcmi podle § 23 odst. 1 TrŘ též opis obžaloby v těchto dalších trestních věcech, byť v nich obviněný nebyl původně obhájcem zastoupen. Po spojení věcí totiž obhájce obhajuje obviněného pro všechny skutky a trestné činy. Doručení opisů všech obžalob obhájci je natolik významné pravidlo zajišťující práva obhajoby, že při jeho porušení odvolací soud musí napadený rozsudek zrušit v těch částech, které se týkají skutků a trestných činů uvedených v obžalobách, jež obhájci nebyly doručeny, a věc vrátit v tomto rozsahu soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí, neboť takové pochybení je v odvolacím řízení nezhojitelné. (Rozhodnutí Krajského soudu České Budějovice ze dne 21. 6. 2001 sp. zn. 4 To 441/2001).

¹⁴¹ V souladu s ustanovením § 196 odst. 2 TrŘ.

¹⁴² Vantuch, P.: Důkazy nutné k obhajobě, Právní rádce č. 2/2004, s. 60.

otázka určité taktiky obhajoby, kdy který důkaz bude chtít navrhnout. Je proto důležité uvědomit si a určit ještě před samotným hlavním líčením cíl obhajoby. Cíl obhajoby se vždy liší případ od případu, což souvisí právě s taktikou obhajoby¹⁴³, která by vždy měla sledovat hájený zájem obžalovaného. Pro zajímavost uvádím názor V. Ševčíka, který jmenuje okolnosti, jimiž je taktika obhajoby ovlivněna:

- a) intenzitou podezření, že byl spáchán trestný čin, že jej spáchal obhajovaný, taktickým plánem vyšetřování a později, ve stadiu po podání obžaloby, stupněm důvodnosti takového podezření včetně taktiky státního zástupce, intervenujícího u jednání před soudem,
- b) dějovou verzí obžaloby a její právní kvalifikací,
- c) druhem trestného činu a vztahem obžalovaného k obvinění, důkazní situací, zejména nezvratností (zvratností) a přesvědčivostí (nepřesvědčivostí) usvědčujících důkazů,
- d) zákonným uspořádáním trestního řízení a jeho průběhem.

Mnozí obvinění chtějí prostřednictvím své obhajoby dosáhnout prokázání své nevin, tj. zastavení trestního stíhání nebo zproštění obžaloby. Jestliže však má strana obžaloby řadu usvědčujících důkazů, je potřeba, aby obhájce osvětlil nastalou situaci obviněnému tak, aby společně přehodnotili cíl jeho obhajoby a zaměřili se na možné polehčující okolnosti.

V rámci obhajoby je na místě, aby obhájce zvážil před konáním hlavního líčení následující okolnosti: odpovědnost obžalovaného s ohledem na zákonnou věkovou hranici, nebyl-li v době činu nepřičetný, existenci okolností vylučující protiprávnosti (nutná obrana, krajní nouze), není-li důvod zániku trestní odpovědnosti z důvodu zániku nebezpečnosti činu pro společnost nebo z důvodu účinné lítosti. Je třeba, aby obhájce měl v patrnosti a průběžně se zabýval možnostmi nepřípustnosti trestního stíhání¹⁴⁴ a důvody pro zastavení trestního stíhání¹⁴⁵.

¹⁴³ Blíže: Ševčík, V.: Taktika obhajoby, Bulletin advokacie č.9/2001, s. 50 a násl., č. 10/2001, s. 60 a násl.

¹⁴⁴ Ustanovení § 11 TrŘ.

¹⁴⁵ Ustanovení § 172 TrŘ.

5.3.1 Postavení obhájce při dokazování v hlavním líčení

V hlavním líčení má obhájce nejširší pole své aktivní účasti právě v dokazování. Obhájce hájí zájmy obviněného, snaží se předložit důkazy v jeho prospěch, tak aby jeho vinu zmírnil nebo zcela vyvrátil, a to s využitím zásady bezprostřednosti. Je na místě, aby obhájce sám aktivně důkazy vyhledal, předložil nebo jejich provedení navrhl. Soud není povinen vyhovět všem důkazním návrhům obhajoby, nicméně své rozhodnutí musí náležitě odůvodnit. Ústavní soud v této souvislosti uvedl v jednom svém rozhodnutí¹⁴⁶, že soud může neakceptovat takové návrhy z následujících tří důvodů:

- a) tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je navrhován důkaz, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení,
- b) důkaz není s to ani ověřit, ani vyvrátit tvrzenou skutečnost, čili ve vazbě na toto tvrzení nedisponuje vypovídací potenci, nebo
- c) důkaz je nadbytečný, tj. určité tvrzení, k jehož ověření nebo vyvrácení je důkaz navrhován, bylo již v dosavadním řízení bez důvodných pochybností (s praktickou jistotou) ověřeno nebo vyvráceno.

Jestliže soud neshledá důvody proti navrženému důkazu, měl by ho tedy provést. Z hlediska posloupnosti procesního postupu v rámci hlavního líčení, je prvním důkazním prostředkem výslech obžalovaného. Obhájce by měl obžalovaného řádně poučit o průběhu hlavního líčení, o tom, že soud má ve spisu protokoly o jeho výpovědi, protokoly o výpovědích svědků, včetně úředních záznamů o podaném vysvětlení z přípravného řízení. Společně by se tak měli připravit na jeho výslech. Jestliže se obžalovaný v souladu s obhajovací taktikou rozhodne vypovídat v hlavním líčení, je vhodné, aby si prostudoval své předchozí výpovědi, aby nedošlo k rozporům a zároveň by s obhájcem měl projít i výpovědi svědků, aby se tak mohl připravit na případné otázky. Výpověď obžalovaného by měl předseda senátu řádně zaprotokolovat. Doslovně tak činí zejména v případě, je-li výpověď obžalovaného ve shodě s obžalobou. Jestliže však jeho sdělení rozporují a zpochybňují skutek, který je mu kladen za vinu,

¹⁴⁶ ÚS 26/2004 n.

může se stát, že taková protokolace je stručná a neúplná. Je nepochybné, že tento postup je v rozporu s ustanovením § 95 TrŘ. Je na místě, aby v takové situaci podal obhájce obžalovaného námitky proti protokolaci a navrhl doplnění a upřesnění protokolu. Za podmínek stanovených trestním řádem, je obhájce oprávněn navrhnout doslovnou protokolaci i v případě, že se o průběhu hlavního líčení pořizuje zvukový záznam, jehož podstatný obsah se přepisuje do protokolu. V souvislosti s pořizováním zvukového záznamu z hlavního líčení a následného přepisu podstatného obsahu, vyvstala diskuse týkající se práva obhajoby na poslech zvukového záznamu o průběhu hlavního líčení, popř. na kopii takového záznamu. V praxi totiž může nastat situace, kdy obhájce nesouhlasí s přepisem podstatné části zvukového záznamu, a má za to, že takový protokol neodpovídá průběhu hlavního líčení. Obhájce by měl mít právo zkonfrontovat přepis protokolu o hlavním líčení s obsahem zvukového záznamu, aby tak mohl vznést konkrétní námitku proti protokolaci.¹⁴⁷ Toto právo je rovněž potřebné a využitelné za účelem formulace odvolání.

Nejvyšší soud vydal k této problematice rozhodnutí z 20. 4. 2005, které bylo zveřejněno v č. 58/2005 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek ve věcech trestních, v němž uvádí: „Možnost seznámit se s obsahem zvukového záznamu o průběhu hlavního líčení je součástí práva obviněného na obhajobu. Proto k žádosti obviněného nebo jeho obhájce soud podle okolností případu určí, zda umožní přehrání takového záznamu nebo poskytne kopii.“

V 5. i 6. vydání Beckova komentáře k trestnímu řádu¹⁴⁸, je k této problematice výklad, který zasahuje dále. Autoři zde uvádějí, že s odkazem na ust. § 55b odst. 7 TrŘ je nosič informací součástí spisu, a proto strany mají právo na poslech zvukového záznamu, příp. i právo na pořízení kopie zvukového záznamu na své náklady, neboť jde o součást práva na nahlížení do spisu ve smyslu § 65 TrŘ. V případě, že obviněný nebo jeho obhájce žádá o poslech celého zvukového záznamu hlavního líčení trvajících několik dnů nebo týdnů např. z důvodu, aby

¹⁴⁷ Vantuch, P.: Právo obhajoby na kopii (či přehrání) zvukového záznamu z hlavního líčení. Trestní právo č. 5/2007, s. 18.

¹⁴⁸ Šámal a kol.: Trestní řád, Komentář, I. díl, 5. vydání, C. H. Beck Praha 2005, s. 389, rovněž i 6. vydání, C. H. Beck Praha 2008, s. 396 a násl.

mohl podat odvolání apod., lze mu k realizaci jeho práva poskytnout kopii zvukového záznamu, i když ji nežádal.

Přesto, že právo obhájce na pořízení kopie zvukového záznamu o průběhu hlavního líčení pro potřebu obhajoby není výslovně v trestním řádu upraveno, většina soudů takové právo respektuje právě s ohledem na shora uvedené rozhodnutí Nejvyššího soudu a výklad v 5. i v 6. vydání Beckova komentáře k trestnímu řádu.

Další důkazy jsou v hlavním líčení prováděny podle uvážení předsedy senátu. Obhájce je oprávněn klást jednotlivým vyslychaným osobám otázky.¹⁴⁹ Tímto se může obhájce aktivně zapojit do objasnění okolností svědčících ve prospěch obžalovaného. Obhájce by si měl řádně připravit otázky, popř. jejich okruhy, které chce jednotlivým vyslychaným položit, a to na podkladě znalosti a prostudování spisu. V. Mandák se v jednom ze svých článků zabýval přípustností otázek obhájce směřujících k objasnění vztahu svědka k jiným subjektům zúčastněným přímo či nepřímo na řízení.¹⁵⁰ V tomto článku zmiňuje názor České advokátní komory: „Ve smyslu ust. § 101 odst. 1, 2 TrŘ je vždy třeba zjistit poměr svědka k obviněnému a též musí být dotázán na poměr k projednávané věci a ke stranám, podle potřeby též na jiné okolnosti významné pro zjištění jeho hodnověrnosti. To má význam z hlediska obecné i speciální věrohodnosti svědka. Může jít podle okolností i o jeho vztah k jakýmkoli subjektům zúčastněným na věci, např. k jiným svědkům, k obviněnému, k poškozenému, popř. k jiným osobám, které jsou nebo mohou být na věci jakkoli zainteresovány, může se jednat i o okolnosti vztahující se k některému orgánu činnému v trestním řízení. V trestním řízení je totiž třeba hodnotit každý důkaz nejen z hlediska jeho právní relevance a zákonnosti, ale i věrohodnosti, přičemž jde o rovnocenná hlediska.“ Dle mého názoru se jedná o další instrument pro obhájce, který může ve prospěch obviněného při vedení obhajoby využít. Jestliže svědek vypovídá o skutečnostech, které podporují obžalobu proti obžalovanému, měl by se obhájce zaměřit na věrohodnost svědka tak, aby ji v zákonných mezích narušil. A tím by znevěrohodnil i jeho výpověď směřující proti obžalovanému.

¹⁴⁹ Ust. § 215 odst. 1 TrŘ.

¹⁵⁰ Bulletin advokacie č. 5/2002, s. 80.

V rámci výslechů svědků by měl obhájce rovněž zaměřit pozornost na situaci, kdy se v hlavním líčení pouze čte¹⁵¹ protokol o výslechu svědka namísto jeho výslechu. Z hlediska obhajoby lze k tomuto zmínit nález Ústavního soudu č. 37/1929 Sb. nál. a usnesení č. II. ÚS 662/2001. V tomto případě řešil Ústavní soud případ, ve kterém hlavní svědek obžaloby byl v přípravném řízení sice vyslechnut, o termínu konání jeho výslechu však nebyl řádně vyrozuměn obhájce obviněného, a proto se jej neúčastnil. Obhájci ani obviněnému tedy nebyla v průběhu trestního řízení ani jednou dána možnost klást klíčovému svědku obžaloby jakékoli otázky. Je tedy patrné, že v uvedeném případě došlo k porušení ustanovení o průběhu přípravného řízení, v důsledku čehož nebyl výslech svědka řádně proveden. Protokol o této výpovědi nelze číst v hlavním líčení a následně pak na základě této svědecké výpovědi vynést nad obviněným odsuzující rozsudek.

Obhájce je rovněž oprávněn důkazy aktivně vyhledávat a navrhopat jejich provedení. Obhájce musí vždy počítat s tím, že je oprávněn navrhnout provedení pouze takových důkazů, jejichž výsledek bude ve prospěch obžalovaného. Nad to ust. § 215 TrŘ umožňuje obhájci provést důkaz, zejména výslech svědka nebo znalce.¹⁵² Na jeho žádost o tom rozhoduje předseda senátu. Předseda senátu vyhoví zejména tehdy, jestliže jde o důkaz prováděný k jeho návrhu nebo obhájcem opatřený a předložený. Zákon stanoví, za jakých okolností naopak není povinen návrhu vyhovět.¹⁵³ Stejně oprávnění je poskytováno i státnímu zástupci, proto může dojít ke střetu obou stran, kdy každá z nich navrhne provedení výslechu. O nastalé kolizi rozhodne opět předseda senátu.

Toto ustanovení představuje pro obhajobu veliký přínos a rovněž posiluje kontradiktornost trestního řízení a zvyšuje možnosti obhajoby při „soupeření se státním zástupcem“.¹⁵⁴ Mnozí předsedové senátu či samosoudci s tímto oprávněním pro obhájce nesouhlasili, neboť považovali žádost obhájce o

¹⁵¹ ustanovení § 211 TrŘ.

¹⁵² K tomuto rozšíření práv obhajoby došlo zákonem č. 265/2001 Sb.

¹⁵³ „Jde-li o výslech obviněného, výslech svědka mladšího než patnáct let, nemocného nebo zraněného svědka, anebo jestliže by provedení důkazu některou z uvedených osob nebylo z jiného závažného důvodu vhodné.“

¹⁵⁴ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 2002, s. 325.

provedení výslechu svědka za určitý projev nedůvěry vůči své osobě a soudu.¹⁵⁵ Nyní však poznatky praxe ukazují, že soudy I. stupně vyhovují návrhům obhajoby na doplnění dokazování, stejně jako žádostem obhájců o provedení jimi obstaraného důkazu.¹⁵⁶ Předsedové senátu a samosoudci tak chtějí předejít tomu, aby jim odvolací soud napadený rozsudek zrušil právě z důvodu neúplnosti skutkových zjištění a vznikla by tak nutnost provést další důkazy v souladu s návrhem obhajoby.

Mám za to, že se nedá obecně stanovit, v jakém případě je vhodné z hlediska účelu obhajoby, aby obhájce požádal soud o možnost provést výslech svědka. Záleží vždy na individuálním případě. Někdy je vhodnější, aby výslech provedl sám předseda senátu (samosoudce), aby si tak ověřil věrohodnost obhajobou navrženého svědka svým způsobem. Lze tak předejít spekulacím, že je obhájce s vyslychanou osobou domluven na průběhu výslechu, což by mohlo vést ke zmaření celého důkazu v neprospěch obžalovaného. I když výslech svědka provádí obhájce, může mu poté klást otázky i sám obžalovaný. Měl by však postupovat po poradě s obhájcem, aby si zbytečně nepřitížil, zejména pokud není schopen oprostít se od stresu a zbytečných emocí. Mohl by tím pak zmařit pozitivní efekt otázek kladených obhájcem.

Do konce roku 2001, před účinností zákona č. 265/2001 Sb., bylo problematické pro obhajobu předkládat znalecký posudek. Ten byl totiž posuzován pouze jako listinný důkaz s tím, že jeho váha byla mnohem nižší než význam a důkazní hodnota znaleckého posudku vyžádaného orgánem činným v trestním řízení. Po účinnosti zmíněné novely tento problém odpadl a strana obhajoby může kdykoli zvážit, zda nechá vypracovat znalecký posudek ve věci. Zpravidla se tak děje v případě, kdy znalecký posudek vyžádaný orgánem činným v trestním řízení plně podporuje obžalobu. Obhájce si však musí uvědomit, že nemůže obžalovanému zajistit, že jím opatřený znalecký posudek bude pro obžalovaného příznivý. Pokud tomu tak není, nelze ho v řízení použít.

¹⁵⁵ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 200, s. 327.

¹⁵⁶ Vantuch, P.: Princip rovnosti zbraní a neprovedení návrhů obhajoby na doplnění dokazování soudem, Trestní právo č. 3/2008, s. 11.

Jestliže znalecký posudek ze strany obhajoby nelze použít ve prospěch obžalovaného, měl by se obhájce zaměřit na znalecký posudek, který byl předložen na podporu obžaloby. Ustanovení § 105 odst. 3 TrŘ umožňuje obhajobě vznést námitky proti odbornému zaměření znalce nebo proti formulaci otázek položených znalci, což do 31. prosince 2001 trestní řád neumožňoval. V hlavním líčení posoudí námitky předseda senátu, a pokud jsou důvodné, vyžádá znalecký posudek jiným znalcem nebo podle jinak formulovaných otázek.¹⁵⁷ Tohoto ustanovení jsem již v několika případech využila i v rámci své koncipientské praxe, kdy např. orgán činný v trestním řízení formuloval otázky pro znalce tím způsobem, že jimi naznačoval, jak má odpovědět. Proti takto formulovaným sugestivním otázkám byly podány námitky, kterým bylo vyhověno.

¹⁵⁷ Vantuch, P.: K možnosti účasti obhajoby na dokazování v hlavním líčení po 1. 1. 2002, Bulletin advokacie č. 11-12/2003, s. 58.

5.3.2 Závěrečná část hlavního líčení

Pokud strany již nemají další návrhy na dokazování, prohlásí předseda senátu dokazování za skončené a udělí slovo k závěrečným řečem. Trestní řád stanoví pořadí závěrečných řečí s tím, že obhájce popř. obžalovaný mluví vždy jako poslední. Takto stanovené pořadí závěrečných řečí je zjevně zavedeno ve prospěch obžalovaného a je dalším prvkem posilujícím právo obžalovaného na obhajobu. Tato zásada je však prolomena v hlavním líčení a veřejném zasedání konaném proti mladistvému. V tomto řízení náleží zástupci příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí slovo k závěrečné řeči až po mladistvém.¹⁵⁸ Mladistvému sice zůstává právo posledního slova, které zazní až jako poslední, ale přesto se domnívám, že by toto ustanovení mohlo být vnímáno jako zásah do práva na obhajobu, když je tím narušen zamýšlený účinek závěrečné řeči obviněného, která následuje až jako poslední. Na druhé straně orgán sociálně-právní ochrany dětí vystupuje v trestním řízení vedeném proti mladistvému s cílem ochrany jeho zájmů a zajištění jeho nápravy. Je rovněž oprávněn podat ve prospěch mladistvého opravný prostředek. Osobně bych však navrhovala, aby závěrečná řeč orgánu sociálně-právní ochrany dětí předcházela závěrečné řeči mladistvého i jeho obhájce.

Závěrečná řeč nemá povahu důkazu. Na druhé straně může být její vliv na závěrečné rozhodnutí soudu výrazný. Obhájce tak může vhodnými argumenty, zdůrazněním a interpretací některých provedených důkazů ovlivnit soud před jeho závěrečnou poradou ve prospěch obžalovaného. Má-li obžalovaný více obhájců, má každý z nich právo i na závěrečnou řeč. Trestní řád toto sice výslovně neupravuje, ale jestliže umožňuje pluralitu obhájců, pak se domnívám, že každý z více obhájců je oprávněn přednést závěrečnou řeč v hlavním líčení.

Na formální stránku závěrečné řeči zákon neklade žádné požadavky. Nicméně je jistě samozřejmostí, že by se mělo jednat o přesvědčivý řečnický projev, přiměřené délky, který zaujme pozornost těch, kterým je určen. Dle mého názoru

¹⁵⁸ Ustanovení § 64 odst. 3 písm. b) zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

není vhodné, aby obhájce pouze přečetl předem připravenou a sepsanou závěrečnou řeč, neboť tímto dostatečně nevyužije výhody, které tento úkon pro obhajobu představuje. Přečtení předem připravené řeči nepůsobí žádoucí bezprostředností a je zároveň méně přesvědčivé. Na druhé straně nenapsaná řeč může mít za následek vynechání některého z důležitých argumentů, na které by obhájce ve své řeči neměl zapomenout. Zvolila bych tedy variantu přípravy řeči v jednotlivých bodech, které bych v samotném přednesu rozvedla.

Do obsahové náplně závěrečné řeči trestní řád opět nijak nezasahuje. Ve svém ustanovení § 216 odst. 4 pouze zakládá předsedovi senátu právo přerušit závěrečnou řeč tehdy, vybočuje-li z rámce projednávané věci. Cílem závěrečné řeči obhájce by mělo být, pokud možno, co nejvíce přispět ke zlepšení pozice obžalovaného. Obhájce by v závěrečné řeči měl shrnout průběh hlavního líčení po stránce dokazování, zdůraznit důkazy, polehčující skutečnosti a vše, co svědčí ve prospěch obžalovaného a vytknout vady, neúplnost a nevěrohodnost důkazů provedených v neprospěch obžalovaného. Obhájce by se naopak ve svém projevu měl vyhnout zpochybňování důkazů, které svědčí v neprospěch obžalovaného a které jsou objektivně nenapadnutelné. Nedodržením této zásady by narušil celkový pozitivní koncept závěrečné řeči, která by tak nemohla působit ve prospěch obžalovaného. Jestliže tedy veškeré prokázané skutečnosti, bez jakýchkoli pochybností, nasvědčují tomu, že obžalovaný se dopustil skutku popsaného v obžalobě, je potřeba, aby obhájce zdůraznil skutečnosti, které mohou přispět k uložení mírnějšího trestu. K uložení mírnějšího trestu může přispět i argumentace obhájce za použití ustanovení § 88 odst. 1¹⁵⁹ TrZ. Toto ustanovení je ze strany obhajoby často opomíjeno, ale může, v závislosti na okolnostech jednotlivého případu, vést k tomu, že soud obviněného neodsoudí podle kvalifikované skutkové podstaty, ale spáchaný čin kvalifikuje za použití tohoto ustanovení mírněji a obžalovanému tedy uloží i mírnější trest. Toto ustanovení samozřejmě nelze aplikovat vždy, ale mělo by se vzít v úvahu zejména u trestných činů, od jejichž spáchaní uběhla poměrně dlouhá doba, během které vedl obžalovaný řádný život bez jakýchkoli trestněprávních excesů.

¹⁵⁹ K okolnosti, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby, se přihlédne jen tehdy, jestliže pro svou závažnost podstatně zvyšuje stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost

Stejně tak může obhájce ve prospěch obžalovaného navrhnout, jsou-li pro to zákonné předpoklady, aplikaci ustanovení § 40 TrZ umožňující mimořádné snížení trestu odnětí svobody.

V závěru své řeči pak obhájce předkládá závěrečný návrh týkající se viny a trestu. Závěrečnou řeč by měl obhájce připravit po poradě s obžalovaným a v souladu s taktikou celé obhajoby tak, jak byla vedena. Po závěrečné řeči obhájce následuje podle zákonného pořadí závěrečná řeč obžalovaného. Rovněž po poradě s obhájcem by měl obžalovaný ve své závěrečné řeči shrnout svůj postoj k projednávané věci, měl by vyzdvihnout svůj dosavadní život (pokud byl trestněprávně bezvadný), a vyjádřit lítost, jestliže se k činu doznal. Obhajobu by pak měl završit opět obžalovaný, a to prostřednictvím svého práva posledního slova. V rámci tohoto posledního projevu je důležité, aby se obžalovaný vyjádřil stručně a věcně, s cílem ovlivnit úvahy soudu při závěrečné poradě.¹⁶⁰

Nechtěla bych význam posledního slova zlehčovat, ale ze svých dosavadních zkušeností jsem nabyla dojmu, že soud již má ve většině případů ve věci jasnou představu o svém rozhodnutí a posledním slovem se již příliš nenechá ovlivnit. Domnívám se, že soud sleduje chování a vystupování obžalovaného po celou dobu trestního řízení a pokud bylo nevhodné, obžalovaný se na předvolání nedostavoval k jednotlivým úkonům apod., pak projevená lítost sama o sobě příliš nezmůže. Proto je na místě, aby obhájce řádně obviněného vedl celým průběhem trestního řízení a na vše ho pečlivě připravil za účelem ochrany jeho zájmů. Je tedy důležité, aby ho samozřejmě poučil i o jeho právu posledního slova, při kterém by měl obviněný minimálně vyslovit souhlas se závěrečným návrhem obhájce, a v případě svého doznání k projednávané trestné činnosti, by měl rovněž projevit zmíněnou lítost a svůj postoj k danému činu.

¹⁶⁰ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 2002, s. 339.

6. OBHÁJCE V ŘÍZENÍ O OPRAVNÝCH PROSTŘEDCÍCH SE ZAMĚŘENÍM NA ODVOLÁNÍ

Opravné prostředky v trestním řízení představují další z nástrojů k zajištění spravedlivého procesu a tvoří rovněž součást práva na obhajobu. Jestliže tedy obžalovaný nesouhlasí s vynesným nepravomocným rozsudkem, je oprávněn bránit se podáním odvolání. Za podmínek stanovených trestním řádem může odvolání směřovat i proti zprošťujícímu rozsudku.

Po doručení písemného vyhotovení rozsudku je nezbytné, aby obhájce rozsudek s obžalovaným zanalyzoval z pohledu možnosti podat odvolání či nikoli. Jestliže obžalovaný požaduje podání odvolání, ačkoli k tomu obhájce postrádá jakýkoli důvod, je obhájce povinen odvolání podat. Obhájce se v této otázce musí řídit pokynem obžalovaného. Odlišný názor obhájce nesmí vést k tomu, že by odmítl podat odvolání jménem klienta.¹⁶¹ Odlišný názor obhájce v otázce podání či nepodání odvolání není nikdy důvodem pro to, aby obhájce odstoupil od smlouvy o poskytování právních služeb podle § 20 odst. 2 AZ.

V případě, že obhájce po poradě s obžalovaným podá odvolání proti rozsudku, je povinen dbát zákonných ustanovení o jeho náležitostech a lhůtě k podání. Pro podání odvolání stanoví trestní řád lhůtu osmi dnů. Počátek běhu lhůty je vázán na doručení rozsudku, který se doručuje jak obhájci, tak obžalovanému. Obhájci tak běží lhůta pro odvolání ode dne doručení, které bylo provedeno nejpozději. Časový rozdíl může někdy celkovou lhůtu prodloužit o několik dnů. Tato úprava představuje další z prvků posilujících obhajobu v trestním řízení. Obhájci se tak prodlužuje doba pro řádnou a důslednou přípravu odvolání.

Odvolání musí být náležitě odůvodněno tak, aby bylo patrné, v kterých výrocích je rozsudek napadán a jaké vady jsou vytýkány rozsudku nebo řízení, které rozsudku předcházelo¹⁶². Do 31. prosince 2001 ukládal trestní řád povinnost odůvodnit odvolání v osmidenní lhůtě pouze státnímu zástupci, obhájci obviněného a zmocněnci poškozeného nebo zúčastněné osoby. Podle komentářů k tomuto ustanovení však porušení této povinnosti nemělo pro odvolatele žádné

¹⁶¹ Císařová, D.: Obhájce v československém trestním řízení, Praha, Universita Karlova, 1965, s. 78.

¹⁶² Ustanovení § 249 TrŘ.

nepříznivé procesní důsledky. Lhůta byla pouze pořádková a trestní řád s jejím marným uplynutím nespojoval žádné sankční ani jiné procesní důsledky.¹⁶³ Tato úprava vedla k tomu, že mnozí obhájci podávali za obžalované pouze tzv. „blanketní odvolání“, jejichž odůvodnění doplňovali až mnohem později, mnohdy až při veřejném zasedání o odvolání. Přestože trestní řád s porušením osmidenní lhůty pro odvolání nespojoval žádné sankce, lze považovat takový postup obhájce v rozporu s obecnými povinnostmi obhájce v trestním řízení.

Současná úprava striktně vyžaduje podání odvolání, které je náležitě odůvodněno, s tím, že pokud tomu tak není, vyzve soud obhájce, aby jej ve lhůtě pěti dnů odůvodnil. Tato lhůta je lhůta zákonná, procesní a s jejím marným uplynutím zákon spojuje následky spočívající v odmítnutí odvolání. Je tedy nutné, aby na takovou výzvu obhájce patřičně ve prospěch obžalovaného reagoval. S ohledem na povahu této pětidenní lhůty, stejně jako lhůty osmidenní určené pro podání odvolání, je nezbytné, aby obhájce vždy měl potvrzení o dodržení těchto lhůt pro případ, že vzniknou pochybnosti o jejich zachování.

Jestliže obžalovaný nemá obhájce a podá si odvolání, které bude mít nedostatky, vyzve ho soud k náležitému doplnění odvolání ve lhůtě osmi dnů a poskytne mu k odstranění vad náležité poučení. Pokud ani tento postup nepovede k nápravě, nebo vyžaduje-li to povaha věci, ustanoví obžalovanému předseda senátu obhájce, jestliže si ho nezvolí sám. Obhájce může být ustanoven pouze za účelem odůvodnění odvolání nebo i provedení obhajoby v odvolacím řízení. Z uvedeného vyplývá, že se jedná o další případ zákonného a nezbytného ustanovení obhájce obžalovanému v trestním řízení.

Novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. se prohloubilo prosazení dispoziční zásady proti zásadě oficiality. Tato změna přenáší na obžalovaného a jeho obhájce větší odpovědnost za to, které výroky rozsudku prvostupňového soudu napadne a které vady v podaném odvolání vytkne. Odvolání se stalo řádným opravným prostředkem proti rozsudku, postaveném na principu výrazně apelačním s prvky kasace. Jedná se o princip, který byl

¹⁶³ Mandák, V.: Povinnost odůvodnit odvolání v trestních věcech, Bulletin advokacie č. 6/2000, s. 51.

uplatňovaný v našem právním řádu naposledy trestním řádem z roku 1950.¹⁶⁴ K tomu přistupuje opuštění revizního principu a zavedení kategorického požadavku obligatorního odůvodnění podaného odvolání, co do rozsahu a důvodů.¹⁶⁵ Někteří autoři¹⁶⁶ na druhé straně uvádějí, že i po novele č. 265/2001 Sb. zůstal revizní princip, resp. jeho některé prvky zachovány v úpravě odvolacího řízení, a to v ustanovení § 254 TrŘ. J. Pipek uvádí, že: „základem pro omezenou aplikaci omezeného revizního principu je podle novely napadení výroku nebo výroků a jejich vzájemná návaznost nebo provázanost, když přitom nejde jen o výroky napadené odvoláním, ale i odvoláním nevytýkané vady“. Z hlediska obhajoby je však podle mého názoru stěžejní, aby obhájce kvalifikovaně a precizně sepsal odvolání, které řádně odůvodní po stránce skutkové i právní a označí výroky, které je možné, podle jeho posouzení a posouzení obžalovaného, s úspěchem napadnout ve prospěch obžalovaného. Jedině tímto postupem dostojí obhájce své povinnosti při plnění úkolů v trestním řízení na straně obžalovaného.

Obhájce obžalovaného podané odvolání zpravidla opírá o stanovisko, které prezentoval v řízení před soudem I. stupně, především ve svém závěrečném projevu. Dále pak obhájce zaměřuje pozornost na skutečnosti uvedené v písemném vyhotovení rozsudku, ze kterých vyšel při svém rozhodnutí soud. V odvolání je možné uvést nové skutečnosti a důkazy. Z pohledu obhajoby je proto obhájce povinen uvádět každou novou skutečnost a důkaz, který může prospět obžalovanému. Může se jednat o skutečnost, o které obžalovaný věděl, ale nepřikládal jí důležitost, a proto jí nesdělil ani obhájci. Může se jednat zejména o důkazy, které mohou být příčinou změny skutkových zjištění, změny právní kvalifikace a následně i změny rozsudku ve prospěch obžalovaného, a v nejlepším případě mohou vést ke zprošťujícímu rozsudku.

¹⁶⁴ Bobek, J.: Obhájce a nová úprava odvolacího řízení, Bulletin advokacie č. 5/2004, s. 10.

¹⁶⁵ Pipek, J.: Novelizace úpravy odvolání v trestním řízení, Bulletin advokacie, č. 11-12/2001 s. 93.

¹⁶⁶ Bobek, J.: Obhájce a nová úprava odvolacího řízení, Bulletin advokacie č. 5/2004, s. 12.

Obhájce by měl v odvolání napadeným výrokům vytýkat vady skutkové, hmotněprávní i procesní, včetně nesprávnosti předcházejícího řízení:

- a) Skutkové vady: častou skutkovou vadou bývá okolnost, že zjištěné skutečnosti nemají oporu v provedeném dokazování. Stává se, že soud v rozsudku uvede, že skutkový děj byl prokázán provedenými důkazy a dané tvrzení doplní jejich strohým výčtem. Vada může rovněž spočívat v tom, že soud v odůvodnění neuvede konkrétně, co bylo kterým důkazem zjištěno, a proč v případě rozporů mezi jednotlivými důkazy uvěřil jen některému z nich, nebo proč vzal za základ svých skutkových zjištění pouze část informací z provedených důkazů¹⁶⁷. Vady mohou být i v podobě nedostatečných skutkových zjištění, kdy je třeba provádět nové důkazy nebo nově ověřovat skutečnosti opakováním důkazů již provedených. Jde tedy o případy, kdy jsou dosavadní skutková zjištění nedostatečná a kdy po provedení dalších důkazů nebo po doplnění opětovným provedením důkazů může dojít ke změně v samotném rozhodnutí soudu prvního stupně.¹⁶⁸
- b) Hmotněprávní vady: takové vady se zakládají na porušení ustanovení trestního zákona nebo jiných souvisejících právních předpisů. Jedná se o případy nesprávného výroku o vině, jestliže skutek měl být posouzen podle jiného ustanovení zákona, nebo jestliže obviněný byl odsouzen a měl být zproštěn, případně naopak. Může však jít i o nesprávný výrok o trestu, byl-li například uložen takový druh trestu, anebo trest v takové výměře, kterou zákon nepřipouští.¹⁶⁹
- c) Procesněprávní vady: tyto vady mají svůj původ v nedodržení procesních ustanovení, zaručujících obhajobu obviněného a správné konečné rozhodnutí.¹⁷⁰

Obhájce je povinen sledovat pečlivě takovéto vady v rozsudku, aby na základě nich mohl podat odůvodněné odvolání ve prospěch obžalovaného. Stejně tak se

¹⁶⁷ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 2002, s. 348.

¹⁶⁸ Rozhodnutí III/66.

¹⁶⁹ Rozhodnutí III/66.

¹⁷⁰ Rozhodnutí III/66.

obhájce zaměřuje na správnost řízení, které rozsudku předcházelo a jehož vady mohly mít vliv na správnost a zákonnost napadeného rozsudku.

7. POSTAVENÍ OBHÁJCE V TRESTNÍM ŘÍZENÍ Z POHLEDU VĚCNÉHO ZÁMĚRU TRESTNÍHO ŘÁDU

V rámci reformy české justice předložilo dne 6. června 2008 Ministerstvo spravedlnosti vládě věcný záměr¹⁷¹ trestního řádu. Navrhovaná úprava sleduje posílení odpovědnosti obhájce za náležitý výkon obhajoby, tj. aby uvedl všechny skutečnosti svědčící ve prospěch obviněného tak, aby podezření z trestného činu mohlo být vyvráceno či zeslabeno v co nejkratší době. Bude proto stanoveno, že důkazy svědčící předběžně ve prospěch obžalovaného bude provádět obhájce (jestliže bude obžalovaný obhájcem zastoupen). Pokud obžalovaný nebude mít obhájce, bude důkazy provádět soud, pokud však neshledá, že je dán důvod nutné obhajoby pro zřejmou nezpůsobilost obžalovaného hájit se a vystupovat před soudem. Tato úprava tedy předpokládá výrazné posílení aktivity stran s tím, že formální důkazní břemeno ponese státní zástupce.

Považuji za správné, že navrhovaná úprava setrvává na zajišťování obhajoby v trestním řízení advokáty na základě volby ze strany obviněného nebo ustanovení soudem a že neuvažuje o tzv. veřejné obhajobě prostřednictvím úřadů, ve kterých působí obhájci jako státní zaměstnanci.

Obhájci jsou zachována jeho oprávnění ve stejném rozsahu, jako je tomu podle současné platné úpravy; pouze se rozšiřuje právo obhájce žádat rovněž i kopii zvukového záznamu, byl-li vyhotoven.

K částečným úpravám dojde u institutu nutné obhajoby. Předpokládá se po vzoru zahraničních úprav zohlednění nejpřísnější kategorie trestných činů, a to zvláště závažných zločinů. Nové znění se očekává u důvodu nutné obhajoby, který je dnes uveden pod § 36 odst. 2 platného TrŘ. Tento důvod by měl být dán, vyvstanou-li pochybnosti o způsobilosti obviněného hájit se sám a vystupovat před soudem (stávající formulace je závislá na uvážení příslušného orgánu činného v trestním řízení a z obsahového hlediska se zabývá způsobilostí obviněného z pohledu zdravotního i duševního stavu). V případě nutné obhajoby

¹⁷¹ Zdroj: <http://portal.justice.cz/ms>.

návrh dále počítá s možností obviněného vzdát se za stanovených podmínek nutné obhajoby.

Věcný záměr trestního řádu zamýšlí posílit význam stadia řízení před soudem na úkor přípravného řízení. Právo účasti obhajoby při provádění úkonů přípravného řízení má být omezeno na zásadní úkony procesní povahy, které mají bezprostřední význam pro dokazování v řízení před soudem (výslech obviněného, účast při neodkladných a neopakovatelných úkonech, úkonech, jejichž význam pro další řízení je zcela zásadní, byť se nejedná o úkony neodkladné či neopakovatelné, a úkony je třeba vykonat již v přípravném řízení, nahlížení do spisu, seznámení se s výsledky přípravného řízení před podáním obžaloby). Práva obhajoby, jejichž realizace je charakteristická pro „řádný proces“, mají mít své těžiště až v řízení před soudem.

Navrhovaná úprava zavádí možnost po zahájení trestního stíhání opakování výslechů svědků za umožnění účasti obviněného nebo jeho obhájce, tak aby jim mohli klást otázky. Týká se to výslechů, které nebyly neodkladné či neopakovatelné, ale jejich provedení bylo nezbytné pro další řízení ve věci.

Změny z pohledu obhajoby se chystají i ve stadiu hlavního líčení. Hned na počátku hlavního líčení se zavádí institut stanoviska obžalovaného (obhájce) k podané obžalobě¹⁷², které má následovat po přednesení obžaloby státním zástupcem.

Novinkou v oblasti dokazování představuje návrh, že v hlavním líčení budou provádět dokazování z vlastní iniciativy nebo na žádost soudu strany (státní zástupce jako nositel formálního důkazního břemene a obhájce, popř. obžalovaný). Obhajoba však nemůže být k provedení důkazů nucena, jedná se jednoznačně o jejich právo a nikoli povinnost, ale na druhé straně základním zájmem obhajoby je, aby byly potvrzeny údaje, které uvádí, a vyvráceny tvrzení obžaloby. Podle úpravy obsažené ve věcném záměru se obhájci tímto neukládá žádná povinnost, ale zdůrazňuje se jeho právo z vlastní iniciativy nebo na základě požadavku obviněného vyhledávat a navrhopvat provádění důkazů, jež vyvracejí nebo zeslabují vinu obviněného. A až poté, co toto právo obhajoba

¹⁷² Převzato ze slovenského trestního řádu č. 301/2005 Z. z., konkrétně ustanovení § 256 odst. 1 věty druhé.

nevyužije, doplní dokazování soud. Považuji za poměrně značnou změnu, zavedení možnosti číst se souhlasem stran veškeré důkazní prostředky bez ohledu na jejich procesní povahu (tedy např. i záznamy o vysvětlení). Toto bude mít na obhajobu velký vliv a rozšíří se tím oproti stávajícímu stavu důkazní pole. Pro obhájce to bude představovat nutnost perfektní orientace a znalosti trestního spisu, aby se mohl ve prospěch obviněného rozhodnout, zda souhlas se čtením takového důkazu poskytne či nikoli. Obecně vzato považuji čtení pořízených záznamů o podaném vysvětlení za nežádoucí z hlediska obhajoby a rozhodně by tento úkon neměl mít stejnou váhu jako protokol o výslechu. Zavedení tohoto dalšího důkazního prostředku by znamenalo pro postavení obviněného změnu k horšímu a oslabení jeho práva na obhajobu. Je samozřejmě možné, že v některých případech to může být naopak obviněnému na prospěch, ale považovala bych tyto případy spíše za výjimečné.

Věcný záměr nového trestního řádu zdůrazňuje, že odsouzení obžalovaného nesmí být v určující míře založeno na výpovědi svědka anebo výpovědích svědků, jejichž totožnost byla utajena nebo které neměl obviněný nebo jeho obhájce možnost vyslyšet nebo jim klást otázky. Toto lze považovat za další posilující prvek práva na obhajobu.

V rámci veřejného zasedání o odvolání bude povinná účast obhájce vázána jen na důvody nutné obhajoby. Návrh vychází z toho, že důvody odvolání je obhajoba povinna uvést písemně v odůvodnění odvolání, kde může vyjádřit v dostatečném rozsahu i všechny námitky proti rozsudku. Ústní přednes, zejména není-li v průběhu veřejného zasedání doplňováno dokazování, je pak právem, nikoli povinností obhajoby, a proto je stejným způsobem přístupováno i k účasti obviněného a obhájce ve veřejném zasedání odvolacího soudu. Pokud však bude prováděno dokazování, je třeba v některých případech účast zajistit.

S ohledem na zavedení nového zvláštního způsobu řízení, jehož výsledkem má být dohoda o vině a trestu, jehož podstatou má být prohlášení viny obviněným, bude obhájce aktivně účasten vyjednávání o trestu mezi obviněným a státním zástupcem a ve vymezených případech též poškozeným. Následně by pak měla být tato dohoda schválena soudem ve veřejném zasedání.

V souvislosti s tímto novým návrhem počítá zákonodárce i s dosažením snížení nákladů na obhajobu. V důsledku zjednodušení přípravného řízení, které by mělo být celkově rychlejší a efektivnější, a také s ohledem na zavedení institutu dohody o vině a trestu, by mělo dojít i ke snížení nákladů nutných pro účast obhájce v trestním řízení.

8. KRÁTKÝ EXKURZ POSTAVENÍ OBHÁJCE V RÁMCI SLOVENSKÉHO TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

Po rozdělení Československé federativní republiky se ubírala úprava trestního řízení na Slovensku svým vlastním směrem. Významnou změnu pak přinesl zákon č. 301/2005 Z.z. ze dne 24. 5. 2005, kterým byl přijat nový trestní řád.

Slovenská právní úprava vyžaduje, stejně jako náš právní řád, aby obhájcem byl pouze advokát. Oproti naší úpravě se však obhájce může nechat dát zastoupit advokátním koncipientem při jednotlivých úkonech trestního řízení, za zákonem stanovených podmínek, jen se souhlasem obviněného. Z vlastní praxe advokátního koncipienta mohu potvrdit, že v některých případech obviněný dává najevo nevoli, pokud je při některých úkonech obhajoba zajišťována advokátním koncipientem a ne přímo obhájcem. Z pohledu obviněného jsou určité obavy pochopitelné, ale na druhé straně je advokátní koncipient dozorován obhájcem, který je za výkon obhajoby plně odpovědný a měl by být schopen posoudit, které úkony je již koncipient schopen plně a kvalifikovaně provést samostatně. Domnívám se, že pro výkon obhajoby je praxe nezbytná a toto opatření jde nepochybně k tíži přípravě na budoucí výkon obhajoby v postavení obhájce.

Obdobně jako v naší právní úpravě najdeme i ve slovenském trestním řádu úpravu nutné obhajoby (slovenská právní úprava používá termín povinná obhajoba), zvolení a ustanovení obhájce, společného obhájce, plurality obhájců, která rovněž není limitována maximálním možným počtem obhájců.

Ve slovenské úpravě trestního řízení je například zajímavé ustanovení, které umožňuje obviněnému, aby se vzdal práva na obhajobu obhájcem, a to je-li stíhán za zvlášť závažný zločin¹⁷³. Obviněný se musí před tímto rozhodnutím poradit s obhájcem. Obviněný má dokonce možnost vzít takové prohlášení zpět, což má za následek opětovné ustanovení obhájce. S ohledem na to, že obviněný postupoval podle své vůle a svého rozhodnutí, tak všechny úkony provedené

¹⁷³ Za zvlášť závažný zločin považuje slovenská právní úprava úmyslný trestný čin s dolní hranicí trestní sazby trestu odnětí svobody 10 let.

v době, kdy neměl v důsledku vzdání se práva na obhajobu obhájce, jsou platné a není třeba je opakovat.

Na rozdíl od českého trestního řádu najdeme ve slovenském trestním řádu institut náhradního obhájce. Tato úprava je tam z důvodu, aby se zamezilo hrozícímu zmaření hlavního líčení nebo veřejného zasedání. Náhradní obhájce má stejná práva a povinnosti jako zvolený nebo ustanovený obhájce, avšak může je vykonávat jen v nepřítomnosti zvoleného nebo ustanoveného obhájce. Tento institut je zakotven v ustanovení § 42 slovenského trestního řádu.

K. Šabata hodnotí ve svém článku¹⁷⁴ slovenskou právní úpravu týkající se zajištění práva na obhajobu jako propracovanou a lépe odpovídající požadavkům praktické práce a tedy pokrokovější proti současné úpravě v České republice. Doporučuje proto *de lege ferenda* využití některých institutů slovenské právní úpravy jako např. možnost prohlášení obviněného o vzdání se práva na obhájce či zakotvení institutu náhradního obhájce.

¹⁷⁴ Šabata, K.: „Některé aspekty práva na obhajobu ve slovenském trestním řízení a jejich srovnání s naší právní úpravou, Státní zastupitelství č. 11/2007.

9. ZÁVĚR

Závěrem mé práce bych chtěla provést stručné závěrečné zamyšlení. Podle mého názoru je nepochybné, že obhájci náleží nezastupitelné místo v trestním řízení. Právo na obhajobu a zajištění právní pomoci v trestním řízení je nezbytným prvkem demokratického trestního řízení, jejichž prosazování má být zajištěno osobou obhájce, který v řízení zajišťuje ochranu oprávněných zájmů obviněného a snaží se všemi zákonnými prostředky prokázat jeho nevinu, popř. jeho vinu zmírnit. K tomu má přispět i skutečnost, že obhájcem je osoba právně erudovaná, s teoretickými a praktickými znalostmi a zkušenostmi.

Obhájce by měl být v rámci trestního řízení chápán jako osoba stojící na straně obviněného, ale zároveň jako osoba, která může přispět k řádnému objasnění věci. Jsem ráda, že záměr nového trestního řádu počítá s větší aktivitou pro obhájce. Doposud byla aktivita obhájců vnímána spíše rušivě, ačkoli by tomu tak, s ohledem na princip kontradiktornosti, být nemělo. V novém trestním řádu by jejich aktivita měla být dokonce nutností a povinností, a to zejména ve stadiu řízení před soudem, které by mělo ještě více posílit svůj význam na úkor přípravného řízení.

Výkon obhajoby sebou přináší velkou míru zodpovědnosti, neboť obhájce nevystupuje v trestním řízení sám za sebe, ale hájí práva obviněného člověka, kterému musí s využitím všech zákonných prostředků poskytnout kvalifikovanou poradu a pomoc. V praxi jsem se však na druhé straně setkala i s případy, ve kterých obviněný pomoc, zejména ustanoveného obhájce, odmítá a je přesvědčen, že si lépe pomůže sám a k ustanovenému obhájci nemá důvěru a považuje jeho práci za zbytečnou. Naštěstí jsem většinou byla svědkem pravého opaku, kdy obviněný skutečně ocenil, že jeho zájmy a práva hájí zkušený a znalý obhájce.

Obhajoba je podle mého názoru velice zajímavá a důležitá část výkonu činnosti advokáta, ačkoli ne každý advokát se výkonem obhajoby zabývá, a to pravděpodobně z důvodů časových, finančních, odborných, morálních apod. Obhájce by měl mít vždy na paměti, že obhajobou by měl v první řadě přispět ke

správnému objasnění a rozhodnutí věci tak, aby obviněnému nebyl přičítán čin, který nespáchal, nebo jeho spáchání mu nebylo dostatečně prokázáno a v případě, že jej spáchal, aby nebyl potrestán přísněji, než odpovídá jeho vině.

Obhajoba je významnou součástí spravedlivého procesu, k jehož naplnění spěje každý moderní, demokratický stát. Podle toho by k tomu měl obhájce také přistupovat, aby dostal svému postavení v rámci trestního řízení.

Použitá literatura

1. Císařová, D.: Obhájce v československém trestním řízení, Praha, Universita Karlova, 1965.
2. Císařová, D., Fenyk, J., Kloučková, S., Mandák, V., Matula, V., Púry, F., Repík, B., Růžek, A.: Trestní právo procesní, 3. aktualizované vydání, Linde Praha, 2004.
3. Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T., Kloučková, S., Mandák, V., Púry, F., Repík, B., Růžek, A.: Trestní právo procesní, 4. aktualizované vydání, Linde Praha, 2006.
4. Císařová, Fenyk, Gřivna a kol.: Trestní právo procesní, 5. vydání, Praha: ASPI, 2008.
5. Hrachovec, P., Sovák, Z., Šámal, P., Púry, F.: Trestní řízení před soudem prvního stupně, C. H. Beck, Praha 1996.
6. Jelínek, J., Draštík, A., Haltufová, Š., Hasch, K., Herczeg, J., Jirásek, J., Navrátilová, J., Sovák, Z., Rabinská, I., Ščerba F., Vávrová, T.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha 2007.
7. Jelínek, J. a kolektiv: Trestní zákon a trestní řád, Poznámkové vydání s judikaturou, 26. aktualizované vydání, Linde Praha 2008.
8. Macková, A.: Právní pomoc advokátů a její dostupnost, C. H. Beck, 2001 Praha.
9. Malý, Karel a kolektiv.: Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945, 2. upravené vydání, Linde Praha a.s., 1999.
10. Mates, P., Fiala, J., Průcha, P., Nový, K.: Poskytování právní pomoci v České republice, Praha, Linde 1994.
11. Mikule, V., Sládeček, V.: Ústavní soudnictví a lidská práva, Praha, CODEX 1994.
12. Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P.: Kurs trestního práva, Trestní právo procesní, 3. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2007.
13. Repík, B.: Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo, ORAC, Praha 2003.

14. Růžička, M.: Přípravné řízení a stádium projednání trestní věci v řízení před soudem, 1. vydání, LexisNexis CZ s.r.o., Praha 2005.
15. Schelleová, I.: Organizace soudnictví, notářství a advokacie, Linde Praha a.s., 1997.
16. Šámal, P., Růžička, Vondruška, F., Novotná, J., Novotný, F.: Přípravné řízení trestní, 2. vydání, C. H. Beck, Praha 2003.
17. Šámal P. a kol.: Trestní řád, Komentář, I. díl, 6. vydání, C. H. Beck Praha 2008.
18. Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, CODEX BOHEMIA, 1999.
19. Štěpán, J., Mandák, V.: Zprávy advokacie, Ústředí československé advokacie, 1965.
20. Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck Praha 2002.

Články v periodikách

1. Adámek, R.: Společná obhajoba více obviněných, Bulletin advokacie č. 7-8/2005, s. 36.
2. Bobek, J.: Obhájce a nová úprava odvolacího řízení, Bulletin advokacie č. 5/2004, s. 10.
3. Čermák, K.: Pravidla profesionální etiky advokátů a pravidla soutěže advokátů ČR-komentář, Bulletin advokacie, 1996, zvláštní číslo-listopad, s. 29.
4. Draštík, A: Několik poznámek k povinnosti vyšetřovatele podle § 165 odst. 2 tr.ř., Trestní právo č.7-8/1998, příloha.
5. Fišer, K.: Některé problémy obhajoby při střetu zájmů mezi spoluobviněnými, Bulletin advokacie č. 1/1999, s. 19.
6. Hrachovec, P.: Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod jako pramen českého trestního práva procesního, Právní rozhledy č. 12/1998, s. 614.
7. Jelínek, J.: Obviněný a jeho právo na obhajobu, Bulletin advokacie č.2/1999, s. 42.
8. Ježek, V.: K nahlížení do spisu v přípravném řízení trestním při rozhodování soudu, Bulletin advokacie č.3/2002, s. 49.
9. Ježek, V.: Námitky k průběhu výslechu, Bulletin advokacie č. 9/1999, s. 33.
10. Jurčík, R.: K některým oprávněním obhájce v trestním řízení, Bulletin advokacie č. 5/1999, s. 46.
11. Král, V.: K věcnému záměru trestního řádu, Právní rozhledy 14/2008, s. II.
12. Mandák, V.: Advokát sám sobě zástupcem?, Bulletin advokacie č.10/2003, s. 86.
13. Mandák, V.: K otázce přípustnosti otázek obhájce směřujících k objasnění vztahu svědka k jiným subjektům zúčastněným přímo či nepřímo na řízení, Bulletin advokacie č. 5/2002, s. 80.

14. Mandák, V.: K otázce působení dvou nebo více obhájců obviněného, *Trestněprávní revue* č. 1/2006, s. 30.
15. Mandák, V.: K otázce vyloučení obhájce, *Trestněprávní revue* č. 2/2001, s. 65.
16. Mandák, V.: K postupu obhájce v případě, že je předvolán v trestním řízení jako svědek ohledně skutečností, které jsou předmětem povinné mlčenlivosti advokáta, *Bulletin advokacie* č. 6-7/1994, s. 73.
17. Mandák, V.: K problematice vyhledávání důkazů dle § 89 odst. 2 TrŘ. K výkonu oprávnění advokáta vyhledávat a navrhopvat důkazy v trestním řízení, *Trestněprávní revue* č. 2/2005, s. 55-56.
18. Mandák, V.: Konečně jasno v otázce konkretizace vyzumívání obhájce o vyšetřovacích úkonech?, *Bulletin advokacie* č. 8/1998, s.40.
19. Mandák, M.: Meze trestní obhajoby - nástin základních otázek. *Bulletin advokacie* č. 10/2003.
20. Mandák, V.: Poskytování kopie záznamu z hlavního líčení obhájci, *Bulletin advokacie* č. 10/2007, s. 67.
21. Mandák, V.: Povinnost odůvodnit odvolání v trestních věcech, *Bulletin advokacie* č. 6/2000, s. 51.
22. Pipek, J.: Nad návrhem novelizace úpravy odvolání v trestním řízení, *Bulletin advokacie* č. 3/2001, s. 51.
23. Pipek, J.: Novelizace úpravy odvolání v trestním řízení, *Bulletin advokacie*, č. 11-12/2001 s. 93.
24. Repík, B.: Povinnost výkonu obhajoby ex offo a judikatura Evropského soudu pro lidská práva, *Bulletin advokacie* č. 10/2002, s. 14.
25. Růžička, M.: Postup obhájce podle § 89 odst. 2 věty druhé trestního řádu, *Právní rádce* č. 8/2005, s. 48.
26. Sokol, T.: O protokolaci v trestním řízení, *Bulletin advokacie* č. 4/2007, s. 49.
27. Šabata, K.: „Některé aspekty práva na obhajobu ve slovenském trestním řízení a jejich srovnání s naší právní úpravou, *Státní zastupitelství* č. 11/2007.

28. Ševčík, V.: Taktika obhajoby, Bulletin advokacie č. 9/2001, s. 50 a násl., č. 10/2001, s. 60 a násl.
29. Štěpán, J.: Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu, Bulletin advokacie č. 11-12/2001 s. 59.
30. Tichý, J.: Ještě k rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem při trestní obhajobě, Bulletin advokacie č. 2/2005, s. 64.
31. Vantuch, P.: Důkazy nutné k obhajobě, Právní rádce č. 2/2004, s. 60.
32. Vantuch, P.: K možnosti přehrání či pořízení kopie záznamu z jednání soudu obhajobě, Trestní právo č. 9/2005, s. 11.
33. Vantuch, P.: K možnosti účasti obhajoby na dokazování v hlavním líčení po 1. 1. 2002, Bulletin advokacie č. 11-12/2003, s. 58.
34. Vantuch, P.: K návrhu Ministerstva spravedlnosti na omezení účasti obhájce v přípravném řízení, Bulletin advokacie č. 4/1999, s. 45 a násl.
35. Vantuch, P.: K omezení významu přípravného řízení v návrzích nového trestního řádu, Trestněprávní revue č. 2/2008, s. 41.
36. Vantuch, P.: K reakci obhajoby a soudu na znalecký posudek předložený poškozeným, Bulletin advokacie č. 7/2006, s. 47.
37. Vantuch, P.: K vyloučení advokáta vykonávajícího obhajobu obviněných v substituci, Bulletin advokacie č. 4/2003, s. 18.
38. Vantuch, P.: K vyloučení advokáta z obhajoby obviněného, Bulletin advokacie č. 11-12/2002, s. 36.
39. Vantuch, P.: Nová úprava odposlechu od 1. 7. 2008, Bulletin advokacie č. 10/2008, s. 28.
40. Vantuch, P.: Obhájce nemůže svědčit, Právní rádce č. 12/2008, s. 45.
41. Vantuch, P.: Obhajoba obviněného více obhájci, Trestní právo č. 11/1998,
42. Vantuch, P.: Obhajoba obviněného více obhájci, Právní rádce č. 12/2002, s. 9
43. Vantuch, P.: Obhajoba více obviněných, Právní rádce č. 8/2008, s. 48 a násl.
44. Vantuch, P.: Odmítnutí obhajoby, Právní rádce č. 2/2007, s. 35.

45. Vantuch, P.: Oznamování jmen svědků (včetně těch, jejichž totožnost se utajuje) obhájci před výsledkem ve světle usnesení Ústavního soudu, Bulletin advokacie č. 1/1998, s. 37.
46. Vantuch, P.: Právo obhajoby na kopii (či přehrání) zvukového záznamu z hlavního líčení, Trestní právo č. 5/2007, s. 15.
47. Vantuch, P.: Princip rovnosti zbraní a neprovedení návrhů obhajoby na doplnění dokazování soudem, Trestní právo č. 3/2008, s. 11.
48. Vantuch, P.: Protokolace v řízení před soudem, Trestní právo č. 11/2004, s. 17.
49. Vantuch, P.: Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ a institut hlavního obhájce, Bulletin advokacie, č. 6/2004, s. 30.
50. Vantuch, P.: Vady odvolání a jejich důsledky pro odvolatele, Trestní právo č. 8/2004, s. 5.
51. Vantuch, P.: Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení, Bulletin advokacie č. 7-8/2005, s. 29.
52. Vantuch, P.: Výpověď obviněného, jeho vyjádření k obvinění a přerušování výslechu, Bulletin advokacie č. 11-12/2004, s. 31.
53. Vantuch, P.: Zasahování do nezávislosti soudu a realizace práva na obhajobu, Bulletin advokacie č.1/1997, s. 31.
54. Vydra, J.: K otázce přípustného rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem, Bulletin advokacie, č. 10/2004, s. 44.
55. Vychodil, M.: Několik poznámek k přípravnému řízení, Trestní právo č. 9/1999, s. 6.

Resumé

The presented thesis focuses on the role of a counsel in criminal proceedings. The author deals with the theme from the position of an attorney's clerk and strives for the integration of theoretical knowledge and practical experience.

The chosen theme is quite extensive. The author focuses on the issues important for the performance of defence in criminal proceedings. The author emphasises theoretical fundamentals and necessary prerequisites for the performance of defence by the counsel according to our valid legal order. The content of the thesis is divided into seven chapters which are further divided into individual parts.

At the beginning, the author briefly deals with the status of counsels who have according to the valid legal regulations a monopoly for the provision of defence in criminal proceedings. The content of the succeeding chapter is an analysis of the constitutional principle of the right for defence including the set of rights which are guaranteed to the accused in criminal proceedings by the law. Then follows the chapter where the author deals with the person of a counsel, his/her rights and obligations in criminal proceedings with the emphasis on the obligation of confidentiality. The thesis further describes the procedure of choosing a counsel, the appointment of the counsel, the institute of the necessary defence, the plurality of counsels and the exclusion of counsels. The central part of the thesis deals with the role of the counsel in individual stages of criminal proceedings, their activities during the preparatory procedure, the trial and the proceedings on remedies.

The integral part of the thesis is also the part dealing with the material intention of the new criminal code. The author describes the principles and some new institutes which are brought by this new regulation into criminal proceedings in connection with the reform of the Czech justice. The conclusion consists of a brief excursion concerning the legal regulation of the status of counsels in Slovakia. This part outlines the development of this regulation after the division

of the Czechoslovak Republic and also compares some institutes of defence in Slovak and Czech regulations.

The thesis provides a compact description of the role of a counsel in criminal proceedings focusing on some practical problems and limits of criminal defence. The author is aware of the fact that defence is a necessary part of the fair proceedings, to fulfilling of which every modern and democratic state is heading to.

The author expresses the opinion that defence in criminal proceedings ranks among the most demanding activities of lawyers as regards the expertise and morale. The performance of defence is accompanied by a great amount of responsibility, because the counsels do not stand for themselves in criminal proceedings, but defend the rights of the accused person. The counsel secures the protection of justified interests of the accused and tries, using all legal instruments, to prove their innocence or to mitigate their guilt. The counsel should contribute with his/her active defence to a correct clarification and decision in the matter in order the accused would not be made responsible for an act they did not commit or whose committing was not sufficiently proven to them. In the case the accused committed the act, the counsel should ensure the accused is not punished more than the law requires for their guilt.

klíčová slova: obhájce (a counsel), obhajoba (a defence)